

ALFAUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

Anul I (V), nr. 3—4

martie—aprilie 1990

Redacția : Minunate primeniri în viața noastră bisericească — —	3
Arhid. dr. SILVIU ANUICHI : Un important eveniment în viața bisericească bănețeană — — — — — — — —	7
LIDIA POPIȚA : Sărbători ale vredniciei — — — — — — — —	13

STUDII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Peregrinări după moarte — —	16
Ierom. DANIIL STOENESCU : Viața monahală în istoriografia patristică — — — — — — — — — —	27
ANCA MANOLACHE : Taina Eleoungerii — — — — — — — —	39
Pr. prof. dr. VIOREL IONIȚĂ : Dialogul teologic între Biserica Evanghelică din Germania și Biserica Ortodoxă Română —	52
Pr. prof. dr. NICOLAE V. DURĂ : 350 ani de la apariția Pravilei de la Govora — — — — — — — — — —	58

PAGINI PATRISTICE

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA : Fer. Ieronim : Comentar la pilda celor zece fecioare — — — — — — — — — —	79
--	----

AMVONUL PREOȚILOR

Diacon conf. dr. PETRE I. DAVID : Exemplu de fermitate în credință — — — — — — — — — —	73
Prot. PETRU BOERIU : Pe drumul Răstignirii — — — — — — — —	76
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre Împărăția lui Dumnezeu — — — — — — — — — —	78

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

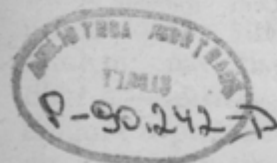
Prot. IEREMIA B. GHITA, pr. CONSTANTIN CILIBIA : Importanța liturgică a elementelor materiale ale jertfei euharistice	84
---	----

URME DIN TRECUT

Prot. prof. dr. ZENO MUNTEANU : Amintirile unui dascăl de Teologie — — — — — — — — — —	88
--	----

ALTARUL BANATULUI

3-4

Serie nouă, anul I (40)
martie — aprilie 1990

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinte :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot EMIL ROMAN vicar administrativ al Epis-
copiei Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.
Pr. dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad-
Centru.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.
- Corector :** Preot IOAN D. ȚIRNEA.
- Redactor :** Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 200.

MINUNATE PRIMENIRI ÎN VIAȚA NOASTRĂ BISERICESCĂ

Revoluția românească din decembrie 1989 a pus capăt — sîntem convinși pentru totdeauna — dictaturii totalitariste și ateiste ce aruncase țara și întregul nostru popor în pragul disperării. A fost o lungă noapte de teroare și groază, de spaime și coșmar, de crimă, minciună și calomnie, de xenofobie, ignoranță și propagandă deșănțată, pe întinderea unor decenii întregi. Dictaturii i-au căzut victimă, într-un genocid ce părea fără sfîrșit, atîtea vieți omenești dintre care multe vinovate doar de refuzul de a-și lăsa sufletul mutilat de „scripturile” propagandei ateiste, ridicată la rang de cult oficial — ca o variantă modernă a practicilor romane din antichitatea clasică și cea a primelor trei veacuri creștine. Trista noapte a „Sfîntului Bartolomeu” din istoria Franței a fost multiplicată în istoria poporului român la proporțiile a peste patru decenii, într-un martirij fără seamăn în Europa și poate în întreaga lume. Și totuși, poporul nostru i-a rezistat, a găsit resursele spirituale în stare să se opună mutilării impuse prin forța tancurilor străine ; și-a păstrat busola credinței în Dumnezeuul părinților și strămoșilor noștri, nădejdea creștinească în restabilirea dreptului său sacru la o viață liberă și demnă, din componentele căreia nu puteau lipsi coordonatele credinței moștenite de la străbuni.

Traumele dictaturii totalitariste și ateiste s-au făcut resimțite pretutindeni, în toate mediile sociale și domeniile de activitate, la toate vîrstele și preocupările, dar n-au putut înfrînge rezistența miracuoasă a sufletului românesc, așa precum nici o dictatură din lume nu poate cîștiga bătălia cu propriul său popor dacă el se simte liber și sfidează moartea. Or, tocmai în aceasta constă marea enigmă a plămădei spirituale a neamului românesc, moștenită din vrenea dacilor „nemuritori” și trecută prin apa botezului Sfîntului Apostol Andrei. „Românul are zece veți în pieptu-i de aramă” — amintește unul dintre marii noștri poeți, reproducînd în

versuri aceleași conștiință a nemuririi și veșniciei, cristalizată și perpetuată prin secole.

Acesta a fost unul dintre motivele pentru care dictatura ateistă a vizat în primul rînd Biserica noastră dreptmăritoare cu clerul și credincioșii ei, urmăriți, persecutați și discriminați pentru însăși credința mărturisită în afara lăcașurilor de închinare, ce se împuținau și ele de la o zi la alta sub impactul buldozerelor trimise de dictator să le nimicească. Și toate acestea sub ochii înlăcrimați ai unor oameni cu sufletul cernit de durere, expuși demolării spirituale sistematice, spre a putea fi manevrați cît mai ușor și transformați în simple unelte vorbitoare. În aceste decenii de aparență libertate religioasă — o atmosferă întreținută cu grijă și subtilitate de mercenarii propagandei oficiale — Biserica noastră dreptmăritoare a fost expusă în realitate unei adevărate situații de provizorat, în ciuda Statutului ei de organizare și funcționare aprobat prin lege și chiar a însăși Constituției țării, ajunsă la discreția familiei dictatoriale. Nici un compartiment al vieții bisericești — ca și al celei religioase în ansamblul ei — nu a scăpat controlul aspru, atent și intempestiv al exponenților dictaturii care își subordonase, de altfel, întreaga viață socială pînă în cele mai mici amănunte. Au dispărut fără urmă, în acei ani, asociațiile și societățile religioase patronate de Biserică, ce se bucurau de vechi și bogate tradiții ; a fost expulzat din școli învățămîntul religios, iar numeroși călugări și monahii obligați să-și părăsească mănăstirile pentru care au optat spre a lua drumul pribegiei. Și acestea sînt doar o minimă parte din suferințele și umilințele spirituale îndurate de oamenii Bisericii în aceste decenii de tristă amintire, la care s-ar putea adăuga încă multe altele, determinate de motive imaginare, în afara compromisurilor pe care Biserica a trebuit să le accepte în această „epocă de aur“, spre a putea supraviețui și a oferi credincioșilor ei și întregului nostru popor o rază de speranță, un suport de rezistență în confruntarea cu vitregiile la care a fost expus, indiferent de natura lor materială sau spirituală.

Așa au trecut aceste decenii, timp în care Bisericii noastre i-a fost refuzat cu dispreț și nu de puține ori pînă și dreptul de a-și completa cu noi ierarhi scaunele eparhiale vacante sau cel de a numi și așeza episcopi și arhierei vicari, în conformitate cu normele ei canonice și de organizare proprie. A fost o epocă similară

catacombelor primelor trei veacuri creștine, incompatibilă cu nivelul evoluției societății omenеști în secolul pe care-l trăim și de aceea nu trebuie să se mai repete niciodată. Ajutorul lui Dumnezeu a făcut să triumfe idealurile Revoluției românești și odată cu ele să renască la viață și Biserica noastră dreptmăritoare, care își regăsește locul meritat în ansamblul societății românești aflată în plină reconstrucție. După atâtea decenii de marginalizare, ignorare ostilă și discriminare permanentă, Biserica este rechemată la rosturile ei dintotdeauna în configurația spiritualității românești, pentru revigorarea vieții sufletești a celor de astăzi și celor de mîine. Este o vastă lucrare, aflată acum abia la începuturile ei, ce presupune răbdare, înțelepciune, sirguință și dăruire din partea tuturor factorilor implicați în acest proces multilateral de edificare spirituală, clerici și mireni. Iar Sfîntul Sinod al Bisericii noastre strămoșești, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Teoctist, imprimă acestei lucrări orientarea și avîntul necesar, pentru a o face cît mai fertilă și benefică, spre a corespunde așteptărilor credincioșilor și întregului nostru popor.

Primenirea întregii noastre vieți bisericești a intrat pe făgașul certitudinii și se face simțită de la o zi la alta. Biserica a părăsit claustrarea care i-a fost impusă atîta amar de ani, făcîndu-și simțită prezența vie și lucrătoare pretutindeni acolo unde este solicitată, urmînd principiului și practicii apostolice : în spitale și azile de bătrîni, în închisori, în creșe și grădinițe de copii, în medii urbane și rurale, în școli de toate gradele, în care ea își desfășoară activitatea învățătoarească la cererea tuturor celor însetați de cuvîntul divin, care pînă recent au fost spoliați și de acest drept sacru de a-l auzi, cu interdicții dintre cele mai severe. Biserica își reface treptat și vechile ei societăți și asociații de profil religios, care odinioară au activat cu mult folos în sînul ei, desfășurînd o binecuvîntată operă de caritate publică. Alături de toate acestea, de o importanță aparte se bucură întreaga activitate editorială a Bisericii, eliberată din corsetul cenzurii, ce înscrie astăzi apariția a numeroase publicații periodice, săptămînale și lunare, centrale și eparhiale, altădată de domeniul imposibilului, pe lîngă materialele religioase apărute în presa laică, odinioară flancată și înăbușită de ateism. Cărțile de rugăciune și edificare spirituală, de mărțurie ortodoxă, ieșite de sub controlul anterior al dictaturii, capătă abia acum nivelul tirajelor în măsură să satisfacă aria de cerere

a credincioșilor. Biserica și-a înființat noi instituții pentru pregătirea clerului, de nivel universitar, și-a reactualizat și creat alte eparhii pe harta țării, în concordanță cu numărul real al credincioșilor ei, realitate odinioară de domeniul fanteziei. Au avut loc noi alegeri la nivelul tuturor organismelor bisericești deliberative și executive, în concordanță cu prevederile canonice și statutare, fără imixtiunea și piedicile puse atâtea decenii de ingerințele dictaturii. Exemplele acestea, departe de a se epuiza, reflectă doar un crîmpei din această vastă lucrare desfășurată sub auspicile României noi, o lucrare pe cît de multilaterală pe atît de benefică în mediul tuturor credincioșilor și în general al întregului nostru popor.

O expresie de cea mai mare importanță pentru revigorarea vieții noastre bisericești în ansamblul ei este și recenta alegere și instalare a noilor episcopi vicari în cadrul eparhiilor componente Patriarhiei Române. Dacă timp de mai mulți ani, Biserica noastră dreptmăritoare nu și-a putut întregi numărul membrilor Sfîntului Sinod, din pricina piedicilor dictaturii intolerante, grație Revoluției românești a sosit și clipa atît de așteptată ce pune capăt unei crude imixtiuni reprobabile și dezarmante în viața religioasă a României. Numeroase eparhii și-au dobîndit astfel episcopul sau arhiereul vicar la care aveau dreptul dintotdeauna, în conformitate cu normele canonice și de organizare bisericească.

Pe planul vieții bisericești din Banat, aceste înnoiri au căpătat expresie prin hirotonirea și instalarea Prea Sfîntîtului dr. Daniel Lugoianul, ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, în urma cererii Înalt Prea Sfîntîtului Mitropolit Nicolae, căreia Sfîntul Sinod i-a dat curs, spre mai binele întregii noastre plirome din confiniile de apus ale patriei. A fost deopotrivă un moment cu o semnificație aparte, deosebit de sugestivă, prin participarea — pentru prima oară după peste patru decenii — a tuturor forurilor de conducere din numeroase sectoare ale vieții noastre publice, alături de clerul și credincioșii eparhiei. Mai mult decît toate, momentul reflectă dinamismul vieții societății românești, cu noile valențe ale afirmării, cu unitatea și adevărata simbioză a tuturor celor ce compun poporul român, de toate naționalitățile, care prin jertfa sa de sînge a făcut să triumfe idealurile unei Revoluții unice în istoria lumii contemporane.

Redacția

UN IMPORTANT EVENIMENT ÎN VIAȚA BISERICESCĂ BĂNĂȚEANĂ

După un răstimp de aproape șase ani în care Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului a fost văduvită de prezența unui episcop vicar, la care avea dreptul în conformitate cu hotărârile Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a sosit și clipa mult așteptată, sub auspiciile maiestruoasei Revoluții românești din decembrie 1989 care a înlăturat obstacolele și imixtiunile dictaturii totalitariste și ateiste în viața religioasă de pe meleagurile țării noastre. Astfel, pe temeiul propunerii înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Sfintul Sinod a procedat la alegerea noului episcop vicar al Arhiepiscopiei din confiniile de apus ale României, în persoana Prea Sfințitului dr. Daniel Ciobotea Lugojanul.

În zilele de 3 și 4 martie 1990, catedrala mitropolitană din orașul martir și erou al Banatului a devenit neîncăpătoare pentru mulțimea credincioșilor și invitaților dornici să asiste la hirotonia și instalarea noului episcop vicar, un moment ce avea loc ca o punte peste timp, în aceeași duminică în care cu 28 ani în urmă s-a instalat I.P.S. Mitropolit Nicolae la cirna destinelor vieții bisericești bănățene — simbol al continuității vieții noastre bisericești pe aceste meleaguri.

După ritualul ipopsifierii îndătinată, în duminica din 4 martie 1990 a avut loc festivitatea propriu-zisă, care a impresionat atât prin solemnitate, cât mai ales prin participarea pentru prima oară după mai bine de patru decenii de odioasă dictatură, a reprezentanților de frunte ai autorităților de stat, centrale și municipale și din cadrul județelor Timiș și Caraș-Severin, ai învățământului universitar, ai armatei și poliției, ai presei, radioului și televiziunii (care a transmis în direct aspecte din cadrul serviciului divin), acestea demonstrând încă o dată că libertatea noastră, cîștigată cu prețul singelui vărsat în Revoluție, este reală și autentică. Au fost prezenți domnii Gelu Voican Voiculescu, vicepreședinte al Guvernului, prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, numeroase personalități ale vieții culturale și obștești, reprezentanți ai învățământului nostru teologic, slujitori ai tuturor celorlalte culte și religii din Timișoara și împrejurimi, clerici de mir și din cinul monastic, invitați din țară și de peste hotare.

Momentul solemn al hirotoniei Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul a avut loc cu prilejul sfintei liturghii arhieresti oficiată de

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Nestor al Olteniei și Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului, înconjurați de un impurător sobor de preoți și diaconi.

La sfârșitul serviciului divin, P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a dat citire actului sinodal de numire a noului episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, după care I.P.S. Mitropolit Nicolae a înmănat Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul toia-gul arhieresc.

În ampla cuvîntare rostită cu acel prilej deosebit în viața noastră bisericească, Întîistătătorul Mitropoliei Banatului a subliniat că evenimentul bisericesc, atît de așteptat în răstimpul a șase ani, a putut avea loc numai grație Revoluției din decembrie 1989, care a oferit și Bisericii noastre dreptmăritoare o nouă perspectivă de viață, în conformitate cu doctrina ei canonică, cu legiurile ei bisericești, cu exigențele tuturor membrilor ce o compun și în esență a întregului nostru popor. „Timp de 45 de ani, Dumnezeu nu și-a avut locul în societatea noastră, deși a rămas în sufletul nostru. Astăzi Îl putem propovădui peste tot, pentru ca și pietrele să-L preamărească. Sîntem recunoscători celor care prin lupta și jertfa lor ne-au adus această libertate. Este și semnificația momentului actual, cînd eparhia noastră a primit un episcop vicar. Astăzi strădanile tuturor sînt mai ample ca niciodată, fiind necesară și reinvierea vieții bisericești“ —a spus I.P.S. Sa în cadrul cuvîntării la sfîrșitul căreia a exprimat recunoștință profundă Sfîntului Sinod al Bisericii noastre strămoșești și a mulțumit tuturor pentru participarea la acest important eveniment al eparhiei, ceea ce reflectă „comuniunea noastră de dragoste și frățietate“.

În continuarea festivității desfășurată la catedrala mitropolitană, dl. prof Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, a citit Decretul de recunoaștere în această înaltă demnitate bisericească a Prea Sfințitului Daniel Lugojanul, semnat de domnul Ion Iliescu, președintele C.P.U.N., după care l-a înmănat noului episcop vicar căruia, în cadrul unei scurte alocuțiuni, i-a urât păstorire bogată și rodnică.

Șirul cuvîntărilor a continuat cu cea rostită de I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, care a accentuat importanța momentului pentru întreaga noastră viață religioasă, prin care Biserica își va aduce prinosul ei de contribuție la temeluirea unei noi vieți în patria noastră. Înaltul ierarh a oferit apoi daruri simbolice Prea Sfințitului Episcop Daniel.

P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, și dl. avocat Traian Vinchici, membru al Adunării Eparhiale și al Adunării Naționale Bisericești, au exprimat apoi, Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul, profunde sentimente de bucurie duhovnicească și prețuire din partea clerului și credincioșilor eparhiei, asigurîndu-l pe noul Episcop vicar de supușenia și colaborarea întregii pîrome a eparhiei pentru cît mai buna desfășurare a vieții bisericești, în lumina noilor exigențe ce stau în față.

Noul Episcop-vicar binecuvîntîndu-i pe credincioşii prezenţi la hirotonie

În încheierea festivității de instalare din incinta catedralei mitropolitane, a luat cuvîntul P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul. În alocuțiunea sa, de o profundă vibrație sufletească, noul ierarh al Bisericii noastre s-a referit la prezența permanentă a Mintuitorului în viața bisericească și misiunea încredințată apostolilor de divinul Învățător, continuată în timp, de la o generație la alta, de episcopii Bisericii noastre dreptmăritoare, într-o slujire măreață și înfricoșătoare, ce reflectă lucrarea mîntuitoare a lui Iisus Hristos în întreaga lume. A mulțumit, cu adîncă smerenie, lui Dumnezeu pentru înalta chemare de care l-a învrednicit, invocînd ajutorul divin în viitoarea sa misiune. A mulțumit, de asemenea, Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române care l-a ales ca episcop vicar, autorităților de stat care au recunoscut această alegere, tuturor celor care au contribuit la formarea sa, clerului și credincioșilor care au ostenit pentru buna desfășurare a festivității. „În mod cu totul deosebit doresc însă să mulțumesc, cu smerenie și recunoștință profundă, Înalt Prea Sfîntului Nicolae, Mitropolitul Banatului, care de două decenii mi-a arătat o părintească dragoste și purtare de grijă și a contribuit la formarea mea teologică, ca fiu al eparhiei Timișoarei, acordîndu-mi, cu îndelungată răbdare, multă înțelepciune și speranță, o atenție deosebită și statornică” — a spus printre altele P. S. Episcop Daniel. În încheierea acestei cuvîntări, noul ierarh și-a exprimat dorința de a contribui, ca arhieru, la promovarea dreptei credințe strămoșești, la renașterea spirituală a neamului nostru, „renaștere ce a început prin jertfă și biruință, la Timișoara, și s-a extins apoi în toată România. Mă voi strădui să slujesc Evanghelia și Biserica lui Hristos, astfel ca Biserica să-și regăsească și mai mult rolul ei tradițional de a inspira și binecuvînta viața și cultura poporului român, în toată libertatea, fără să-i dicteze nimic” — a subliniat P. S. Sa.

Festivitatea din catedrala mitropolitană a continuat la troița din fața sfîntului lăcaș, înălțată în memoria eroilor martiri ai Revoluției românești din decembrie 1989, cu oficierea unui serviciu divin comemorativ, în prezența acelei imense mulțimi a credincioșilor și invitaților la acest important eveniment în viața eparhiei.

Reședința mitropolitană din Timișoara a găzduit în final dineul oficial oferit tuturor invitaților prezenți, spre a marca popasul sărbătoresc prilejuit de acest important eveniment în viața noastră bisericească. În timpul dejunului, corul elevilor Seminarului teologic din Caransebeș, dirijat de P. C. Părinte Nicolae Belean, directorul școlii, a oferit un concert de imnuri religioase, cîntece naționale și bucăți patriotice, după care numeroși exponenți de frunte ai vieții religioase, culturale și politice din patria noastră au rostit toasturi evocînd locul și semnificația hirotonirii și instalării noului episcop vicar în ansamblul vieții noastre bisericești. Seria toasturilor a fost deschisă de I. P. S. Mitropolit Nicolae printre vorbitori numărîndu-se P. S. Episcop Timotei al Aradului, P. S. Episcop

Invitați de onoare la hirotonia Prea Sfințitului Episcop-vicar Daniel Lugojanul

Ioan Ploscaru al Lugojului, dr. Ernest Neumann, prim rabin al Timișoarei, Mgr. Sebastian Kräuter, superiorul Eparhiei romano-catolice din Timișoara, prof. Zoe Dumitrescu Bușulenga din București, d-na Lidia Popița (al cărei cuvânt îl reproducem ilustrativ în continuare), prof. Eugen Todoran, rectorul Universității din Timișoara, P. Cuv. Arhim Bartolomeu Anania, P. C. Părinte Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara, P. C. Părinte prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic universitar din București dl. Pompiliu Alămureanu, primarul Timișoarei, prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor și dl. Gelu Voican Voiculescu, vicepreședinte al Guvernului.

Întreaga festivitate, ce s-a înscris ca un nou moment de referință în viața bisericească de pe meleagurile Banatului, a luat sfîrșit cu o nouă alocuțiune rostită de P. S. Episcop vicar Daniel Lugojanul care a mulțumit cordial tuturor pentru alesele sentimente exprimate, încredințându-i că speranțele expuse de toți cei prezenți vor căpăta, cu ajutorul lui Dumnezeu, conturul realităților, prin simbioza și armonizarea darurilor Sale, pentru continua înălțare a vieții noastre, a tuturor de obște.

Arhid. dr. SILVIU ANUICHI

Scurte date biografice

P. S. Episcop vicar Daniel Ciobotea, pe numele de botez Dan-Ilie, s-a născut la 22 iulie 1951, în satul Dobrești, jud. Timiș, într-o familie de învățători.

Între anii 1958—1962 a urmat școala primară, iar între anii 1962—1966 a urmat școala generală în comuna Lăpușnic (Timiș). În continuare a frecventat liceul de cultură generală din Buziaș (timp de un an) și liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, secția umanistă, pe care l-a absolvit în vara anului 1970, promovînd examenul de bacalaureat la limba română, limba latină și filosofie cu calificativul excepțional.

În toamna anului 1970, animat de dorința adîncă de a deveni preot (dorință inspirată și de credința profundă a mamei sale, decedată în 1975), s-a înscris la Institutul teologic universitar din Sibiu, cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului. Patru ani mai târziu a promovat examenul de licență cu calificativul excepțional.

În toamna aceluiași an 1974 s-a înscris la cursurile de doctorat de la Institutul teologic din București, studiînd la secția de Teologie sistematică, sub îndrumarea P. C. Părinți profesori Constantin Galeriu și Dumitru Stăniloae.

Între 1976—1978 a studiat în străinătate, fiind trimis de Patriarhia Română, ca bursier al statului francez, la Universitatea de Științe Umaniste din Strasbourg — Franța (Facultatea de Teologie protestantă).

Între 1978—1980 a studiat, ca bursier al Conferinței episcopilor romano-catolici din R.F.G., la Universitatea Albert-Ludwig din Freiburg im Breisgau, Facultatea de Teologie romano-catolică.

În ziua de 19 iunie 1979 a susținut, la Universitatea de științe umane din Strasbourg, teza de doctorat „Réflexion et vie chrétiennes aujourd'hui. Essai sur le rapport entre la théologie et la spiritualité”, obținînd titlul de doctor în Teologie (protestantă).

În 31 octombrie 1980 a susținut, la Institutul teologic universitar din București, teza de doctorat intitulată „Teologie și spiritualitate creștină. Raportul dintre ele și situația lor actuală”, întocmită sub îndrumarea P. C. Părinte prof. Dumitru Stăniloae. În urma examenului de susținere a tezei a obținut titlul de „Doctor în Teologie”, cu calificativul „excepțional”.

Între 15 noiembrie 1980 — 15 septembrie 1988 a fost profesor la Institutul ecumenic de la Bossey-Geneva, unde din 1986 a îndeplinit și funcția de director-adjunct pentru relații cu facultățile francofone și ortodoxe.

La 6 august 1987, dr. Dan Ilie Ciobotea a fost tuns în monahism la mănăstirea Sihăstria, de către starețul arhim. Victorin Oanele, și a primit numele de Daniel, avînd ca părinte duhovnicesc pe P. Cuv. Arhim. Ilie Cleopa. După ce a fost hirotonit ierodiacon la 15 august 1987, cu ocazia hramului mănăstirii Putna, a fost hirotonit ieromonah de către P. F. Patriarh Teoctist.

La 1 septembrie 1988 a fost numit consilier patriarhal pentru sectorul nou înființat : „Teologie contemporană și dialoguri ecumenice“. Cu aceeași dată a fost numit și conferențiar la catedra de Misiune creștină și ecumenism de la Institutul teologic universitar din București.

La 16 octombrie 1988, cu prilejul resfințirii mănăstirii Sihăstria, P. F. Patriarh Teoctist i-a acordat rangul de protosinghel.

În timpul activității sale în străinătate și în țară, a publicat peste 80 de articole și studii în reviste românești și străine, în lucrări colective și enciclopedii internaționale de teologie ortodoxă, romano-catolică, protestantă și ecumenică.

În timpul șederii în Elveția a ținut cursuri, ca profesor invitat la Facultățile de teologie romano-catolică din Lyon (Franța) și Fribourg (Elveția) și la Institutul ecumenic „Sfintul Nicolae“ din Bari (Italia) și la Facultățile de teologie protestantă de la Geneva și Lausanne (Elveția). A participat la numeroase întruniri ecumenice internaționale.

SĂRBĂTORI ALE VREDNICIEI* „INDRĂZNIȚI... EU AM BIRUIT LUMEA“

„Timișoara-sînge ; Bucureștiul plînge !“ ... Multă vreme nu se va stinge din suflete rezonanța dramatică și de litanie a acestei sintagme. Sub razele unui soare crud, orașul rănit așteaptă să se vindece. Rănila din trupurile omenești, ca și cele din ziduri, mai sîngerează. Sarea lacrimilor mai arde încă țesutul viu. Peste răni — flori și lumînări. Clopoțele catedralei, cu sonorități cosmice, protejează cu dangătul lor orașul convalescent.

Duminică, 4 martie 1990 ! Durere peste durere, amintire peste amintire. Treisprezece ani de la cutremur. Cutremur peste cutremur. În sfîrșit, seismul istoriei a biruit. Sedimentăm amintiri, dureri, lacrimi și ultimul strat — bucuria Libertății ! Cel mai nou și cel mai fragil, dar tămăduitor.

Simbolic context pentru încă o sărbătoare a sufletului românesc și ortodox — hirotonirea întru episcop-vicar, la Timișoara, a protosinghelului Daniel Ciobotea, „chemat“ să împartă ostenelile și bucuria lucrării duhovnicești alături și împreună cu Înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului.

Cartea Cărților spune că, în vremea stăpînirii Ierusalimului de către Nabucodonosor, rege al Babilonului, acesta a cerut să-i fie aduși, ca slujitori la curte, dintre fiii lui Israel, de neam ales, „Patru tineri fără nici un cusur trupesc, frumoși la chip și iscusiți în toată înțelepciunea, cunosători a toată știința, cu adîncă putere de pătrundere și plini de

* Cuvîntul d-nei Lidia Popița la festivitatea de instalare a Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul.

rivnă...“ Printre aceștia se numără, în primul rând, cel care avea să devină proorocul Daniel.

Portretul biblic aproape că s-ar putea supraimpresiona tinărului ipopsifiu (chemat) la treapta arhieriei, protosinghelul Daniel. Un larg orizont cultural dublează aprofundate studii filozofice și teologice, în țară și în străinătate, încununate cu un doctorat la Strasbourg (Franța), asociindu-se armonios cucerniciei funciare și unei înalte responsabilități față de misiunea asumată.

Să fie, oare, vorba chiar de predestinarea vestită de o voce celestă, adresându-se proorocului : „Nu te teme, Daniele, că din ziua dintii, de când ți-ai sirguit inima ta ca să înțelegi și să te smerești înaintea Dumnezeului tău, cuvintele tale au fost auzite...“ ?

Patronimul său veterotestamentar și-a probat credința fiind aruncat între lei flămânzi. A ieșit de acolo neatins, pentru că a crezut și s-a rugat Domnului Dumnezeu !

Dar, oare, părintele Daniel — ca și noi toți — n-a fost aruncat de istorie în groapa cu fiare sălbatice, unde am stat înspăimântați patru decenii ? Și iată că a voit Dumnezeu să ieșim teferi, întăriți în credință, regăsindu-ne în această renaștere spirituală.

Transmisă din Vechiul în Noul Testament, această simbolică probă a credinței și-a aflat corespondent în cuvintele Mintuitorului către ucenici : „Iată, Eu vă trimit pe voi ca pe niște oi în mijlocul lupilor“. Ștafeta s-a predat, prin veacuri, de la ucenici la arhieriei, la episcopi, a căror misiune sacră este tocmai permanența harismatică, „ducerea mai departe“ a harului pînă la a doua Venire.

A fi tare în credință mai înseamnă, de asemenea, a nu te rușina de ea înaintea celor potrivnici. Proorocul Daniel a înfruntat porunca regelui care oprise pe oricine ca, timp de 30 de zile, să se roage altui Dumnezeu, decît lui însuși. Proorocul Daniel s-a rugat, „de trei ori pe zi, ca și înainte, cu ferestrele deschise către Ierusalim...“

Învăță-ne și pe noi, părinte Daniel, ca și proorocul, să ne rugăm cu fereastră deschisă, cu ardoarea cu care s-a rugat el, cu vorbele care dau aripi rugăciunii : „O, Doamne, ascultă ! O, Doamne, iartă ! O, Doamne, ia aminte și lucrează ! Nu întîrzia, pentru numele tău, Dumnezeul meu !“

E adevărat că nu Dumnezeu este cel care poate fi tras la răspundere pentru întîrzierea la întîlnirea cu destinul nostru, atîta vreme cît pașii conștiinței noastre ne-au purtat în sens opus prezenței Lui. Și totuși, El e mereu acela care ne caută, ne așteaptă, ne primește. Și chiar dacă întîrzie uneori — în dimensiunea noastră temporală, marcată de relativitate — o face doar în măsura în care această întîrziere este necesară înțelegerii și întoarcerii noastre către El.

În această zi de sărbătoare duhovnicească, Biserica Ortodoxă îmbrăca pe tinărul ierarh cu mantia care, simbolic, îl înrudește cu proorocul omonim. Acela a avut viziunea unor fapte care aveau să se întîmple peste veacuri, arătîndu-i-se în vis imaginea celui care va fi trimis ca Mintuitor al lumii : „... era îmbrăcat în veșminte de în și stătea deasu-

pra apelor fluviului“; a fost binecuvîntat cu intuiția Învierii celei de la sfîrșitul veacurilor, precum și cu aceea a Județului celui înfricoșat, cînd : „... mulți dintre cei care dorm în țărîna pămîntului se vor scula, unii la viață veșnică, iar alții spre ocară și scîrbă veșnică“; în sfîrșit, va înțelege că „... cei care vor fi îndrumați pe mulți pe calea dreptății vor fi ca stelele în vecii vecilor“. Într-un miraculos arc de timp, Iisus avea să-și împovăreze ucenicii cu sînta investitură, alături de har, conținută în cuvintele : „Voi sînteți lumina lumii ...“.

Astfel trebuie să fie toți descendenții harismatici ai apostolilor-ierarhii creștinătății, pînă la sfîrșitul veacurilor. Pentru aceasta se pregătesc în duh și spirit. Grea este povara aceasta, pentru umeri firavi. Dar mintea și inima pot purta munți, căci nu puterea trupului, mărginită, ci nemarginile sufletului sînt chemate în acest caz să ducă toată durerea omenească a veacului de acum. De aceea, îți spunem azi, Prea Sfințite Părinte Daniel, cele ce i s-au spus proorocului : „Nu te teme, Daniele, om plăcut lui Dumnezeu ! Pace ție ! Fii tare și curajos ! ...“.

Lidia Popița

PEREGRINĂRI DUPĂ... MOARTE

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

Ce este moartea ?

Omul primitiv și cărturarul modern, omul din toate timpurile, și-a pus această întrebare. Răspunsurile sînt diferite, în raport cu gradul de dezvoltare a speciei, dar toate sînt reductibile la o propoziție tulburător de simplă : este sfîrșitul vieții, încetarea funcțiilor organice... Dincolo de felurimea definițiilor și sintagmelor, moartea este un fenomen universal în conștiința umanității.

Ce se întîmplă după acest sfîrșit biologic ? La atare întrebare răspunsurile nu mai întrunesc unanimitatea. Este moartea un act final și, deci, ireversibil ? Este un început necunoscut, o desăvîrșire în procesul existenței ? Este, metaforic vorbind, un prag, o trecere spre altă ipostază, spre o altă formă existențială ?

Creștinismul are, desigur, o concepție clară despre moarte. După acest fenomen, adică după despărțirea sufletului de trup, fiecare element trece în starea premergătoare finalității : trupul în pămînt, așteptînd reunirea cu sufletul și judecata universală ; sufletul, principiul de viață, nemuritor, conștient de sine, trece prin judecata pe care Biserica o numește particulară, dînd „mărturie“ (Apocalipsa 6, 9) pentru toate faptele, bune și rele, așteptînd, apoi, aceeași universală judecată, la care se va prezenta împreună cu trupul spre „înnoirea“ și „desăvîrșirea“ în viața de veci. „A muri însemnează a trece în nemurire ; nu se poate ajunge la viața veșnică, dacă nu este părăsită aceasta de aici. Moartea nu este deci un surghiun, ci o punte care trece din timp în veșnicie¹. „Prin naștere ni se deschide intrarea în viața pregătitoare spre veșnicie, iar prin moarte ni se deschide intrarea chiar în veșnicie...“ „Nașterea, viața pămîntească și moartea sînt trei transformări pe calea dezvoltării personalității omenești în existența ei²“. Între cele două judecăți, particulară și universală, o durată care nu se poate aprecia în unități de timp folosite în

¹ Sf. Ciprian, cf. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Patristica mirabilia*, Timișoara, 1987, p. 181.

² Pavel Svetlov, *Invățătura creștină în expunere apologetică*, trad. prof. Serghe Bejan și Const. Tomescu, vol. II Chișinău, 1935, p. 136.

viața terestră, sufletul petrece în rai sau în iad, în stare provizorie de fericire sau nefericire, de neîntreruptă bucurie sau grea tristețe, ceea ce rezultă cu pregnanță din Sfinta Scriptură (Luca 16, 19—31, 23; Matei 8, 11; 11, 23; II Corinteni 5, 10; Evrei 9, 23...) Starea aceasta a sufletului este provizorie. Ea se menține până la judecata obștească. Despre o stare intermediară (purgatorie), în care sufletul s-ar putea purifica, Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție nu ne spune nimic. Dimpotrivă, dacă odată cu moartea încetează orice lucrare a omului (sufletului), el nu mai are capacitatea de a „ispăși“ pentru ameliorarea stării sale. Deci, „cu frică și cu cutremur lucrați la mântuirea voastră“ (Filipeni 2, 12) în această viață, „fiți gata, că nu știți ziua în care vine Fiul Omului“ (Matei 24, 44), Sf. Ioan Gură de Aur, tălmăcind Sfinta Scriptură, spune: „Viața de acum este timpul faptelor, iar după moarte vine judecata și pedeapsa“, iar Sf. Vasile cel Mare: „Viața de acum este timpul căinței și al iertării păcatelor, iar în veacul următor va fi judecată și răsplătire“. Ieșind din temporalitate, omul continuă în veșnicie cunoașterea și unirea cu Dumnezeu, ceea ce este posibil, omul fiind „chipul nemuritor al lui Dumnezeu“, care a pus în om năzuința de a se ridica la frumusețea semănării cu El (epectaza). „Cunoașterea a fost și rămîne pentru omul din toate timpurile un privilegiu și o permanentă chemare spre zări noi, cunoscute, un factor inepuizabil de progres“³⁴.

Dacă cel adormit întru nădejdea învierii nu mai poate face nimic, după moartea trupului, pentru ameliorarea stării sale, Biserica îl poate ajuta prin rugăciuni și prin aducerea jertfei fără de sînge. Ea cere îndurarea lui Dumnezeu pentru cei adormiți, dar numai Dumnezeu poate ierta și elibera de pedeapsă. „Rugăciunile și milosteniile pentru cei adormiți nu sînt inutile, deoarece folosesc atît celui care are trebuință de ele, cît și celui care le face. Rugăciunile pentru cei adormiți exprimă comuniunea plină de dragoste a celor care sînt în viață față de cei răposați, pe care moartea îi smulge de la petrecerea în același loc cu noi, nu însă și din comuniunea spirituală și din dragostea noastră față de ei. Uneori le sînt de folos, alteori, însă, nu le folosesc, din cauza condițiilor respective. Totuși, totdeauna, ele aduc folos celui care se roagă cu dragoste de frate pentru cei morți. Prin aceasta ni se dă prilej spre întărirea credinței în viața de dincolo de mormînt, se nutrește respectul față de cei morți, se întărește nădejdea în mila dumnezeiască și se dezvoltă, în general, iubirea frățească. Toate acestea sînt expuse de Sf. Ioan Damaschin, care afirmă că Dumnezeu „voiește ca toți să fim ajutați de ceilalți, atît în viață, cît și după moarte“ și că „cel care se trudește pentru mîntuirea aproapelui, întîi realizează foloase pentru sine, apoi pentru aproapele său“⁴⁴.

Aceste învățături s-au reflectat și în credințele poporului nostru și ale tuturor popoarelor creștine, amalgamate însă cu reminiscențe din miturile antice, mai ales greco-romane. Spicuim, în cele următoare, cîteva din cre-

³ N. V. Stănescu, *Progresul în cunoașterea lui Dumnezeu, cu referire specială la Sf. Grigorie de Nisa*, în „Studii Teologice“, nr. 1—2/1958, p. 14.

⁴ Cf. Hr. Andrusos, *Simbolica*, trad. de Justin Moisesescu, Craiova, 1955, p. 205.

dințele populare, impregnate de mituri și legende din straturi mai adânci. Problema fiind prea vastă, restrângem reflecțiile la ceea ce am numit peregrinările sufletului după moartea trupului, fără tentația de a trata exhaustiv acest aspect al problemei.

În categoriile filosofice ale poporului, moartea este văzută la fel, deci ca o altă formă a existenței, ca o călătorie foarte lungă... Într-un cântec după mort se spune: „Scoală Ioane, scoală, / Cu ochii privește, / Cu mîna primește, / Că noi am venit, / Că am auzit / Că ești călător, / Cu roua-n picioare, / Cu ceața-n spinare, / Pe cea cale lungă, / Lungă, fără umbră...⁵⁴” Și în altă variantă: „Zorilor, zorilor, / Voi să nu pripiți, / Să nu năvăliți, / Pină și-o găti / Dalbul de pribeag, / Un car cărător, / Doi boi trăgători, / Că e călător / Dintr-o lume-ntr-alta...⁶⁴”.

În bogatul tezaur folcloric al poporului nostru se găsesc numeroase elemente avînd rădăcinile în straturile mediteraneene sau în cele suprapuse ulterior, dar anterioare zamlxismului și creștinismului. Unele dintre ele, ca „ceremoniile pastorale, agrare, silvice pot depăși cu un mileniu și poate mai mult era noastră⁷⁴”. Sigur că popoarele creștine, care au împrumutat din aceste straturi și substraturi, n-au păstrat la fel credințele împrumutate, unele le-au părăsit, altele le-au modificat, imprimîndu-le geniul propriu — mitologie proprie —, exprimîndu-le adeseori în creații de inestimabile frumuseți literare, fără a altera fondul doctrinal creștin. Nu lipsesc însă nici producții care depășesc chiar limitele simbolului, ancorînd în superstiții, fără contingente cu învățătura creștină. Unele ca acestea sînt mai frecvente în credințele și practicile legate de fenomenul pe care-l numim moarte. Manifestate în unele împrejurări — privegheri, cîntatul după mort și strigătul zorilor, etc. — superstițiile umbresc dreapta învățătură creștină, ca, de pildă, credința în posibilitatea comunicării, prin diferite mijloace, cu cei morți, cu cei trecuți pe „celălalt tărîm”, trecerea prin vămile văzduhului, la care răposatul plătește un anumit tribut, credința în strigoii și felurite mijloace profanatoare, pentru nimicirea puterii lor malefice etc, etc. Aceste credințe sînt luate din miturile antice, superficial încreștinate. Procesul de sintetizare s-a putut efectua chiar în perioada etnogenezei noastre. Altele au putut fi „inventate de imaginația poporului, din nevoia de a găsi un corespondent sacral la frămîntările și năzuințele lor⁸⁴”. Unele au primit coloratură creștină, dar în anumite împrejurări au redevenit laicizate, apropiate de semnificația lor primară. S-a afirmat că „ortodocșii vor să închidă punctele de temelie ale creștinismului în mituri autohtone, coborînd Familia Sfîntă și pe Apostoli pe teritoriul daco-roman. Lucrul

⁵ C. N. Brăiloiu, *Cu cît cînt, atîta sînt*, ed. de Ovidiu Papadima, București, 1987, p. 390.

⁶ Ibidem, p. 394.

⁷ Ernest Bernea, *Nunta în Țara Oltului*, în vol. „Studii de folclor și literatură”, București, 1967, p. 52.

⁸ Ovidiu Birlea, *Folclorul românesc*, vol. I, București, 1981, p. 370.

nu-i nou și nici abuziv, ba chiar, contrar oponentilor, e de un firesc desăvârșit^{9a}.

Jules Michelet, care a făcut prima traducere a „Mioriței” în limba franceză (1854), referindu-se la resemnarea ciobanului osîndit la moarte, afirmă: „Omul nu luptă împotriva morții, n-o respinge, o primește cu seninătate pe această regină, mireasă a lumii, și săvîrșește, fără să murmure, nunta. Abia ieșit din natură, dulce i se pare să se reîntoarcă în sinul ei^{10a}”. Mulți interpreți ai baladei populare „Miorița” au găsit în resemnarea ciobanului „nostalgia reintegrării cosmice”, ca o trăsătură națională.

Etno-muzicologul și folcloristul Constantin Brăiloiu, citat și de Mircea Eliade¹¹, consideră că trebuie să se analizeze balada în lumina riturilor și a simbolurilor țărănești. Nunțile postume ale tinerilor morți celibatari, ca și alte diferite rituri, care se săvîrșesc în timpul înhumării și mai ales după înhumare, au ca scop pacificarea sufletului și-l ajută să treacă grelele încercări ale călătoriei în „țara fără milă”, cele două cărări, vămile și vameșii, marea pe care trebuie s-o treacă mortul, bradul uriaș ce se apleacă în cele din urmă și permite pelerinului să treacă „cu roua-n picioare, cu bruma-n spinare...”¹²

Miturile pot fi organizate într-un anumit sens, într-un anumit sistem unitar de cunoaștere. Nu este de ajuns, așa cum fac în special istoricii și arheologii, de a sublinia caracterul fantastic al realizărilor și informațiilor. Important este de a putea integra unor astfel de mituri, cosmogonia sau altele, istoria cea mai veche a gândirii umane, a concepției omului primitiv despre lume și societate, într-o viziune care se remarcă prin unitatea și prin armonia sa, știind că „tradițiile folclorice constituie o mină inepuizabilă de informații istoric-religioase, deocamdată insuficient exploatate sau greșit interpretate^{12a}”. Religia geto-dacilor, tradițiile mitologice ale românilor, trebuiesc căutate „la un nivel mai adînc decît cel circumscris în istoria geto-dacilor, a daco-romanilor și a descendenților lor, românii... Căci cultul lui Zamolxis, de exemplu, la fel ca în miturile, simbolurile și ritualurile care stau la baza folclorului religios al românilor își au rădăcinile într-o lume de valori spirituale care precede apariția marilor civilizații ale Orientului Apropiat antic și ale Mediteranei, ceea ce nu vrea să spună, totuși, că toate concepțiile religioase ale geto-dacilor sînt cel puțin „contemporane” cu cele pe care le descifrăm în tradițiile populare românești¹³ dar în coborîrea lor pe țărmurile însoțite ale Helladei, vechii greci au făcut popas lung în părțile noastre și au lăsat astfel „urme” în mitologia strămoșilor noștri. Aceste urme — imagini, tradiții, simboluri — au supraviețuit pînă tîrziu în zonele carpato-balcanice. Este, desigur, o ipoteză care ar explica pregnantele asemănări. Unele mituri, credințe, din Homer se află și la strămoșii noștri, semn că popoarele respective au avut strînse contacte. Mituri

⁹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origine pînă în prezent*, ed. II-a, București, 1985, p. 60.

¹⁰ Cf. Mircea Eliade, *Dé la Zalmoxis, la Genghis Han*, București, 1980, p. 227.

¹¹ Ibidem, p. 235.

¹² Ibidem, p. 16.

¹³ Ibidem, p. 17.

și legende din spațiul carpato-dunărean dovedesc că vechea cultură a poporului nostru s-a dezvoltat într-un spațiu mai larg, contribuind la formarea tradițiilor orale ale elinilor. Într-o comunicare publicată în 1922, susținând ipoteza prezenței la Troia, între anii 1000 — 700 în. d. Hr. a geților, care aduseseră aici motive ornamentale întâlnite pe vasele din Gumelnița și Cucuteni, precum și topoarele duble, descoperite de arheologi și în Transilvania, marele nostru istoric Vasile Pârvan făcea pertinent constatarea: „Vechile tradiții elene, păstrate mai ales în ciclurile epice din care s-au inspirat tragicii, știu de o vreme când grecii, thracii și phrygii alcătuiau o singură mare familie înlăuntrul căreia zeii, eroii și regii, marii cîntăreți-profeți și marii poeți aparțineau oarecum în comun celor trei neamuri. Orpheus era trac, Pelops era phrygian, dar amîndoi erau în aceeași vreme și elini. Poemele homerice reprezintă aceeași stare de spirit¹⁴”. Mai reținem că „elementele împrumutate în aceste contacte de către greci de la barbari și adesea de către barbari de la greci, erau numeroase și mergeau de la simple ustensile și meserii pînă la alfabet, la arte, la științe, la religie, la aprecierea și la apărarea adevărului etc. Popoarele și-au făcut reciproc împrumuturi prin însăși evoluția vieții lor istorice, adesea fără să-și dea seama¹⁵”.

Mitul orfic a sugerat multe interpretări și aplicări în muzica și literatura universală, abordînd sub variate incidente destinul omului. Orfeu a oferit motive de inspirație filosofilor și poezilor cu nume și renume în literatură ca: Platon, Aristotel, Virgiliu, Ovidiu... Fr. Bacon, Giambattista Marino, Lope de Vega, Novalis, Goethe, Victor Hugo, Rilke ș.a. Renumitul scriitor, filosof și poet Boetiu, senator roman, care a introdus filosofia aristotelică în teologia apuseană, autorul celebrei „De consolatione philosophiæ” și al unor lucrări de teologie speculativă (Despre trinitate; despre cele două naturi în Hristos etc.), a dedicat frumoase versuri și miticului Orfeu (coborîrii lui în infern). Mitul apare, într-o optică originală, și în lirica poetului nostru național Mihai Eminescu — geniul confruntat cu limitele condiției umane. Mitul nu lipsește nici din lirica altor mari poeți români (V. Voiculescu, G. Călinescu, Lucian Blaga, Eugen Jebeleanu, Nichita Stănescu ș. a.). Orfeu a fost considerat ca „precursor” al ciobanului din balada românească „Miorița”. Frate cu codrul, în unele variante, ca și românul, Orfeu ia de soție o zîină a pădurilor. La nuntă participă întreaga natură. Răpită de un zmeu, Orfeu trece miraculos „pe celălalt tărîm” pentru a-și salva soția...

Anticii vorbesc de existența mai multor poeți și cîntăreți cu numele Orfeu, înainte și după Homer. Unul din aceștia ar fi scris poemul „Coborîrea în infern”. Unii cercetători au identificat pe miticul cîntăreț cu zeul Apolo, alții cu Dionisos sau cu un rege trac¹⁶. Dînd o interpretare simbolică

¹⁴ Cf. Ion Acsan, *Orpheu și Euridice în literatura universală*, București, 1981, p. IX.

¹⁵ Pr. prof. Ioan V. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 379.

¹⁶ Cf. Ion Acsan, o.c., p. VII.

infernului, unii poeți l-au identificat cu „uitarea“. Orfeu ar fi încercat să-și scoată soția din „imperiul uitării“. Astfel în jurul acestui mit s-a creat nu numai o bogată literatură orfică, dar și de o mare varietate interpretativă. Mircea Eliade, folosind pe Strabon, scrie că Orfeu, ca și numeroasele povestiri paralele din Asia centrală și septentrională, din America de Nord, din Polinezia, a fost inspirat, dacă nu chiar creat, de către experiențe extatice de structură șamanică. Experiențele extatice de tip șamanic ale lui Orfeu sînt bine cunoscute. El coboară în Infern pentru a readuce sufletul Euridicei; e vraci și magician, farmecă și stăpînește animalele, capul său tăiat de bacante și aruncat în Hebros, plutește cîntînd pînă la Lesbos. El servește apoi de oracol ca și capul lui Mimir, ca și craniile șamanilor yakaghiri¹⁷. Dar în mitologia greacă sînt mulți eroi care au coborît în Infern fără să fie considerați șamani, vrăjitori, vates, incantatores... cu pretenții de a vindeca orice boală, de a readuce oameni morți la viață, de a vorbi cu morții și a povesti pămîntenilor „stările de dincolo“ (Hercule, Tezeu, Odiseu, Eneas etc.). Una din „muncile“ pe care trebuie să le execute eroul mitic Herakles este scoaterea ciinelui tricefal Cerber la suprafața pămîntului. Cerber era paznicul morților, care avea misiunea de a străjui intrarea „umbrelor celor morți“ și a nu îngădui ieșirea sau întoarcerea lor în lumea pămîntească. Vigilența i-a fost înfrîntă de Orfeu, prin puterea cîntecului, și Heracles, prin forța fizică. Orfeu descinde în Hades fără să cunoască extazul, pierderea conștiinței sau incantația. El triumfă asupra zeilor subpămînteni, dar se întoarce fără Euridice. „Afla-te la distanțe continentale sau seculare una de alta, legendele orale de tipul Orfeu și Euridice exprimă fireasca aversiune față de moarte. Readucerea unor ființe din infern sau de pe „tărîmul celălalt“, ca în basmele noastre populare, diferă de eshatologia creștină și de metempsihoza pitagoreică, fiind vorba de continuarea unei existențe terestre, curmată incidental¹⁸“.

După învățătura creștină, cum s-a amintit, trecerea în „lumea cealaltă“ se face prin moartea reală (a trupului) în așteptarea învierii de obște. Pînă la aceasta se produce judecata particulară (a sufletului), în legătură cu care s-a creat credința despre vămile văzduhului. Aici însă nu e vorba de o depășire a condiției umane, căci „rînduit este oamenilor odată să moară“ (Evrei 9, 27). Numai Iisus Hristos, om adevărat, întru toate asemenea nouă, afară de păcat, și Dumnezeu adevărat, suficient sîeși, fiind în mormînt cu trupul, cu dumnezeirea a coborît în iad, ca Împărat ceresc. Căruia i s-a dat „toată puterea în cer și pe pămînt“ (Matei 28, 18).

Este, cum se știe, mult popularizată comunicarea lui Herodot cu privire la credințele religioase ale geților, pe care îi consideră „cei mai viteji dintre traci și cei mai drepți“. Ei, geții, se cred nemuritori. Credința lor este că nu mor, ci, prin moarte, se duc la Zamolxis, zeul lor, căruia îi trimit, din patru în patru ani, un mesager (sacrificiu sîngeros). Despre Zamolxis, Herodot este informat că ar fi fost, în tinerețe, sclav

¹⁷ Mircea Eliade, *Le chamanisme et les techniques arhaiques de l'extase*, ed. II-a, Paris, 1968, p. 37.

¹⁸ I. Acsan, o.c., p. VII.

al înțeleptului Pitagora. Dobîndindu-și libertatea, Zamolxis a cîștigat avere și învățătură și cu aceste bogății, materiale și spirituale, s-a întors în Tracia, predînd compatrioților învățături din înțelepciunea elenilor, într-o casă mare, special construită pentru primirea tracilor fruntași. Între învățăturile predate locul de frunte îl deține credința în nemurire. Credincioșii lui nu vor muri, ci vor trece dintr-un loc într-alt loc, unde vor trăi veșnic, bucurîndu-se de toate bunătățile. După predarea acestor învățături, Zalmoxis și-a construit o locuință sub pămînt și a coborît în adîncuri. Tracii l-au jelit ca pe un mort timp de trei ani, dar în al patrulea an el reapare, întărind credința tracilor în spusele sale anterioare¹⁹.

„Andreonul“, pe care Zamolxis și l-a construit ca să discute despre imortalitate, amintește de sala în care Phithagoras predica la Crotona și de camerele în care aveau loc banchetele rituale ale asociațiilor religioase secrete. Coborîrea în grotle subterane semnifică un ritual inițiativ Grota însăși reprezintă „tărîmul celălalt“, „cealaltă lume“. La Zamolxis se ajunge după moartea trupului. Mesagerul trimis la el este ucis cu sulite. Deci numai sufletul se îndreaptă spre Zamolxis.

Tărîmul celălalt și în basmele noastre este cunoscut sau înfățișat ca o peșteră adîncă sau ca o fîntînă stăpînită de animale primejdioase, alături, dimpotrivă, ca o grădină, ca un cîmp înflorit sau ca un palat locuit de zîne benefice, niciodată localizate, întotdeauna îndepărtate, în locuri neumblate și oprite pentru oameni, totuși „un cosmos uman“. Toate basmele acestea sînt menite să stimuleze curajul, vitejia, să combată necinstea, călcarea cuvîntului sau a jurămîntului, lupta cu stihiiile...

În unele balade, „tărîmul celălalt“ este raiul și iadul. Și în miturile homerice se amintește de „Insulele fericirilor“, în care au fost transportați unii eroi (Achile, Menelaos...) pentru a continua să trăiască „în-cărnați“, o viață fără moarte, într-un loc paradisiac. În miturile elene se vorbește și de sanctuare ale înțelepților (Agarttha), în opoziție cu tărîmul populat de „forțele negre“ (hades, tartar, infern...).

Tărîmul celălalt, în interpretarea „universurilor paralele“ sau a „lumilor suprapuse“, apare în folclorul popoarelor ca o existență transumană, în subteran, sau ca un teritoriu alăturat pămîntului, dar despărțit de acesta prin bariere de netrecut — păduri, munți, prăpăstii adînci, ființe misterioase etc.

De remarcat este faptul că în aceste mituri sau în basmele noastre, este posibilă comunicarea directă între oamenii de pe pămînt (în viață) și cei trecuți pe tărîmul celălalt (morți): „De cînd soarele e soare, / Și pe cîmp floarea e floare, / N-a mai fost așa minune / Să meargă viul cu mortul / ... Să meargă viul aproape / De cel mort, ieșit din groapă“...²⁰ Constantin, eroul baladei, nu-și află odihna în pămînt, după moarte, fiind blestemat de mamă, pentru că a sfătuit-o să-și mărite fata în loc

¹⁹ M. Eliade, *De la Zalmoxis...* (o.c.), p. 38 ș.u.

²⁰ Din balada „Blestem de mamă“, la Stelian Cîrstea, *Novac și zîna*, București, 1973, pp. 113—122.

sau țară străină, angajându-se să i-o aducă din depărtări cînd o va ajunge dorul de ea. Balade asemănătoare, cu conținut identic, se găsesc și în Danat (în colecția Atanasie Marian Marienescu. G. Cătană etc.). Învățătura creștină nu admite aceste posibilități de comunicare, cum rezultă din parabola despre „bogatul nemilostiv și săracul Lazăr“ (Luca 16, 19—31).

Cei trecuți în lumea de dincolo pierd noțiunea timpului din existența terestră. Clipele se confundă cu zilele și acestea cu veacurile. Făt Frumos petrece două-trei zile în palatul fermecat al unor zîne, dar la întoarcerea pe pămîntul nașterii sale nu mai află pe cei din generația sa. N-au trecut zile, ci secole. Timpul subiectiv al eroului, în peregrinările lui extraterestre, nu se identifică în basme, cu timpul obiectiv al vieții reale. Omul, de la începuturile sale istorice, a intuit ceea ce știința a demonstrat după milenii de gîndire și cercetare cu privire la scurgerea timpului în raport cu stările și modificările biologice, cu poziția sa în univers...

În Sfînta Scriptură, timpul, raportat la „Cel ce a concentrat în Sine toată existența, care nu începe, nici nu sfîrșește“ (Sf. Grigorie de Nazianz), se exprimă metaforic: „... că o mie de ani înaintea ochilor Tăi, Doamne, mia de ani e ca ziua de ieri ce a trecut și ca o strajă de noapte“ (Psalmul 89, 4), căci „anii Tăi sînt veacurile veacurilor“ (Psalmul 101, 25); „că o singură zi, înaintea Domnului, este ca o mie de ani și o mie de ani ca o singură zi“ (II Petru 3, 8). Exprimarea în cifre este inadecvată pentru Dumnezeu, dar proprie cugetării noastre. „Cel ce este“ (Ieșirea 3, 14) nu este supus dezvoltării și schimbărilor (cf. Iacob 1, 17).

Diodor din Sevilla crede că Orfeu ar fi adus de pe malurile Nilului în Helada, legendele despre infern (luntrea ce transportă morții, obolul dat luntrașului, numit de localnici Charon etc.²¹ După Dante infernul are patru riuri. Riul din infern, care trebuie trecut de cei morți, este cunoscut și în mitologia vedică și în alte mitologii.

În limba română, cuvîntul „iad“, intrat prin filieră slavă, semnifică loc de suferință, după moarte. În Sfînta Scriptură, gheena (evr.), infernul (lat.) este un loc „în cele mai de jos ale pămîntului“, locul de osîndă al demonilor și al slujitorilor lor (Isaia 14, 15; Psalmul 29, 3); „întunericul cel mai din afară“ (Matei 22, 3; 25, 39); „viermele neador-mit“ (Isaia 66, 24), etc.

Creștinii, păstrînd urme din credințele arhaice, au schimbat modul trecerii „pe celălalt tărîm“. Sufletele nu plătesc obolul la trecerea riului Styx, dar plătesc „vămile văzduhului“, deoarece sufletul nu coboară în tenebrele subterane, ci urcă spre „cele înalte“, dar banul se mai pune în mîna mortului sau se aruncă în sicriul sau în groapa mortului²². „Omul arhaic receptează știința acumulată pînă la el de generațiile

²¹ I. Acsan, o.c., p. XXV.

²² C. Bobulescu, *Din arheologia Bisericii române*, în „BOR“, nr. 8/mai 1922, pp. 591—605; pr. Victor Aga, *Simbolica biblică creștină. Dicționar enciclopedic*, Timișoara, 1935.

successive, primind, odată cu aceasta, o anumită imagine socialmente determinată asupra naturii²³. El transpune în plan metaforic viziunea cosmosului, care, undeva, la marginile sau în adâncurile sale, cuprinde și locul numit „tărîmul celălalt“, „lumea de dincolo“. Pentru a ajunge pe acest tărîm călătorul întîmpină numeroase obstacole — în basme. Dar călătorul pe „tărîmul celălalt“ nu este un erou de basm, ci sufletul unui om, care trebuie să ajungă la locul destinat lui. În basme eroul este pregătit să lupte cu puteri malefice, să lupte și să învingă, săvîrșind fapte demne și se întoarce pe pămînt după isprăvirea țelului călătoriei. El depășește lumea contingentă, dar numai pentru a împlini o misiune cu caracter moral-social. Sufletul mortului trece prin vămile văzduhului pentru a-și dobîndi un loc în „lumea cealaltă“.

Sfînta Scriptură ne spune că „rînduit este oamenilor odată să moară, iar după aceea să fie judecată“ (Evrei 9, 27). Cum se face această judecată (particulară) nu ni se spune. O reprezentare figurată a judecății este credința în vămi. Sf. Ciril Alexandrinul, în cuvîntarea despre ieșirea sufletului, amintește că „vămile reprezintă calea ce trebuie s-o urmeze sufletul în trecerea sa din viață pămîntească în cea de dincolo, în prezența îngerilor și a demonilor, sub ochiul Judecătorului suprem. Fiecărui îi sînt cercetate faptele bune și rele și răsplătite. Vămile reprezintă deci judecata însăși²⁴“. În folclor, judecata este reflectată mai pregnant. Însuși Dumnezeu apare în ipostaza de Judecător: „Pe Dumnezeu ni-L găsea / Cu pravila pe genunchi... (Sufletele judeca...)“²⁵. Despre un obol plătit la trecerea vămilor și alte amănunte adăugate de imaginația credincioșilor nu se amintește nimic. „Unii părinți și scriitori bisericеști au expus amănunte cu privire la judecata particulară, dar Biserica nu s-a pronunțat asupra lor. Totuși credința în vămile văzduhului nu este lipsită de semnificație. Ea întărește învățătura despre realitatea judecății particulare²⁶“. Credința în vămile văzduhului se dezvoltă și se răspîndește în literatura aghiografică a Orientului, după secolul X mai ales în perioada cînd se producea Schisma cea mare. Ea accentuează poziția Bisericii răsăritene față de purgator. Despre vămile, susținătorii lor au găsit unele puncte de sprijin și în Sfînta Scriptură. Iacob a văzut „oștirea lui Dumnezeu“ — îngerii (Facerea 32, 1); Sf. Apostol Pavel a fost răpit la al treilea cer auzind cuvinte de nespus, pe care nu-i este iertat omului să le grăiască... (II Corinteni 12, 2 ș-u.; Luca 15, 10; 20, 36; Galateni 2, 2 etc.). Numeroase cărți de literatură populară, ca: Vămile văzduhului, Varlaam și Ioasaf, Ușa pocăinței, Vieți ale sfinților, Cazanii, Apocalipsul Apostolului Pavel, Viața Sf. Vasile cel Nou și chiar unele molitfelnice, dau alte amănunte.

²³ Mihai Caraman, *Izvoare mitice*, București, 1980, p. 9.

²⁴ Cf. dr. Iosif Olariu, *Manual de Teologie dogmatică ortodoxă*, ed. II-a, Caransebeș, 1916, p. 321.

²⁵ Petru Caraman, *Studii de folclor*, vol. I, București, 1987, p. 98.

²⁶ I. Mihălcescu, *Manual de Teologie dogmatică*, București, 1986, p. 261.

Biserica noastră dreptmăritoare a păstrat învățătura nealterată, după care sufletele, după despărțirea de trup, nu mai fac nimic pentru ușurarea stării lor.

La judecata particulară se prezintă numai sufletul. Judecata fiind spirituală și vămile ar avea o existență spirituală, reductibilă la conștiința de sine a sufletului. Credințele populare le conferă materialitate și din acest fapt decurg practicile, multe și variate, în legătură cu vămile văzduhului. Biserica nu le-a recunoscut. Pe unele le-a combătut când au devenit superstiții, alterând dreapta credință, pe altele le-a trecut cu vederea, când și-au păstrat caracterul simbolic, atestând credința în judecata particulară și răspunderea fiecărui suflet de faptele sale.

Practicile poporului creștin legate de credința în vămile văzduhului sau în peregrinările sufletului „spre cele înalte” nu au nimic cu magia antică. Ele sînt, în ultima analiză, rugăciuni pentru cei morți, cu reminiscențe din credințele precreștine, transfigurate prin prisma culturii populare, după care moartea însăși primește dimensiuni stihiale. În balada „Miorița”, moartea este concepută ca nuntă anihilind astfel prăpastia dintre cele două tărîmuri în circuitul cosmic și menținînd ideea de continuitate.

Deși în zilele noastre a dispărut aproape total credința în existența vămilor văzduhului, totuși anumite practici se mențin în virtutea îndelungatei tradiții. Se păstrează astfel „reminiscențe ale opiniei că în drumul său spre cer, prin mucenicie sau, în general, prin moarte, sufletul trebuie să urce treptele unei scări. Așa, spre pildă, la înmormîntări și pomeni se fac în unele locuri și azi colăcei în formă de scări, numiți chiar „scări”, despre care se crede că vor servi mortului la urcarea spre raiul fericirii²⁷. Menționăm că în unele părți acești colaci și colăcei se numesc chiar „vămi” (mici și mari).

Simbolul n-a dispărut, ca și gustul de fabulos, dînd frîu liber imaginației. Legende, parabole, basme, fabule, pilde, sînt mereu prezente, pentru a comunica norme și concepte de viață, fără a conferi lucrurilor virtuți magice. Astfel motivul „tărîmului celuilalt” este încă folosit în basme fantastice. Mitul dobîndește o dinamică permanentă în timp, asimilînd elemente noi, în raport cu evoluția vieții sociale. Mitul, după o definiție a lui Mircea Eliade, ar fi „irupția sacrului în profan” și aceasta ar „presupune trecerea printr-un punct de inflexiune care este alegoria, deci printr-un proces de sublimare²⁸”. Trecerea eroilor prin diferite primejdii, ca după mari eforturi, fizice și morale, să ajungă la ținta finală, este un drum de inițiere. Drumul lui Harap-Alb

²⁷ Mitropolit Nicolae Corneanu, o.c., p. 359.

²⁸ Andrei Oisteanu, *Grădina de dincolo*, Cluj-Napoca, 1980, p. 6.

nu este „un drum fizic, ci un drum spiritual de perfecționare și purificare”²⁹. Este, aici, evidentă influența concepției biblice despre păcat și purificare, într-o amalgamare de simboluri și creații folclorice.

Vechile simboluri apar tot mai rar în creațiile populare, dar ele n-au dispărut. Fiecare epocă are simbolurile ei, motivele ei dominante în procesul de creație.

În deprimanta atmosferă a înmormintării unui om, lirismul versurilor, adeseori improvizate cu stângăcie, reduce tragicul morții, transferând acest fenomen... pe alt tărâm, evidențiind funcția catartică a cîntecului.

²⁹ Ibidem, p. 12.

VIATA MONAHALA IN ISTORIOGRAFIA PATRISTICA

de : ierom. DANIIL STOENESCU

Monahismul a avut și are un rol central și esențial în viața și istoria Bisericii creștine, deoarece concretizează, alături de martiriu, nevoițele ascetice în trăirea adevărului revelat prin Mîntuitorul Iisus Hristos. De la apariția sa, această instituție și mod de viață a determinat reacții și ecouri dintre cele mai diferite cu preocupări ale multor Sfinți Părinți și scriitori bisericești, teoreticieni și în același timp practicieni ai vieții ascetice, prin elaborarea unor reguli monahale indispensabile (Sf. Pahomie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Casian și Sf. Benedict de Nursia), prin alcătuirea unor tratate de viață ascetică (virtutea fecioriei constituind tema multor opere la Sf. Atanasie, Sf. Grigorie al Nisei, Sf. Ioan Gură de Aur, Vasile de Ancira, Sf. Ambrozie și Fer. Ieronim) și prin reglementarea unor norme canonice necesare, la diferite sinoade ecumenice și particulare (la Sinodul IV ecumenic, monahismul fiind încorporat deplin și definitiv în Biserică).

Monahismul a determinat continuarea și dezvoltarea literaturii aghiografice, începută pe vremea persecuțiilor, viețile sfinților fiind împinzite cu numeroase vieți de monahi. Sf. Atanasie cel Mare (el însuși rod al monahismului egiptean, începe această serie în anul 365, prin scrierea sa „Viața Sfintului Antonie“, în 92 capitole¹, ilustrînd cu dragoste de ucenic, personalitatea acestui „patriarh al monahismului creștin“ (251—356).

Mai tîrziu, Fer. Ieronim (+420) scria și el viața Sfintului Pavel Tebeul, viața lui Malh din Siria, viața Sfintului Ilarion din Palestina², traducînd în limba latină și „Regula monahală“ a Sfintului Pahomie. Totodată, a apărut și o literatură apoftegmatică deosebit de interesantă — renumita colecție „Apophthegmata Patrum“ (Patericul) — care înmănunchează maximele, sentințele sau cuvintele harismatice și faptele cele mai semnificative din viața multor sfinți monahi din Egipt și Palestina, din secolele IV—V, care mai întîi au circulat oral, fiind așezate apoi în scris, definitivîndu-se la sfîrșitul secolului V, sub două variante : Colecția alfabetică³ și Colecția tematică⁴.

¹ Migne, P. G. vol. XXVI, col. 835—982 ; Stefan Bezdechi, *Bucăți alese din opera Sf. Atanasie cel Mare*, Cluj, 1925, pp. 17—18.

² Migne, P. L. vol. XXIII, 19—61.

³ Migne, P. G. vol. LXVI, 71—440.

⁴ Migne, P. L. LXXIII, vol. 851—1024.

În epoca patristică, viața monahală a făcut însă și obiectul unor intense preocupări istoriografice. Istoricii bisericești au întretăsut viața Bisericii cu viața monastică. Mai mult, monahismul, ca fenomen istoric în Biserică și în lume, a determinat apariția unor lucrări sau scrieri de istorie propriu-zisă a vieții monahale. Sînt două aspecte ale aceleiași probleme, de care ne vom ocupa în cele ce urmează: viața monahală în preocupările istoricilor bisericești din perioada patristică și istoriile propriu-zise ale vieții monahale.

I. Viața monahală în preocupările istoricilor bisericești din epoca patristică

1. Istoricii bisericești de limbă greacă.

„Părintele istoriei bisericești“, Eusebiu de Cezareea (+340) în *Istoria Bisericească*, scrisă în zece cărți, al cărei fir se oprește la anul 305, nu are nici un capitol referitor la începuturile vieții monahale din Egipt, deși cel mai probabil o cunoștea. Socrat, în *Istoria Bisericească*, continuă pe Eusebiu, între anii 305 — 439, în șapte cărți. În cartea I-a, capitolul 21 este dedicat Sfintului Antonie „pustnicul“, referindu-se la viața acestuia, scrisă de Sf. Atanasie⁵. Capitolul 22 din cartea a IV-a redă persecuțiile la care pustnicii din Egipt au fost supuși de arieni. În capitolul 23 al aceleiași cărți, Socrat oferă o succintă istorie a vieții monahale din Egipt, sub titlul „Numele sfinților călugări care au viețuit în pustie“: despre Ava Amona, călugărul Didim, Ava Arsenie, Pior, Isidor, Pamvo, cei doi Sfinți Macarie (Egipteanul și Alexandrinul), Evagrie Ponticul și alții, iar la sfîrșitul capitolului, Socrat trimite pe cititori la *Istoria Lausiacă* a lui Paladie, pe care deci el o cunoștea și a folosit-o în redactarea acestor capitole. În capitolul 24, descrie izgonirea călugărilor, din ordinul împăratului arian Valens și minunile Sfinților Macarie⁶.

Sozomen, inspirîndu-se îndeosebi din Socrat⁷, îi continuă pe Eusebiu (de la anul 324 pînă la anul 425), în cele două cărți din *Istoria Bisericească*. El acordă un spațiu mai mare problemelor vieții monahale, evenimentelor și personalităților remarcabile ale monahismului de la început. În cartea I-a, capitolul 12 („Despre modul de viețuire al călugărilor și al fondatorilor lor“), spune că „filosofia pe care ei (călugării) o profesau, e unul din cele mai bogate daruri pe care cerul l-a făcut vreodată pămîntului“⁸. Autorul elogiază viața ascetilor, spunînd că „fiind susținuți de atotputernicia Creatorului, ei Îl privesc și Îl adoră zi și noapte și-l adresează neîncetat rugăciunile lor“ și că „proorocul Ilie și Sfîntul Ioan Botezătorul au fost cei doi întemeietori ai acestei sublime filozofii“⁹.

⁵ Socrates Scolasticul, *Istoria Bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, București, 1899, p. 51.

⁶ Ibidem, p. 222.

⁷ Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 210.

⁸ Sozomen, *Istoria Bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, București, 1897, p. 20.

⁹ Ibidem, pp. 21—22.

Capitolul 13 este dedicat Sfintului Antonie și Sfintului Pavel (cel simpliciu), iar capitolul 14 se ocupă despre Ava Amona din Egipt, al cărui suflător Sf. Antonie îl vede purtat de îngeri la cer și de călugărul novățian Eutihie din Olimpul Bitiniei. În cartea a III-a, cap. 14 tratează despre cei doi Sfinți Macarie, Ava Pamvo, Heraclide, Cronie, Pafnutie, Serapion. Anuv, Sf. Pahomie și regula sa, primită de la inger. Autorul descrie modul lor de viață, îmbrăcămintea, hrana, rugăciunea. Sf. Pahomie avea o obște de 7.000 ucenici, împărțită în 24 clase sau grupuri, fiecare numindu-se cu câte o literă a alfabetului grecesc. După prezentarea monahilor din Egipt, Sozomen vorbește printre altele despre Sf. Ilarion, întemeietorul monahismului din Palestina și despre monahismul creștin la traci și iliri, despre Sf. Martin, originar din Panonia, fost ofițer roman, convertit la creștinism, care a trăit ca pustnic în insula Gallinaria, prigonit de arieni și în cele din urmă ajuns episcop de Tours.

În cartea a VI-a, cap. 17 descrie prietenia dintre Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nazians, amintind și despre mănăstirile întemeiate de Sf. Vasile în Pont. Cap. 20 vorbește despre călugării egipteni persecutați de arieni, gata să apare Ortodoxia dogmelor de la Niceea fie și cu prețul vieții lor. Minunile săvârșite de ei în timpul prigoanei întăresc și mai mult pe creștini în credința ortodoxă¹⁰. După ce vorbește despre alți sfinți egipteni, autorul se referă în cap. 30 și la călugării din Scetis, ucenici ai Sfintului Antonie și la călugării origeniști Evagrie și „frații lungi” — Capitolele următoare tratează viața monastică din alte numeroase mănăstiri din Palestina și Siria, cu portrete ale unor figuri de seamă, precum Sf. Epifanie, viitorul episcop de Cipru sau Sf. Efrem Sirul.

Sozomen era, deci, foarte bine informat asupra dezvoltării vieții monahale din vremea sa. Desigur, i-au stat la îndemână izvoarele scrise și orale ale monahismului, printre care, probabil, o versiune greacă a *Istoriei Lausiace* a lui Paladiu¹¹.

Fer. Teodoret al Cirului (+459), în *Istoria Bisericească*¹², ce cuprinde perioada dintre anii 323 — 428, în cartea a IV-a, cap. 23, se ocupă despre Afraste monahul, cap. 24, despre Iulian monahul, iar în cap. 25 despre monahii din pustiul Halchideilor, din Apameea, din regiunea Zevmatiei, din Chirseus și de lângă Antiohia, cu o foarte sumară prezentare a monahismului sirian căruia i-a dedicat lucrarea precedentă *Istoria Philoseus*, de care ne vom ocupa mai jos.

Evagrie Scolasticul (+600) se remarcă cu *Istoria Bisericească* în șase cărți, ce cuprinde perioada dintre 431 — 594. El continuă pe Socrate, Sozomen și Teodoret, fiind caracterizat ca cel mai ortodox dintre toți isto-

¹⁰ Ibidem, pp. 231—235.

¹¹ Cuthbert Butler, *The Lausias History of Palladius I*, Cambrige, 1898, p. 57.

¹² Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1185—1190; Teodoret Episcopul Cirului, *Cinci cuvinte asupra istoriei bisericești*, trad. Veniamin Costache, ed. C. Erbițeanu, București, 1898, p. 200—203.

ricii patristici. În cartea I-a, capitolul 12—13, prezintă viața minunată a Sfântului Simeon Stilpnicul¹³ iar cap. 20 tratează regulile și nevoițele călugărilor din Palestina. După ce în cartea IV-a sint prezentate alte vieți de sfinți, în cartea a VI-a, cap. 23, se referă la moartea Sfântului Simeon Stilpnicul cel tânăr.

Pentru această perioadă mai există și alte numeroase mărturii despre viața monastică în *Limonariul* lui Ioan Moschu, din toate observându-se faptul că ea nu era străină istoricilor bisericești de limbă greacă. Cu toții integrează monahismul în viața Bisericii, deoarece nici nu se poate vorbi de o istorie a vieții monahale, despărțită de cea a vieții bisericești.

2. Istoricii bisericești de limbă latină.

Fer. Ieronim (+420), cunosător și admirator al monahismului palestinian și egiptean — unde s-a format și a activat ca monah și preot — dedică cap. 88 din vestita sa lucrare *De Viris Illustribus*, lui „Antonius Monachus”¹⁴, amintind pe scurt viața Sfântului Antonie, scrisă de Sf. Atanasie și cele șapte epistole cu sfaturi și învățături trimise de acesta diferitelor mănăstiri. Rufinus (+410) a petrecut multă vreme în mediul asceților răsăriteni, în anul 375 aflându-se în pustiu Nistrei din Egipt, iar între 377 — 398 la Ierusalim. În *Istoria Bisericească*, scrisă în două cărți (cuprind evenimențele perioadei 324 — 395), în cartea a II-a, cap. 4 (*De virtutibus et mirabilibus sanctorum qui fuerunt in Aegypto*), se oprește asupra ucenicilor Sfântului Antonie: cei doi Macarie, Isidor, Pamvo, Heraclides, „care-și duceau viața și faptele nu ca ceilalți muritori, ci ca îngerii de sus”. Ei „purtau războiul Domnului”, prin asceză și rugăciune. Autorul redă citeva minuni săvârșite de Sf. Macarie. Tot Rufin a tradus, după un original grecesc, scrierea anonimă *Historia Monachorum in Aegypto*.

Ghenadie de Marsilia îl continuă pe Fer. Ieronim, scriind probabil între anii 467 — 480, lucrarea *De Scriptoris Ecclesiasticis liber*, o istorie a scriitorilor și părinților bisericești în 100 capitole. În cap. 7 vorbește pe scurt despre Sf. Pahomie monahul, cu regula sa monahală și epistolele sale, iar în cap. 8, despre Teodor, ucenicul acestuia de la care au rămas epistole cu îndrumări ascetice. Dintre ceilalți monahi notăm pe Evagrie Ponticul și scrierile sale, prezentate în cap. 11. În general, la Ghenadie de Marsilia se observă, o preferință pentru monahii care au avut activitate scriitoricească.

Cassiodor (+583), a întocmit o *Istorie Bisericească* tripartită, în 12 cărți¹⁵, o prelucrare de sinteză după istoricii bisericești Socrat, Sozomen și Teodoret, ale căror istorii au fost traduse în limba latină de călugărul Epifaniu, prietenul lui Cassiodor. El nu aduce nimic nou. Se pot observa locurile paralele între această lucrare și cele trei izvoare care-i stau la bază.

¹³ Evagrie, *Istoria Bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, București, 1899, pp. 16—18.

¹⁴ Migne, P. L. vol. XXIII, col. 731.

¹⁵ Migne, P. L. vol. LXIX, col. 1069—1171.

Lui Grigorie de Turin (+594), i se atribuie lucrarea istorică „*Vitae Petrum*” în 20 capitole¹⁶, tratind despre mai mulți asceți creștini din Apus din secolele V—VI, episcopi, abați, eremiți și unele femei. Este prima lucrare istorică ce cuprinde relatări exclusiv despre ascetismul și monahismul latin. Printre ei : Lupicine, Brachiane, Avraam, Patroclu, Martius, Venantius, Ursus, Leobatus, etc.; eremiții : Sf. Emilian, Friardus, Caluppanus, Leobardus și creștina Moregundis. Fără îndoială, mulți dintre aceștia au stat sub influența spirituală a Sfintului Benedict de Nursia.

Ildefons de Toledo (+667), continuă pe Sf. Isidor de Sevilla (+636), în lucrarea sa „*De viris Illustribus*”, în 14 capitole. În cap. 4 vorbește despre călugărul african Donatus (+572), care, silit de năvălirile barbarilor, împreună cu 70 monahi, a venit cu o corabie în Spania, întemeind o mănăstire cu rânduială¹⁷.

Sf. Ioan Casian (+435), ne-a lăsat de asemenea informații de primă importanță cu privire la istoria vieții monahale din Egipt, în lucrarea *Collationes Patrum (Convorbiri cu Părinții)*¹⁸, în număr de 24. Deși autorul a călătorit și trăit în Egipt, între anii 386—399, este totuși nepotrivit să fie considerat istoric bisericesc sau al vieții monahale : Sf. Ioan Casian este mai degrabă un teoretician al monahismului, ideile și învățăturile sale punându-le pe seama părinților interlocutori.

Din aceeași perioadă datează și *Itinerarium Egeriae*¹⁹, scriere ce prezintă multe tangențe cu istoriografia patristică, fără a fi însă o lucrare pur istorică, ci un jurnal de călătorie cu importanță în primul rând liturgică și topografică. Aetharia, Silvia sau Egeria (călugăriță din nordul Spaniei), urmează exemplul altor matroane romane, care întreprind pelerinaje la Locurile Sfinte : Melania între 373—398 și Paula între 385—404. Călătoria Egeriei a avut loc în jurul anului 400, însemnările ei de jurnal descriind întâlniri și vizite la călugări și asceți din acele locuri. Printre altele autoarea notează că la marile praznice în Ierusalim, „ziua înnoirilor”, veneau cete de călugări din Mesopotamia, Siria și Tebaida Egiptului²⁰. Deși din însemnări lipsesc cu desăvîrșire nume de călugări sau personalități ale vieții monahale, importanța lor constă în faptul că evidențiază aspectul liturgic al vieții monahilor din Palestina.

Istoricii bisericești de limbă latină datorează mult în formarea lor, spiritului patristic răsăritean (Rufin, Ieronim). Ei imită sau uneori îi completează pe răsăriteni (Cassiodor), chiar în problemele de istorie monastică. Cu excepția lui Grigorie de Turin, ceilalți rămân preocupați

¹⁶ Migne, P. L. vol. LXXI, col. 1009—1096.

¹⁷ Migne, P. L. vol. XCVI, col. 200.

¹⁸ Jean Cassien, *Conférence*, trad. franc. de E. Pichery, coll. „Sources chrétiennes”, vol. I, nr. 42, Paris 1955, vol. II, nr. 54, Paris, 1958 ; vol. III, nr. 64, Paris, 1956.

¹⁹ Pr. dr. Marin M. Braniște, *Insemnările de călătorie ale peregrinei Egeria* sec. IV (teză de doctorat), în rev. „Mitropolia Olteniei” nr. 4—6/1972, pp. 225—392.

²⁰ Ibidem, p. 378.

în mod special de personalitățile monastice ale Orientului, pe care îi prezintă ca modele de urmat pentru creștinismul apusean. Desele călătorii „ad fontes”, la oazele spiritualității orientale stau mărturie.

II. Istorii propriu-zise ale vieții monahale

1. *Istoria Lausiacă* a lui Paladiu, episcop de Helespont (+431), este unul din primele și cele mai importante documente despre vechiul monahism din Egipt. Încă nu s-a putut ajunge la o concluzie sigură dacă Paladiu a plagiat scrierile grecești mai vechi, care s-au pierdut, dacă a tradus numai pe cele coptice, sau dacă într-adevăr și-a scris cartea în mod original²¹. Paladiu este primul și cel mai important istoric al vieții monahale. Născut în Galatia în 364, se afla la Betleem în 386, la Nistria în Egipt în 388, la Cellis în 390, ca ucenic al Sfântului Macarie Alexandrinul și apoi al lui Evagrie Ponticul. A plecat în Palestina după anul 400 și a ajuns episcop de Helespont, hirotonit probabil de Sf. Ioan Gură de Aur. În anii 404—405 se aflase la Roma, pledînd ca apărător al Sfântului Ioan Gură de Aur. Acuzat ca „ioanit”, este exilat în Tebaida Egiptului. În anul 406 a fost denunțat ca origenist de către Sf. Epifanie. Necazurile i se sfîrșesc în 417. În 420 scrie *Istoria Lausiacă* sau *Lava-saiconul*²², în care prezintă o serie de schițe biografice ale monahilor din Egipt, pe care i-a cunoscut personal sau despre care a auzit de la ucenicii acestora. Lucrarea este dedicată lui Lausus, demnitar la palatul împăratului Teodosie I, fapt pentru care poartă acest titlu.

În ediția lui Gentian Herveti (cuprinsă în Migne P. G. XXXIV), *Istoria Lausiacă* are 151 cap. Mai tirziu, G. Butter a oferit textul ediției critice a lucrării, stabilit după o muncă de șase ani, ce cuprinde 71 capitole, inegale ca întindere, împărțite după istoria manuscriselor și eliminînd textele interpolate de copiiști²³. Din lucrare se observă ușor că Paladiu era „un om sincer și pios”. Fiind prieten al Sf. Ioan Gură de Aur, pentru care a și suferit exilul, acest fapt poate constitui un argument în favoarea Ortodoxiei sale, împotriva acuzei, mai mult sau mai puțin întemeiată, de origenism. S-a pus întrebarea dacă *Istoria Lausiacă* este o scriere romanțată sau o lucrare cu caracter istoric. Cei care îmbrățișează prima ipoteză, încearcă să se bazeze pe abundența elementului miraculos din lucrare. Totuși ea are un profund caracter istoric, putîndu-se stabili, pe baza elementelor oferite, o cronologie a vieții lui Paladiu și relația cu evenimentele istorice ale vremii²⁴. Pe baza *Istoriei Lausiace* se poate reconstitui și o topografie creștină a Egiptului, cu aproximativ 70 toponime. Paladiu oferă și un tablou general al vieții monahale din Egipt, făcînd cunoscute formele de asceză egipteană,

²¹ C. Butler, o.c., p. VII.

²² Migne, P. G. vol. XXXIV, col. 991—1262; C. Butler, *The Lausiak History of Paladius II*, text grec, într. și note, Cambridge, 1904, CIV+278 pp.

²³ C. Butler, o.c., II, pp. CIII-CIV.

²⁴ Ibidem, I, pp. 173, 178.

postul îndelungat, viețuirea în peșteri, în morminte, rugăciunea, munca, virtuțile monahilor. Autorul abundă uneori în relatări despre minuni, viziuni, profeții, tămăduiri, izgoniri de demoni, săvârșite de acești „luciferi ai pustiei“. Se pot distinge cu claritate cele două tipuri ale vechiului monahism: antonian sau anahoretic și pahomian sau chinovial. Autorul folosește 50 citate biblice și aproximativ 190 nume proprii. Se apreciază că *Istoria Lausiacă* este alcătuită oarecum într-un spirit evagrian, întrucât despre Sf. Evagrie autorul a scris în cap. 38, cu foarte mult entuziasm²⁵ referindu-se și la „frații lungi“, origeniști și evagrieni, aflați în divergență cu arhiepiscopul Teofil al Alexandriei, fapt pentru care au căutat sprijin la Sf. Ioan Gură de Aur.

Paladiu prezintă viața monahală sub aspect real și ideal. Capitole întregi sînt închinare celor doi Sfinți Macarie, Egipteanul și Alexandrinul, apoi despre Didim cel orb și mulți alții. Paladiu nu evită nici aspectele negative ale vieții ascetice, cu unele căderi, ca spre ex. fecioarele căzute în păcat (cap. 6, 28, 69). El acordă o importanță aparte și monahismului feminin. Astfel, se referă la Melania Romana și călătoria ei de la Roma în Egipt, la Melania cea tină și Paula, la fecioara care se prefăcea a fi neună (probabil Sf. Isidora), la Silvania, Olimpia, Candida și Gelasia, fecioarele din mănăstirea Tabenesi și monahile din Antinoe²⁶. Paladiu depășește hotarele monahismului egiptean scriind și despre Iulian monahul din Edesa Siriei (cap. 42), toate detaliile oferind panorama monahismului egiptean, care stă pînă astăzi la baza vieții monahale din Biserica.

2. *Historia Monachorum in Aegypto* — este al doilea document de mare importanță pentru istoriografia monastică. Această scriere anonimă prezintă o serie de vizite făcute de un grup de șapte persoane, unui mare număr de eremiți și monahi din Tebaida Egiptului de Jos, în iarna anului 394—395. Autorul se prezintă ca membru al grupului, identificat de unii cu Rufin. Dar, după constatarea lui C. Butler, Rufin nu putea fi de loc membru al grupului respectiv, deoarece a fost în Egipt de două ori, în 375 și 385, dar în 395 s-a aflat cu certitudine lingă Ierusalim. Pe de altă parte, grupul era format din mireni și un singur diacon, iar la 394, Rufin era deja preot în această lucrare (cap. 28, 29) se spune că cei doi Sfinți Macarie n-au fost văzuți de autor, dar Rufin declară în *Istoria sa Bisericească* (II, 8) că i-a văzut și a primit binecuvîntarea de la ei, într-una din cele două călătorii. Acest fapt dovedește că Rufin nu este autorul acestei istorii. Mai plauzibilă este părerea că Rufin doar a tradus „Istoria monahilor“ în limba latină, după un text grecesc. Deci, autorul acestei scrieri este probabil un călugăr-diacon din Ierusalim, dintr-o mănăstire de pe Muntele Măslinilor (întemeiată de Rufin), care în 394 a venit împreună cu alți șase însoțitori în vizită la pustnicii egipteni. Înapoiat la Ierusalim, a scris *Istoria*.

²⁵ Cf. R. T. Meyer, *Palladius and Early Christian Spirituality*, în „*Studia patristica*“, vol. X, partea I-a, Berlin, 1970, p. 379.

²⁶ Migne, P.G. vol. XXXIV, col. 1106, 1025—1026 ; 1043—1063.

Faptul că autorul include în lucrarea sa pe Amonius, unul din „frații lungi“, și pe Evagrië (care erau din partida opusă arhiepiscopului Teofil al Alexandriei și Fericitului Ieronim), dovedește că el simpatiza acea grupare aflată de partea Sfântului Ioan Gură de Aur²⁷.

*Istoria monahilor din Egipt*²⁸, are 33 capitole, în traducerea lui Rufin și 26 capitole în textul original grec²⁹. Istoria începe cu un prolog și sfârșește cu un epilog. În prefață, autorul spune că „a văzut cu adevărat darul Lui Dumnezeu ascuns în vase de lut și nu vrea să-l țină ascuns“; printre monahi sînt făcători de minuni: unii au oprit cursul riurilor, au trecut Nilul peste ape, etc. Punctele din itinerar, cele mai importante, sînt: Licopolis, Oxirincus, Hermopolis, Heracleopolis, Arsinoïtis, Memfis, Nitria, Diolcos. Autorul vorbește despre 25 monahi. Printre cei mai cunoscuți sînt: Sf. Pafnutie (pe care-l numește „omul Lui Dumnezeu“), Sfinții Macarie, Ioan, Or, Teona, Ilie, Pavel, Piamon și alții. Sînt prezentate întîlnirile și convorbirile cu acești monahi, ospitalitatea de care s-au bucurat din partea lor, adesea fiind întîmpinați cu cîntări și după ce li se spălau picioarele, erau conduși în biserică. De la asceți primesc sfaturi și învățături duhovnicești. Se dau amănunte privitoare la viața monahilor: îmbrăcămîntea, hrana, munca, rugăciunea, formele de asceză. Monahii petreceau cinci zile în pustie, iar sîmbăta și duminica se adunau în biserică. Alte amănunte se referă la cultul creștin din mănăstiri, la intensă lectură și meditație a monahilor asupra Sfintei Scripturi, la faptele minunate văzute sau auzite, etc. *Istoria monahilor* cuprinde și descrieri topografice ale ținuturilor Nitria și Cellia. În cap. 5 se descrie, cu numeroase detalii, cetatea creștină monastică Oxirinchus, care avea 12 biserici, mai multe mănăstiri, încît „întreaga cetate era ca o singură Biserică a lui Dumnezeu“. Zilnic se auzeau cîntări de laudă, imnuri și psalmi. Se spune că erau chiar mai multe așezări monastice, decît așezări civile. Nu era nici un eretic, nici un păgîn, ci toți erau creștini dreptmăritori. Acolo viețuiau douăzeci de mii de fecioare și zece mii de monahi, sub conducerea episcopului locului.

În epilog — după ce spune că unii monahi s-au învrednicit de așa de mari daruri de la Dumnezeu, încît înviau morții și mergeau pe ape ca și Petru — autorul enumeră șapte primejdii prin care a trecut grupul în timpul acestei călătorii: foame și sete, o cădere într-o prăpastie, o revărsare a apelor Nilului, un atac din partea tilharilor, o răsturnare cu barca pe Nil, un pericol din partea crocodililor. Întrucîtva *Istoria monahilor*, călătoriile descrise avînd loc la o distanță de timp foarte apropiată (395—400)³⁰.

Izvoarele istorice privitoare la monahismul egiptean se opresc aici. Pentru viața monahală din Apus nu există istorii propriu-zise din

²⁷ Cf. C. Butler, o. c., I, pp. 11, 15, 276—277.

²⁸ Migne, P. L. vol. XXI, col. 383—462.

²⁹ *Istoria Monachorum in Aegypto*, ed. critică de A. J. Festugière, în „Subsidia Hagiografica“ nr. 34, Bruxelles, 1971.

³⁰ Migne, P. L. XXI, col. 408—409, 435—444, 462.

această perioadă. Monahismul creștin de nuanță egipteană este reflectat în concepția de viață monastică din Palestina, Siria, Mesopotamia și Asia Mică. Dacă din punct de vedere monastic, secolul IV este dominat de specificul egiptean, secolele V și VI au fost marcate de dezvoltarea și amploarea monahismului siriac și palestinian.

3. *Istoria Philotheus* a lui Teodoret al Cirului ilustrează viața monahală de factură siriacă a secolului IV și din prima jumătate a secolului V. Lucrarea a fost scrisă în timpul episcopatului lui Teodoret, în anul 444. Din tinerețe autorul a fost un administrator al vieții monahale. Familia sa a stat sub influența spirituală a vestitului monah și ascet Macedoniu. Teodoret cunoaște pe monahul Zenon, fost demnitar în Capadocia, la mănăstirea Teleda. El însuși a trăit o vreme la mănăstirea Nikertai³¹. Despre *Istoria Philotheus* sau *Istoria Religioasă*³², mărturisește mai întâi Teodoret, în *Istoria Bisericească* (IV, 24), apoi alții.

Precedată de o frumoasă prefață, această istorie cuprinde 30 capitole, în care Teodoret redă biografiile a 28 călugări și trei maici din părțile Siriei, trăitori la sfârșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V. În prefață, arată că intenționează să descrie viața celor „a căror lumină a strălucit în Răsărit și a căror raze s-au împrăștiat pînă la marginile pămîntului”³⁴. Pe unii i-a cunoscut personal, iar despre alții scrie cele auzite de la cei care i-au văzut. El însuși mărturisește aceasta făcînd analogie cu Sfinții Evangheliști Matei și Ioan, care și-au scris Evangheliile după ce au văzut pe Domnul, iar Sfinții Marcu și Luca au scris de la cei ce L-au văzut. Teodoret spune că Moise a scris în cărțile sale istorisiri despre Abel, Enoh, Noe, Melhisedec, Avraam și alții, prin inspirația Sfîntului Duh; tot așa va încerca și el să redea viața minunată a Sfinților asceți, conștient fiind că este ajutat de rugăciunile lor în această lucrare.

În aceste biografii, spre deosebire de Paladiu, el evită să arate căderile sau lipsurile unor monahi, excelînd în elogii. Istoria sa este presărată și cu numeroase referințe și citate biblice.

I. În capitolele I—XIX, Teodoret înserează biografiile monahilor adormiți în Domnul înainte de anul 444, în ordine cronologică, cu începere de la cei pe care nu i-a cunoscut, fiind decedat înainte de nașterea sa (392). Printre aceștia este și Iacob de Nisibi, acest făcător de minuni, văzător cu duhul, care apără Ortodoxia la Sinodul I ecumenic și scapă, cu rugăciunile sale, cetatea Ninive, asediată de regele Saper al Persiei.³⁴ Printre cei cunoscuți personal de Teodoret se numără Petru de lîngă Pontus Euxin, Zenon, fost ofițer în armata lui Valens care „din palat a întart într-un mormînt” ca pustnic, lîngă Antiohia³⁵ și alții.

³¹ Cf. Pierre Canivet, *Le monachisme syrien selon Théodoret de Cyr*, colecția „Théologie historique”, nr. 42, Paris, 1977, pp. 56—60.

³² Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1279—1496; A. Haman. *Vies des pères du désert*, trad. franceză, Paris, 1961, p. 295.

³³ Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1292.

³⁴ Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1300—1304.

³⁵ Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1396.

Capitolele XX—XXX prezintă pe călugării renumiți care mai trăiau încă în anul 444, cel mai cunoscut fiind Sf. Simeon Stilpnicul³⁶, care ocupă un loc de frunte în lucrare. Originar din satul Sisan din Cilicia, născut în 389, acest tinăr păstor a petrecut doi ani în mănăstire, apoi a trăit ca pustnic: trei ani într-o peșteră și 37 ani pe un stilp, adormind în Domnul în anul 459. Autorul înserează multe din minunile Sfintului.

După exemplul lui Paladiu, elementului miraculos din istorie îi este acordat un loc deosebit. Dintre cei 70 asceți amintiți de Teodoret, 20 sînt făcători de minuni. Cei mai mulți dintre monahi sînt de limbă siriană, puțini știu greaca și în general nu se ridică la un nivel cultural înalt. Datorită acestei scrieri se pot cunoaște multe din mănăstirile renumite ale acelor vremi și locuri: Teleda, Nikertai, Gabala și alte centre de spiritualitate creștină. Din aceeași lucrare se mai poate desprinde și învățătura sa despre viața ascetică, pe care o înțelege ca pe un continuu război nevăzut. Monahul este un soldat al lui Hristos, un urmaș al martirilor, un atlet, sau un reprezentant al „filosofiei creștine“. Monahii imită viața îngerească.

După Teodoret, viața monahală este adevărata filosofie.³⁷ El acordă un rol important Sfintei Scripturi și sfintei liturghii în viața monahilor, pe care îi vede și îi prezintă ca integrați deplin în viața Bisericii, fiind folosiți credincioșilor care-i cercetau și ca apărători ai Ortodoxiei în fața ereticilor. Istoria sa este deosebit de importantă, întrucît fără această scriere majoritatea monahilor trăitori în acea vreme ar fi rămas pentru totdeauna necunoscuți.

4. *Limonariul* lui Ioan Moschu (+619), „Livada duhovnicească sau Noul Paradis“³⁸ alcătuit după 416 la Roma (sau poate în Cipru), unde se afla, însoțit de ucenicul său Sofronie, este ultima istorie de mari proporții, a vieții monahale din perioada patristică. Această lucrare a fost atribuită uneori patriarhului Sofronie al Ierusalimului, deoarece acesta a publicat-o după moartea autorului. Lui Sofronie de fapt i-a și fost dedicată de către Ioan Moschu. *Limonariul* se aseamănă mult cu *Istoria Lausiacă* a lui Paladiu. Lucrarea are 219 capitole. Desigur în cursul veacurilor a suferit modificări. Fotie cunoștea manuscrise care cuprindeau 304 capitole și altele cu 342 capitole³⁹. Cronologic, istorisirile se întind pînă la domnia împăratului bizantin Heraclie. Ioan Moschu a scris ceea ce a auzit sau a cunoscut personal. El redă aspecte biografice, reguli de viață, învățăturile unor monahi, povestiri minunate, confruntări cu ereticii, virtuțile monahilor, etc.

În prefață, inspirîndu-se din Psalmul 1, 3, autorul socotește pe monahi ca niște pomi sădiți lângă izvoarele apelor vii, în grădina duhovnicească a Bisericii, Centrul spiritual al vieții monastice este Valea Iordanului. În afara descrierii vieții a numeroși monahi, *Limonariul* ne oferă relatări despre Sf. Ilie, patriarhul Ierusalimului, Flavian episcopul Antiohiei, precum și despre mănăstirea „Sf. Sava“ din Palestina și alte mănăstiri din Scetia-

³⁶ Migne, P. G. vol. LXXXII, col. 1463—1484.

³⁷ Pierre Canivet, o.c., pp. 119, 256—265.

³⁸ Ioan Moschu, *Limonariu*, Migne, P. G. vol. LXXXVII, col. 2851—3112.

³⁹ Pr. prof. dr. I. G. Coman, o.c., p. 287.

Egipt, Sinai, Cilicia și Galatia. Această istorie monastică are cea mai întinsă arie geografică. Ioan Moschu descrie moartea Sfintului Simeon Stilpnicul, vorbește despre Sf. Ioan Gură de Aur, Ghenadie al Constantinopolului, papa Leon al Romei, Sf. Atanasie cel Mare, manifestând o neclintită poziție antieretică. Luptă împotriva cărților lui Nestorie (cap. 46) și combate pe monofiziți, istorisește câteva minuni ale Sfintei Euharistii împotriva monofiziților lui Severus (cap. 29), unele minuni ale Maicii Domnului, cu închinarea monahilor ortodocși de la Muntele Măslinilor și icoana Maicii Domnului (cap. 45). Monahii sînt prezentați ca o avangardă a Bisericii în disputa cu saracinii, cu ereticii și cu filozofii neocreștini. Spre exemplu, doi filosofi îl cercetează pe un pustnic bătrîn cerîndu-i un cuvînt duhovnicesc. Acesta le răspunde: „Să fie lucrarea filosofiei voastre neîncetată cugetare la moarte“ (cap. 156)⁴⁰. Ca și Paladiu, Ioan Moschu nu uită să prezinte în istoria sa și viața unor cuvioase femei creștine și fecioare din Ierusalim (cap. 176) ca și viața unor laici credincioși (cap. 202). Este o caracteristică a sa, pe lângă aspectul euharistic al vieții monahilor, reliefat mai mult decît la alți istorici. Împreună cu locul și cinstea pe care Maica Domnului și sfințele icoane îl ocupă în trăirea lor duhovnicească.

Cel mai mișcător capitol din *Limonariu* este viața Sfintului Gherasim (cap. 107)⁴¹ din Valea Iordanului și întîmplarea acestuia cu leul căruia i-a scos spinul din picior, iar acesta drept recunoștință nu l-a mai părăsit pe pustnic, slujindu-l pînă la moartea sa cînd, pătruns de durere, a refuzat orice hrană și nu s-a mai despărțit de mormîntul Sfintului Gherasim, murind acolo pe mormînt.

Concluzii

Istoricii bisericești sînt preocupați de viața monahală, integrînd-o în istoria Bisericii. Se poate observa o anume preferință pentru monahismul egiptean, apoi pentru cel palestinian, siriac și latin.

Viața monahală prezintă mereu un dublu aspect: o față orientată spre Dumnezeu și cealaltă spre oameni. Adevărata trăire monastică a sfinților a fost înregistrată întîi de toate în „Cartea Vieții“ și apoi în istoriografia patristică. Poate că dacă sfinții monahi ar fi știut cît se va scrie și cum se va scrie despre ei, s-ar fi învăluit cu totul în aripile smereniei, ca și Serafimii din vedenia Prooročului Isaia (cap. 6) și ar fi fost și mai tăcuți mai retrași, mai greu de abordat de contemporanii lor, deci mai necunoscuți și pentru noi. Viața monahală presupune anonim. Aceasta au dorit-o sfinții. De fapt, istoria n-a izbutit să prindă decît crîmpee din viața lor. Mai mult decît picăturile de cerneală care au imortalizat cîte ceva din faptele lor, sînt picăturile de lacrimi și stropii de sudoare, luptele ascetice și

⁴⁰ Migne, P. G. vol. LXXXVII, col. 2900—2902, 2876, 3026.

⁴¹ Ibidem, col. 2965—2970.

durerile crucii, razele Taborului și lumina Învierii. Toate acestea sint înscrise în cărțile care se vor deschide la Judecata de apoi (Apocalipsa 20, 12)...

Viața monahală este într-un fel anticiparea Noului Paradis, după denumirea inspirată a scrierii lui Ioan Moschu, comuniunea de iubire a tuturor oamenilor cu Dumnezeu, cu toate ființele și lucrurile naturii, de la crocodilii care se plecau făcindu-se punte de trecere a unor sfinți monahi peste apele Nilului, pînă la leii din Valea Iordanului, conduși de un pustnic, sau leul credincios care murea pe mormintul Sfintului Gherasim, așteptînd împreună învierea morților.

TAINA ELEOUNGERII

de : ANCA MANOLACHE

Întrebat despre procesul îmbolnăvirii și al însănătoșirii unora dintre cei veniți la El să-i vindece, Iisus răspunde că boala se datorește fie păcatelor proprii, fie celor ale părinților. Iar El — Cel venit să vindece omenirea de păcat — este singurul capabil să dea și vindecarea și iertarea păcatelor. Episodul slăbănogului din Capernaum este o ilustrare elocventă a rolului și misiunii Sale, pe care Iisus le proclamă în fața cărturarilor : „Să știți că putere are Fiul Omului pe pământ a ierta păcatele“ ; după care, ca o consecință a faptului că i-a iertat păcatele, se adresează slăbănogului spunându-i : „Scoală-te, ia-ți patul și mergi la casa ta“, ceea ce, ne arată Evanghelia, că se și petrece (Matei 9, 2—6, Marcu 2, 3—12).

Această activitate vindecătoare, extrem de frecvent petrecută în rînrurile mulțimilor, care însoțeau pe Iisus, este prezentată în Evanghelia ca făcînd parte din opera mesianică a lui Hristos¹. Chiar de la începutul activității Sale, ne arată Sf. Evanghelist Marcu, Mîntuitorul „și-a rînduit pe cei doisprezece, pe care i-a numit apostoli, ca să fie cu El și să-i trimită să propovăduiască și să aibă putere să vindece bolile și să alunge demonii (cap. 3, 14—15).

Evangheliile notează această practică, fără insistență, ca pe un fapt curent, ca pe o consecință firească a „trimiterii“ apostolilor. Rezultă, din respectivele versete evanghelice că Iisus le-a dat putere chiar înainte de a-i fi pregătit pe deplin pentru înfruntarea lumii spre care plecau : „Și a chemat la Sine pe cei doisprezece și a început să-i trimită doi cîte doi și le-a dat putere asupra duhurilor“ (Marcu 6, 7). Iar ei „scoteau mulți demoni și ungeau cu udelemn pe mulți bolnăvi și-i vindecau“ (Marcu 6, 13). În darul acordat apostolilor, de a vindeca bolnăvi și a alina suferințele, „trebuie să vedem instituirea Tainei înseși de către Hristos²“.

¹ Cf. pr. prof. dr. D. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, București, 1978, p. 306.

² Idem, *ibidem*. Este important să semnalăm sursa direct hristică a acestei Taine, care în protestantism este respinsă ca nefiind întemeiată de Mîntuitorul. Dar însuși Iacob, apostolul Domnului consideră — în locurile atît de hotărîtoare ale provenienței Tainei Maslului — că această voință a Domnului Hristos, de a vindeca bolnăvii, era pe deplin cunoscută preoților acelor decenii creștine, care aveau încă foarte vie amintirea Mîntuitorului înviat și înălțat la ceruri (a se vedea în acest sens comentariile lui Silvestru de Canev, în *Teologia Dogmatică Ortodoxă* trad. arhim. Gh. Miron și Teodor Ghica, vol. V, București, 1906, p. 57).

De aceea, versetele pe care Sf. Apostol Iacov le adaugă spre sfîrșitul epistolei sale, par o recapitulare a obligațiilor pe care trebuie să le îndeplinească „cele douăsprezece seminții, care sînt în împrăștiere“, cărora se adresează el și, pe lîngă sublinieri, reliefări și concluzii, le dă diferite sfaturi practice. Acestea concretizează învățăturile lăsate lor de apostolul plecat, pe care ei le cunoșteau, dar pentru care aveau încă nevoie să primească îndemn și cuvînt de la unul ce fusese atît de apropiat Domnului — văr după trup — și recunoscut ca primat între apostoli, la Sinodul din anul 50 în Ierusalim. Iată, de pildă, cum reia el cele spuse de Mîntuitorul, aproape în aceeași înșiruire verbală : „Iar înainte de toate, frații mei, să nu vă jurați nici pe cer, nici pe pămînt, nici cu orice alt jurămint, ci să vă fie vouă ce este da, da și ce este nu, nu, ca să nu cădeți sub judecată“ (cap. 5, 12 ; cf. Matei 5, 37). După aceasta, imediat continuă : „Este vreunul dintre voi în suferință ? Să se roage. Este cineva cu inima bună ? Să cînte psalmi“ (v. 13). „Este cineva bolnav între voi ? Să cheme preoții Bisericii să se roage pentru el, ungîndu-l cu undelemn în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate, se va ierta lui“ (vv. 14, 15).

Important pentru reconstituirea atmosferei este și versetul următor : „mărturisiți-vă deci unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului“ (v. 16). În aceste versete Sf. Iacov enunță practica Maslului, a ungerii spre vindecare cu acel undelemn de măsline care a fost sfințit prin rugăciunea preoților și a membrilor prezenți ai comunității locale în care se află bolnavul. Ca apostol, și încă unul din cei apropiați ai Domnului, Sf. Iacov transmisese și el predania către cei pe care îi păstorise și sfințise în Taina preoției, așa cum el însuși, între ceilalți apostoli, fusese trimis să „tămăduiască pe neputincioși, să învie pe cei morți, să curățească pe cei leproși, să scoată demonii“ din cei cuprinși de duhul răutății (cf. Matei 10, 8).

Chiar dacă nu este enunțat ca o definiție, Maslul are în versetele epistolei lui Iacob toate elementele constitutive ale Tainei : apelarea la preoți, care să se roage pentru bolnavi, ungerea cu undelemn sfințit în „numele Domnului“, iertarea păcatelor celui bolnav, iar versetul 16, următor, adaugă elementul mărturisirii, ca un act adiacent în vederea „curățirii“ și pune accentul pe rugăciunea stăruitoare a celor prezenți — „a dreptului“ — pe lîngă cea a preoților.

Versetele 14 — 16 din epistola sobornicească a Sfîntului Apostol Iacov reprezintă pentru noi confirmarea categorică a practicării Maslului în primele societăți creștine, așa cum o vedem notată fugitiv și în Evangheliile. Ulterior frecvența acestei practici tămăduitoare, cu caracter de Taină, este atestată de un număr impresionant de Sfinți Părinți și scriitori bisericești,

din primele trei-patru secole creștine³. O confirmare a vechimii Maslului și a prezenței lui între Tainele sfințitoare ale creștinilor este și faptul că „Bisericele nestoriene și monofizite, care s-au despărțit încă din secolul V de Biserica Ortodoxă, păstrează pînă în prezent și Sfîntul Maslu în rînduiala celorlalte Taine”⁴.

Care este locul și corelarea acestei Taine în cadrul misterologiei ortodoxe? Maslul este o Taină respectabilă, ca și Spovedania și Euharistia, fiind rînduit ca a șaptea Taină. Din punctul de vedere al conținutului, al sensului pe care i l-a dat de la început Mîntuitorul, Maslul are contingențe cu Pocăința, cu Taina prin care se curăță sufletul omului, care dă vindecarea părții spirituale despre care vorbește și versetul 16 al cap. 5 din epistola lui Iacob, ca și contextul pericolelor amintite din Evangheli, unde Mîntuitorul dă putere apostolilor să alunge demonii. Trebuie să observăm însă că, în Taina Mărturisirii, beneficiarul Tainei are totdeauna inițiativa. El este activ, e cel care se duce la preot cu intenția de a cere dezlegarea pentru păcatele de care se căiește. Pe cînd în Maslu, nu totdeauna bolnavul e cel care acționează, specificul acestei Taine fiind vindecarea unei sau unor incapacități majore, care adeseori împiedică pe cel bolnav de a cere să se slujească pentru el Maslul. Cel mai adesea, în practica Maslului, bolnavul este netransportabil, poate chiar inconștient și în această situație alții acționează pentru el. Este desigur valabilă Taina Maslului, săvîrșită pentru cineva, la rugămintea rudelor sau prietenilor acestuia, care cheamă slujitorii la patul lui, sau chiar îl înlocuiesc, îl reprezintă pe bolnav în biserică, atunci cînd se face slujba pentru mai mulți bolnavi — așa cum practic se petrece adeseori și cum a acționat și Iisus.

Ca și în multe cazuri, pogorămîntul Bisericii operează și aici, acordîndu-se iubirii prietenilor sau a familiei harul sfințitor al tămăduirii celui iubit al lor, „căci mult poate rugăciunea stăruitoare” a celor iubitori. Caracterul ecleziologic al acestei Taine se vedește încă mai mult în această practică. Participarea comunitară la rugăciunea pentru vindecare apare mai pregnant, ceea ce o deosebește de Taina spovedaniei, cu care este adesea socotită „complementară”⁵. În Taina Pocăinței este evident caracterul individual al relației preot-penitent, atît de necesar în buna desfășurare a mărturisirii. Mărturisirea este implicată în Taina Maslului, atunci cînd acest lucru este posibil, de aceea se poate spune că Maslul are și un caracter penitențial. Dar în Maslu prevalează aportul comunitar în rugăciunea cu

³ Dogmatistul Silvestru de Canev (o.c.) oferă numele citorva autori și opere din primele trei veacuri creștine, care dau mărturie despre uzanța de a apela la preoți pentru vindecarea bolnavilor, sau care constituie chiar contribuții la întocmirea rînduiei Maslului. Astfel, în volumul V (pp. 59—65) se citează: Sf. Irineu, *Adv. haereses*, I, 21, 5; Origen, în *In Lev. homil.*, 2, 4. *Const. apost.*, c. 8, 29; Sf. Cîril al Alexandriei în *De adorat, în spirit, et verit.*, în *In ps.*, 26, 2; Sf. Ioan Hrisostom, în *Despre preoție*, c. 3, 6. Sf. Vasile cel Mare este indicat a fi autorul rugăciunii a șasea, care se citește în săvîrșirea acestei Taine, după citirea celei de a șasea pericope evanghelice.

⁴ Idem, o.c., p. 59.

⁵ „Privită prin prisma apartenenței ecleziale și prin efectele ei, Taina Maslului apare ca o Taină complementară a Pocăinței” (pr. prof. dr. D. Radu, o. c., p. 306).

care cel neputincios este ajutat să scape de povara bolii care-l apasă. Căci nimeni nu se duce să solicite slujirea bolnavului, decît atunci cînd boala se dovedeşte insistentă şi celelalte încercări de vindecare nu au dat rezultate.

Dacă mărturisirea este implicată în Maslu, nu se poate considera că eficacitatea Tainei Maslului este condiţionată de pocăinţă. În spovedanie sau Pocăinţă, regretul activ al creştinului se manifestă în această ofensivă împotriva păcatului, care este autoacuzarea şi hotărîrea de îndreptare, în mod evident acţiuni fizice şi spirituale care în foarte multe cazuri depăşesc starea celui istovit de boală. Trebuie adăugat şi faptul că — în special în zilele noastre — maladiile psihice produc tocmai această incapacitate a bolnavului de a acţiona în conştiinţă pentru curăţirea sufletului. Or, bolile care nu se manifestă ca incapacităţi fizice, nu sînt mai puţin vindecabile prin Maslu, dat fiind că însuşi Mintuitorul a vindecat bolnavi mintali sau psihici (Matei 17, 15; Marcu 9, 17—18; Luca 8, 26 urm.).

Mai mult decît atît: boala este atestată de Mintuitorul ca fiind uneori cauzată de păcatul personal, dar trebuie reţinut că nu întotdeauna bolnavul este răspunzător de boala sa în acest sens. Există maladii ereditare care în mod evident nu traduc o stare de păcat a bolnavului ci — eventual — a unor înaintaşi, de pe urma cărora acesta nu este decît victima⁶.

Ceea ce trebuie accentuat este că uneori Maslul substituie însăşi Taina Mărturisirii şi anume cînd bolnavul este în incapacitate de a acţiona — de a voi sau de a vorbi — situaţia în care rugăciunile ce se citească de preoţi îl dezleagă de păcatele nemărturisite. Astfel, Cel ce este „Doctorul sufletului şi al trupului“, cum se spune în rugăciunea a treia din această slujbă, este rugat să dezlege pe bolnav de toate cele ce pot întina sufletul şi trupul. În special rugăciunile a şasea şi a şaptea, care se citească la Maslu, cuprind dezlegările pe care preotul le citeşte şi la înmormîntare, dovedind că invocările pe care comunitatea, alături de preoţi, le adresează lui Dumnezeu, visează incapacitatea acelui membru al Bisericii de a mai acţiona de la sine. Iată cîteva formulări din aceste rugăciuni: „Mulţumim Ție, Doamne, Dumnezeuul nostru... Cel ce porţi fără durere neputinţele noastre, cu a Cărui rană toţi ne-am vindecat; Păstorule cel bun, Care ai venit spre căutarea oii celei pierdute...; Care ai iertat datoria celor doi datornici...; ai dat iertare femeii păcătoase... (iertînd) pe vameşul şi pe tilharul pe cruce; Cel ce ai ridicat păcatul lumii, dezleagă, iartă, slăbeşte...“ după care ur-

⁶ Considerăm necesar aceste precizări, întrucît prea adeseori în actualitate sîntem dispuşi să considerăm într-o mare măsură ca fiind păcătoşi pe cei bolnavi, şi, dimpotrivă, netributari păcatelor pe cei foarte sănătoşi — ceea ce este o mare eroare atît din punct de vedere creştin, cît şi limitîndu-ne la logica curentă. O astfel de opinie necreştină provoacă un sentiment de jenă celor bolnavi, îndepărtîndu-i de la practica slujirii Maslului, astfel încît se alunecă şi în Ortodoxie la practicarea Maslului doar ca „extrema unctio“ a creştinismului apusean. Este cazul ca şi aici învăţătura creştină să fie adîncită pe filioanele ei autentice şi pusă în practică în sensul şi scopul pentru care ea ne-a fost transmisă.

mează dezlegările citite la înmormintare (rugăciunea a șasea). Iar în ultima rugăciune (a șaptea) se insistă în cererile de iertare a tuturor păcatelor celui bolnav, deci rugăciuni de dezlegare, fără să se ceară participarea activă a pacientului : Cel ce „în Legea cea veche ai rinduit păcătoșilor pocăința, precum lui David și ninivetenilor ; încă și în timpul venirii Tale în trup nu ai chemat pe cei drepti, ci pe cei păcătoși, la pocăință, precum pe vameșul, pe desfrinata, pe tilharul, și pe hulitorul și prigonitorul Tău, pe marele Pavel, prin pocăință l-ai primit ; iar pe Petru, verhovnicul și apostolul Tău, care s-a lepădat de Tine de trei ori, prin pocăință l-ai iertat ... dezleagă, iartă ...” și urmează aceleași dezlegări ca și la înmormintare (rugăciunea a șaptea).

Trebuie să înțelegem așadar, că dacă bolnavul nu se însănătoșește, ci moare după slujba Maslului, el este întru totul iertat de păcatele nemărturisite. De asemenea, și în situația când se tămăduiește, el părăsește patul sau situația incapacității sale, pornind într-o viață nouă, curățat de tot ceea ce nici măcar nu-și amintește să fi păcătuit. Vedem aici o substituie de fond a Tainei Pocăinței prin cea a Maslului. Dar, fără îndoială, este o situație limită, care nu pune în discuție intenția sau buna credință a beneficiarului acestei renovări.

Dacă aceste din urmă rugăciuni pun accentul pe iertarea păcatelor, în schimb, primele rugăciuni insistă asupra sfințirii untdelemnului adus pentru ungerea bolnavului, ceea ce constituie specificul Tainei Maslului și-i dă numele. În prima rugăciune se cere lui Dumnezeu ... „și trimite Duhul Tău cel Sfânt și sfințește untdelemnul acesta și-l dă robului Tău, acesta, care se unge, spre izbăvirea desăvârșită de păcatele lui și spre moștenirea împărăției cerurilor“ ... Pentru că nu ai binevoit a ne curăți prin singe, ci ai dat în untdelemnul sfințit chipul Crucii ... Așa, fă-ne și pe noi să fim slujitori ai legii Tale celei noi a Fiului Tău, prin untdelemnul acesta, pe care sfințește-l cu scump singele Tău, ca dezbrăcându-ne de poftele cele lumești să murim păcatului ... Facă-se Doamne, untdelemnul acesta untdelemn de bucurie, untdelemn de sfințenie, îmbrăcăminte împărătească ...⁷ și alte comparații cu care sînt îmbogățite rugăciunile Maslului, făcînd din această slujbă o irezistibilă implorare a Îndurătorului Dumnezeu.

Toată ceremonia atît de impresionantă a Tainei Maslului atrage atenția asupra citorva acțiuni și anume : sfințirea untdelemnului, ca element material prin care darul Duhului se atinge de cel bolnav, rugăciunea comunitară a preoților și credincioșilor și ungerea cu untdelemnul sfințit. Este poate Taină cu cele mai multe implorări, cu cea mai îndelung intensă participare a preoților.

Trebuie subliniat, în primul rînd, participarea unui sobor de preoți la această slujbă, adică efectuarea acestei Taine de o multitudine de preoți. Numărul de șapte preoți este ales în concordanță cu simbolica acestui număr — provenită din tradiția veche și păstrată în cea mai

⁷ Molitfelnic, București, ed. 3, 1976, p. 107.

innoită — datorită căreia cunoaştem şapte daruri ale Duhului, şapte peceti şi ingeri etc., în Apocalipsă, şapte virtuţi şi altele. Dar mai trebuie subliniată şi apartenenţa bolnavului la comunitate, participarea şi — credem noi — responsabilitatea colectivă a păcatului. Toţi au păcătuit în Adam, iar incapacitatea fizică sau spirituală a oricărui om este în primul rînd o consecinţă a păcatului adamic.

În nici o altă Taină, Biserica nu condiţionează validitatea ei de participare a cel puţin doi preoţi⁸. Să ne gîndim la Taina Hirotoniei, care şi ea, dar în rangul cel mai înalt al preoţiei, se efectuează neapărat de cel puţin doi săvîrşitori ierarhi. Însă această similitudine aduce în discuţie aceeaşi motivare: pluralitatea ierarhilor în hirotonia treptei supreme indică grija sobornicităţii, a consimţămîntului şi a verificării doctrinei din partea celorlalte eparhii, Biserica nerenunţînd la ceea ce de fapt şi este — comuniune în credinţă şi în viaţa creştină. În acelaşi sens, pluralitatea slujitorilor Tainei la Maslu identifică aceeaşi grijă a Bisericii pentru membrii ei uniţi prin iubire, căci dacă un (singur) mădular suferă, „toate măduarele suferă împreună”^{9a}.

Deci săvîrşitor în Taina Maslului este soborul (de cel puţin doi preoţi). În Biserica Romano-Catolică, ritualul ungerii este efectuat de preot, dar sfinţirea untdelemnului este rezervată doar treptei ierarhice superioare. Maslul este numit de apuseni „extrema unctio”, întrucît ei nu-l aplică decît muribunzilor, sărăcind această Taină de efectele ei vindecătoare, care sînt primul ei scop. În urma Conciliului II Vatican se recunoaşte necesitatea aplicării acestei Taine chiar înainte de ameninţarea morţii. Să amintim că lumea protestantă nu recunoaşte acestei ungeri caracterul de Taină.

În ceea ce priveşte locul şi timpul cînd se săvîrşeşte Taina, trebuie spus că în practică ea are loc de preferinţă în Biserică şi, dacă este posibil, în prezenţa bolnavului, ca ungerea să aibă loc nemijlocit. Se poate efectua Maslul şi la patul bolnavului, cînd acesta este intrasportabil, după cum este permis să se facă Maslul în Biserică în absenţa bolnavului, dar ducîndu-se elemente vestimentare care se vor unge, cum făină şi untdelemn, din care se va prepara ceva ce va gusta cel bolnav. În toate aceste situaţii rolul comunităţii este major, fiind vorba

⁸ Pentru cazuri cu totul extreme, unii teologi admit şi efectuarea Maslului de numai un preot, cum afirmă Mitrofan Critopoulos (la Hr. Andrusos, *Dogmatica*, trad. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 430). Dar acest pogoromînt cu totul accidental nu trebuie să se extindă, căci practicarea mai largă ar sărăci Taina aceasta de ceea ce constituie una din caracteristicile ei comunitare.

⁹ I Corinteni, 12, 26. Şi, pentru aceasta, spune rugăciunea cîntării a opta, „ne-am adunat noi toţi, ca închipuind cu taină coborîrea îndurărilor Tale, să aducem cu credinţă ungere cu untdelemn robului Tău, pe care tîmăduieşte-l cu puterea Ta (*Molitfelnic*, ed. 4, p. 120). Părintele profesor D. Stăniloae adaugă: „Însăşi săvîrşirea acestei Taine de către mai mulţi preoţi (de şapte sau măcar doi) manifestă voinţa Bisericii de a pune mai multe forţe ale ei în mişcare, prin comuniunea în rugăciune şi în dragoste, dorirea mai multora de a scăpa pe un membru al ei de situaţia de neputinţă şi de durere în care se află” (*Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Bucureşti, 1978, p. 208).

de familie, sau prieteni care împreună se vor ruga pentru cel în suferință și-i vor duce obiectele și alimentele sfințite.

Teologii ortodocși subliniază faptul că în Taina Maslului elementul material este desigur untdelemnul sfințit, dar el nu operează de la sine însănătoșirea, ci însăși sfințirea lui și vindecarea sînt rolul rugăciunii celor mulți în slujba săvîrșită de preoți¹⁰. Ca și la Cununie, ca și la Botez, unde nașii participă activ la Taină și reprezintă comunitatea în care acești membri vor intra să viețuiască, ca persoană sau celulă a vieții în comun, accentul iubirii și într-ajutorării se află și la baza săvîrșirii și eficacității acestei Taine, căci aceasta este legea creștină, iar Tainele dau certitudinea relației Dumnezeuului creștin cu poporul Său.

Timpul efectuării Maslului este stabilit de Biserică a fi cu precădere în zilele de luni, miercuri și mai ales vineri. Desigur nu există o prohibiție să se săvîrșească și în altă zi, dacă nevoia o va impune. Trebuie amintit că în Săptămîna Mare se face Maslul de obște, atît pentru bolnavi cit și pentru sănătoși, pentru aceștia din urmă, ca „rit evident penitențial”¹¹.

Materia specifică acestei Taine — untdelemnul — este sfințit de preoți, după rînduiala statornicită de Biserică, în urma celor șapte rugăciuni. Insuși numele sub care este indicată această Taină, este cel al untdelemnului, care în toată tradiția bisericească are în el însuși un sens sfinților¹². Este vorba despre untdelemnul sfințit în șapte etape succesive, de rugăciunile preoților și al celor prezenți, și cu care, în lipsa bolnavului din Biserică, se ung hainele aduse de rudele sau prietenii celui bolnav, urmînd ca acesta să fie îmbrăcat cu ele¹³.

Rînduiala acestei Taine este mai complexă. Chiar dacă sînt mai puțini preoți decît șapte, aceștia trebuie să citească în șapte etape toate cele rînduite după începutul unei slujbe, asemenea utreniei. Lecturile abundă în cereri, binecuvîntări, ungeri cu untdelemnul sfințit.

¹⁰ Hr. Andrusos, o.c., p. 427 afirmă: „Iacov nu condiționează vindecarea numai de ungere, ci și de rugăciune; ... dacă ar fi fost vorba aici de o vindecare prin untdelemn, ar fi putut face lucrul acesta orice casnic al bolnavului și nu ar fi fost nici o trebuință să fie chemați și preoții Bisericii”. De altfel, însuși Apostolul Domnului ne învață că „rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica și de va fi făcut păcate se vor ierta lui” (Iacov 5, 15).

¹¹ Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 427 arată că la greci, în vechime „se obișnuia mai mult a se face Maslu chiar pentru sufletele morților” (slujba mitropolitului Nicolae al Atenei), dar practica aceasta a fost interzisă în sec. XIII de patriarhul ecumenic Nichifor II (*Ibidem*, nota).

¹² Termenul slavon de „Maslu” arată practica utilizării uleiului de măsline în ritualul Tainei, grecii numind-o din aceeași pricină „evheleon”.

¹³ În Sfînta Evanghelie după Luca se arată că ungerea capului cu untdelemn este un semn de prețuire (7, 46), cum o indică Insuși Mîntuitorul; sau spălarea rănilor cu același ulei este o metodă terapeutică (Luca 10, 34) practică și de samarineanul milostiv. Untdelemnul este și cel ce produce lumina prin ardere — așa cum arată în parabola celor zece fecioare Sf. Evanghelist Matei (25, 1—12). Și este astfel folosit metaforic în Vechiul Testament, iar apoi (în tradiția care ajunge pînă la noi cu „ungerea împăraților”), pentru a distinge pe cei aleși de Domnul. Așa vorbește Isaia (61, 1) despre „untdelemnul bucuriei”, termen reluat de Sf. Apostol Pavel la Evrei 1, 9.

Toate bogatele lecturi care crează atmosfera de bunăvoință cerească, de îndurare și dragoste de sus și de la frați, sînt legate între ele prin rugăciuni rostite de preoți, cerînd Doctorului trupului și al sufletelor noastre să mintuiască de boală și păcate pe cei pomeniți, sfîințind și untdelemnul cu care aceștia se vor unge. Se cere, pe lingă ajutorul Mintuitorului și cel al Maicii Domnului, și al celor dintre sfinți care sînt cunoscuți pentru generozitatea și deosebitele vindecări ca Sfinții : Nicolae, Dimitrie, Pantelimon, Cosma și Damian etc.

În rugăciunea a doua, cum și în cîntările care însoțesc ungerea cu untdelemnul sfințit, Biserica a adăugat și cereri de înlăturare a puterilor răului, care, dacă nu sînt cauza bolii respective, se folosesc oricum de starea de slăbiciune a omului în acea situație, pentru a-i spori suferința. Așa de pildă, în cîntarea a patra se spune : „Însemnînd acum pe robii Tăi, cu bucuria pecetii Tale, fă, Stăpîne, și simțurile lor intrare de netrecut și de necuprins pentru toate *puterile cele potrivnice*, iar cîntarea a șasea continuă : „*Demonii cei cumpliți*, să nu se atingă de acesta ce-și însemnează simțurile cu ungere dumnezeiască, Mintuitorule...“ Cîntarea a opta amintește celor de față : „*Sabie împotriva diavolilor* este pecetea Ta, Mintuitorule“... încheindu-se cu cererea adresată în cîntarea a noua către Mintuitorul : „Și izbăvește de chinuri și de dureri și apără de săgețile celui viclean pe robii Tăi“¹⁴.

Toată gama de solicitări este prezentată în această lungă slujbă, rînduită de Biserica lui Hristos pentru însănătoșirea credincioșilor, cu sau fără manifestata dorință a celui bolnav. Uneori chiar faptul că un bolnav nu poate cere direct să i se facă Maslul, indică pentru cei din jur că acesta este bolnav sufletește în așa măsură încît nu-și dă seama, fie puterile răului îl împiedică să ceară intervenția Maslului pentru a reveni la normal. De aceea, prin mijlocirea credincioșilor prieteni sau rude, prin participarea și a altora prezenți în Biserică, „din această largă comuniune și semn al dragostei pe care îl dau mai mulți oameni... bolnavul prinde de asemenea putere de refacere trupească și sufletească... Dar această comuniune îi dă puteri omului nu numai prin ceea ce are omenește în ea, ci în primul rînd prin faptul că toți cei ce vin într-o comuniune cu semenul lor bolnav, vin cu credința în Hristos, care a vindecat toată boala și neputința și a biruit moartea...“¹⁵. Iar promisiunea Lui, că de cîte ori, doi sau trei creștini se vor aduna și se vor ruga Lui, El va fi prezent (Matei 18, 20), ne încredințează de eficacitatea Tainei asupra celor cărora ea se aplică.

În oricare Taină a Bisericii, scopul ei se confundă cu efectul ei : adică ceea ce Dumnezeu a propus creștinului să îndeplinească pentru a realiza ceea ce Taina respectivă oferă, nu poate avea alt efect decît cel pentru care ea se săvîrșește, indiferent de aspectul văzut și imediat. Căci, de pildă, în Botez sau în Mirungere, nu se poate presupune efecte văzute, cum nici în Mărturisire, nici în Hirotonie, nici în Taina Cununiei

¹⁴ Molitfelnic, București, ed. IV-a, 1984.

¹⁵ Pr. prof. D. Stăniloae, o.c., p. 207.

sau a Cuminecării. Că unele Taine conțin sau se săvîrșesc și prin mijlocirea unor elemente materiale, foarte vizibile — ca apa, uleiul, piinea și vinul — este o realitate și un specific al lor. Dar ca efect, ca rezultat imediat (prin Botez, Hirotonie, Mărturisire, Euharistie) sau ca rezultat ce se realizează în timp (prin Mirungere, Cununie, Maslu), fiecare Taină creștină își are efectul ei nevăzut, spiritual, care poate emite cîte un semnal material sau oricum sesizabil, dar care în sine privește o altă ordine a lumii, cea spre care și în care sintem chemați a trăi în veșnicie.

Dar aceste evenimente, survenite în viața noastră în urma apelării noastre la Dumnezeu și pe care le considerăm rezultate sau efecte ale rugăciunii noastre, nu sînt nici ele strict delimitate la momentul respectiv din viață, pentru care au fost cerute; toate acțiunile lui Dumnezeu, ca răspuns la rugăciunile noastre, au și o corelație în veșnicie în veșnicia personală a celui ce o cere și o primește. Nimic nu este întîmplător, nici secționat sau scîndat de celelalte momente ce formează cursul destinului nostru în planul lui Dumnezeu cu noi, cu lumea Lui. Cu atît mai mult Tainele, aceste inserții ale divinului în viața noastră — asigurate printr-un element material ca reflex al părții trupesti a existenței noastre — reprezintă de fiecare dată o etapă nouă în viața credinciosului; nouă și mai bună, mai spre bine, în măsura în care credinciosul a participat cu bună credință și seriozitate la îndeplinirea Tainei, sau a respins-o.

În ceea ce privește Maslul, el are drept scop vindecarea persoanei în suferință. Dar creștinul nu poate ignora dubla manifestare a persoanei umane, în corp material și în suflet imaterial. Nu poate suferi trupul, fără participarea la suferință a sufletului care-l locuiește, și nici invers. Nu poate persista o boală sufltească într-un trup, fără să-i transmită acestuia o neputință fizică. Pentru acest complex psiho-fizic sint adunate în ritualul Tainei Maslului toate felurile de rugăciuni pe care le-au rostit sfinții, înaintași nouă, spre remedierea stării de dezechilibru în care se poate găsi o ființă umană în multiplele situații ale existenței ei.

Dat totuși, uneori bolnavul nu are parte de vindecarea evidentă pe care o așteaptă el sau cei care au inițiat săvîrșirea Tainei pentru el. S-ar părea că în această situație scopul Maslului nu a fost atins. Dar în nici un caz nu se poate spune că moartea care uneori survine, pe urma bolii sau independent de aceasta, este un efect al Maslului. Momentul morții este hotărît de Creator pentru fiecare viețuitoare, atunci cînd este mai prielnic acesteia să se producă. Moartea trupestă nu poate fi evitată și nici Taina Maslului nu este instituită ca să îndepărteze moartea. Dar Taina aceasta poate remedia și efectiv îmbunătățește existența ca atare a bolnavului, fie prin ușurarea suferinței fizice, fie prin ameliorarea situației sufletului și a echilibrului ce trebuie să domnească în organismul complex și delicat al omului. Iar dacă moartea, care se produce în momentul hotărît acelei persoane, survine după săvîrșirea Maslului, sufletul ei beneficiază de realizarea tuturor celor solicitate în rugăciunile rostite, adică iertarea tuturor greșelilor, îndepărtarea puterilor vrăjmașe și luminarea vieții spirituale care urmează.

Așadar, efectul Maslului se produce netăgăduit, fie sub forma însă-nătoșirii fizice a subiectului Tainei, fie în mod nevăzut, asigurînd „îzbăvirea de rele a celor ce așteaptă de la Tine mîntuirea” (rugăciunea a 4-a) sau, cum spune Sergiu Bulgakov : „Ungerea poate să săvîrșească sau întoarce la sănătate sau creșterea puterii necesare unei morți creștine¹⁶”. Iar ca efect suprem, Taina Eleoungerii aduce celui bolnav iertarea tuturor păcatelor nemărturisite, fie săvîrșite după ultima mărturisire, fie chiar înainte de spovedanie, dar uitate, trecute cu vederea sau amîinate din oarecare jenă¹⁷.

Este limpede deci, că și fără spovedania de care Taina Maslului este legată formal, ea își produce efectele binefăcătoare asupra celui ce are parte de ea. Rugăciunile, textele evanghelice și apostolice care se citesc și care constituie fondul comun al solicitărilor adresate lui Dumnezeu în favoarea celui neputincios, oferă acestuia cel mai mare dar : iubirea comunitară care implică sau care este implicată în prezența Duhului Sfînt. Cererea expresă, formulată prin glasul preoților, de intervenire a Duhului (din rugăciunea a doua), amintește afirmația Sfîntului Apostol Pavel despre trup ca templu al Duhului Sfînt (I Corinteni 16—17 și 6, 19) : „Caută dintru înălțimea Ta cea sfîntă, mîntuindu-ne pe noi păcătoși și nevrednicii robii Tăi, cu darul Sfîntului Duh, în ceasul acesta, și-L sălășluiește pe Dînsul în robul Tău (N)”. Iar coborîrea Mîngîietorului se petrece în momentul ungerii cu untdelemnul sfîntit în timpul acestei Taine.

„Vistierul bunătăților” și „Dătătorul de viață” este invocat în toate Tainele, El fiind cel care ne face părtași mîntuirii oferite de Hristos, revărsînd asupra noastră daruri din visteria cea bogată pe care o poate administra Biserica. Iar Maslul este, dintre Taine, cea în care Biserica este cel mai mult activă, angajată fiind în readucerea unuia din membrii ei, de la neputință, la starea de deplină capacitate în misiunea la care orice creștin este chemat. În Maslul, Biserica „face un efort maxim” să-l pregătească pentru situația de comuniune cu Hristos — dacă omul moare — sau să-l deschidă comuniunii cu semenii, aici, dacă supraviețuiește.

De aceea s-a și rînduit acest mare număr de slujitori și mare număr de rugăciuni, cîntări, invocări ale Persoanelor treimice, ale Sfintei Fecioare și ale Sfîntilor „doctori fără de arginți”, împreună cu lecturile cele mai pline de îndurare, pentru că orice boală grea este un preludiu al morții — imediate sau mai îndepărtate — al despărțirii sufletului de trup, moment în care omul se va găsi în cea mai inevitabilă cumpănă și în cea grea luptă.

Înainte de a încheia, am dori să întărim unele afirmații. În primul rînd, Eleoungerea este cu adevărat o Taină care privește în mod special trupul, dar ea nu se limitează la existența fizică a omului, ci cuprinde și zona psiho-mentală. Ea se efectuează pentru însă-nătoșirea ambelor componente ale omului. Dacă se consideră că Maslul este „complementar” spovedaniei, putem spune că cel dintîi este mai cuprinzător decît ultima, întrucît cură-

¹⁶ Sergiu Bulgakov, *Ortodoxia*, trad. N. Grossu, Sibiu, 1933, p. 146.

¹⁷ Cf. prof. N. Chițescu (la E. Braniște, o.c., p. 428). În același sens se pronunță și Hr. Andrusos (*Dogmatica*) și pr. prof. D. Stăniloae, o. c., cap. Taina Maslului și pr. prof. D. Rađu, o. c., p. 308).

tirea pe care o aduce este a întregii existențe a beneficiarului. Vindecările pe care le-a dăruit Mîntuitorul au atins atît pe slăbănogi, leproși, orbi etc., cît și pe lunateci sau demonizați. Dacă de mai multe ori Iisus a precedat actul vindecării de mărturisirea credinței în puterea Lui, mărturisire făcută de bolnav sau orice rudă a acestuia, în alte rînduri El i-a vindecat fără a condiționa însănătoșirea de credință sau de spovedanie.

În ceea ce privește corelarea bolilor cu păcatele personale, El a afirmat, în cele mai multe vindecări, că boala este o consecință a păcatelor săvîrșite de cel bolnav sau de înaintașii lui. Nu credem însă că după actul răscumpărător, al Jertfei, Învierii și Înălțării Mîntuitorului, omenirea creștină se află în aceeași situație față de păcat. Mai întii, păcatul firii umane se stinge prin botezarea fiecărui purtător al ei, care reintră în aria de viață a Duhului, rupînd relația cu păcatul adamic și primind prin Mirungere a puterea de a se opune păcatelor personale. Iar păcatele personale pe care le comite fiecare creștin se șterg prin Taina Spovedaniei în măsura în care le-a mărturisit. Deci, dacă un creștin a primit iertarea pentru toate păcatele mărturisite, nu mai poate primi o pedeapsă pentru acestea. Și dacă a mai rămas încărcat cu păcate nemărturisite, acestea au ca remediu tot Mărturisirea, imediată sau ulterioară, ea putînd să fie făcută pe patul de moarte fără ca subiectul să fie neapărat bolnav.

Din punct de vedere dogmatic, nu se mai poate susține că „plata păcatului“ este moartea, ci cum afirmă Sf. Apostol Pavel, acest lucru este valabil pînă la Hristos, întrucît El este cel care a plătit cu moartea Lui pe Cruce păcatul întregii omeniri în Adam, deci păcatul originar. Deci, după Hristos, moartea creștinului nu mai este „plată a păcatului“ originar, ci consecința firească a acestuia. În aceeași măsură, preludiile morții omenestii, bolile, neputințele, nu sînt urmare a păcatelor personale, ci implicații de neînlăturat ale slăbiciunii firii — chiar restaurate — așa cum sînt și alte slăbiciuni, ca foamea, setea, oboseala, etc., despre care ne vorbește Dogmatica creștină. Ele mai pot fi un adaus, provocat de subiectul respectiv prin neglijența personală, sau de alții, sau dintr-o ereditate de orice natură. Boala este deci o consecință firească a slăbiciunii naturii umane, căzute și restaurate, chiar consemnînd excepțiile unora care au putut trăi toată viața fără să fi acuzat vreo maladie; iar acest lucru nu poate fi o dovadă a lipsei acestora de culpabilitate. Boala, mai mult sau mai puțin gravă, mai poate fi și intervenția lui Dumnezeu în viața creștinului, pe care voiește să-l pregătească spre înțelegerea unor realități existente; sau să-l facă apt de a-și cunoaște limitele; sau pentru a medita asupra unor acțiuni ale sale; sau poate Dumnezeu oferă celor din jur prilejul de a-i arăta afecțiunea, de a face acte de jertfelnicie etc. sau chiar a-l opri de la un rău mai mare pe cel îmbolnăvit.

Dacă rugăciunile ce compun săvîrșirea Tainei Eleoungerii sau Maslului insistă asupra iertării păcatelor, aceasta nu conduce neapărat la concluzia că bolnavul se află în această stare de pe urma păcatelor sale. O explicație este aceea că — în starea gravă în care de obicei sînt aduși creștinii la Taina Maslului, sau în vremurile vechi, remediile fiind mai puțin

eficace sau la îndemînă — bolnavul nu mai avea capacitatea de a se spovedi, sau a o face cum se cuvine, iar moartea poate fi iminentă. Cererile de însănătoşire urmăresc să readucă înlăuntrul comunităţii pe un membru al ei ce este într-o mare neputinţă, sau a-i prilejui acestuia o intrare, prin moarte, în veşnicia cea fericită a împărăţiei Tatălui.

De altfel, este nimerit să consemnăm că textul neotestamentar pe care-l considerăm temei scripturistic al Tainei Eleoungerii justifică cele susţinute mai sus. Sf. Apostol Iacov (5, 13—15) povăţuieşte pe cele „douăsprezece seminţii care sînt în împrăştiere“ (1, 1), oferindu-le o panoplie de remedii împotriva ispitelor de tot felul, ca şi sfaturi pentru o vieţuire nevinovată, dîndu-le de exemplu pe „proorocii care au grăit în numele Domnului“ (5, 10) şi pe Iov (5, 11), pentru ca în versetele următoare, pînă la sfîrşitul epistolei, să vorbească despre puterea rugăciunii. Versetul 14 instituie Taina Eleoungerii, în cele 5—6 rînduri ale lui : „Este cineva bolnav între voi ? Să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn în numele Domnului“. Iar versetul următor (15) arată efectele Tainei : „Şi rugăciunea credinţei va mîntui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica“ ; iar continuarea aceluiaşi verset adaugă şi eventualitatea unor păcate pe care cel bolnav le va fi făptuit, situaţie în care „rugăciunea credinţei va aduce şi iertarea păcatelor celui care a fost mîntuit de boală şi care va fi „ridicat“ din suferinţa lui, prin aceleaşi rugăciuni“. Deci : „Dacă va fi făcut păcate, se vor ierta lui“ (15 final).

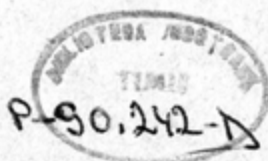
Versetul următor (16) arată puterea vindecătoare a rugăciunii şi a Mărturisirii : „Mărturişiţi-vă deci unul altuia păcatele şi vă rugaţi unul pentru altul, ca să vă vindecaţi, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului“, dîndu-ne ca exemplu al puterii rugăciunii pe Ilie, în versetul următor (17) : „Ilie era un om cu slăbiciuni asemenea nouă, dar cu rugăciune s-a rugat ca să nu plouă trei ani şi şase luni. Şi iarăşi s-a rugat şi cerul a dat ploaie, şi pămîntul a odrăslit roada sa“ (v. 18). Apostolul încheie scrisoarea cu un alt îndemn, cel al ajutorării pe care creştinii trebuie să o dea celui „rătăcit“.

Rezultă limpede că : Taina Maslului este săvîrşită de „preoţi“ care-l ung cu untdelemn, în numele Domnului, pe cel bolnav ; că „rugăciunea credinţei va mîntui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica“ din suferinţă ; iar în cazul cînd (dacă) va fi făcut păcate, „acestea se vor ierta lui“. Prin urmare, Maslul este eficient în administrarea lui doar prin acţiunile rugăciunii şi ungerii cu untdelemn, în numele Domnului. Iar dacă bolnavul va fi făcut păcate, acestea „se vor ierta lui“, în mod necondiţionat, fără mărturisire — fie ea voită sau ocazionată.

Versetul următor celui care instituie Taina Maslului subliniază valoarea taumaturgică a Tainei Mărturisirii. Aceasta este şi ea o Tănă vindecătoare, căci rugăciunea „dreptului“ este ascultată de Dumnezeu şi atunci cînd cere iertarea păcatelor celui alt. Dar acest verset (16) nu se intercondiţionează cu cele anterioare (14—15). Dacă el ar fi legat ca idee de Taina Maslului, s-ar putea crede şi că Mărturisirea este o alternativă a Maslului, avînd drept consecinţă vindecarea, chiar şi cea trupească. Şi nu

spune Apostolul că cel bolnav să se mărturisească celui sănătos, ci „unul altuia“, deci și cel sănătos — celui bolnav. Interpretarea este cu totul logică, mai ales că locurile următoare vorbesc despre puterea rugăciunii, care — „stăruitoare“ fiind și pornind de la „cel drept“ — poate aduce vindecarea (iertarea) păcatelor celui ce se spovedește, așa cum rugăciunea lui Ilie a adus ploaie sau secetă.

În final, să subliniem că beneficairea Tainei Maslului trebuie să fie îndepărtat de exagerata impresie că orice boală este o consecință a păcatului, căci aceasta poate face pe credinciosul bolnav să evite a cere săvârșirea ei, mai ales când se știe spovedit și împărtășit. El se va simți nedreptățit, ori va considera ineficiente celelalte Taine ce i s-au administrat. Concluzia e logică și nu numai în practică, ci și în silogismul dogmatic. Iar în pastorație, o asemenea concluzie ar duce la practicarea slujbei Eleoungerii mai adesea, evitându-se asemănarea ei cu practica apuseană a Tainei, ca „extrema unctio“ și redându-i în creștinismul răsăritean frecvență benefică a iradierii divine, de care au nevoie trupurile și sufletele noastre.

DIALOGUL TEOLOGIC ÎNTRE BISERICA EVANGHELICĂ DIN GERMANIA ȘI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

de : pr. prof. dr. VIOREL IONIȚA

Este îndeobște cunoscut faptul că una dintre cele mai concrete și mai trainice forme ale ecumenismului actual o constituie dialogul teologic bilateral, adică de la Biserică la Biserică. Între aceste dialoguri teologice bilaterale, de o deosebită apreciere s-au bucurat cele purtate de Biserica Evanghelică din Germania (EKD), cu Patriarhia Rusă (1959) cu Patriarhia Ecumenică (1962) și cu Patriarhia Română (1979). Dialogul teologic dintre EKD și Biserica Ortodoxă Română s-a concretizat până în prezent în cinci întruniri, la fiecare dintre acestea delegația evanghelică fiind condusă de dl. dr. Heinz Joachim Held, președintele Serviciului de Relații Externe ale EKD și președintele Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, iar delegația ortodoxă de către P.S. Episcop dr. Vasile Coman al Oradiei.

Prima întrunire de dialog dintre EKD și Biserica Ortodoxă Română a avut loc la Goslar — R.F.G., între 19 — 23 noiembrie 1979, cu tema : „Sfânta Scriptură și Tradiția apostolică în mărturisirea Bisericii“. Prin referatele și discuțiile privind această temă¹ „s-au evidențiat elementele complementare și convergențe și s-au făcut pași pe drumul cunoașterii și apropierii reciproce și al înaintării spre unitatea în credință. S-a subliniat din partea ortodoxă, de către pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE, necesitatea căutării împreună a unor formule și formulări mai cuprinzătoare, paradoxale, ale adevărului de credință care implică relația între factorul divin și uman și înțelegerea și redarea acestuia. „Prin astfel de formule sau formulări, protestantismul ar ieși din imobilismul în care este ținut de autoritatea exclusivă a unei singure Confesiuni inițiale (Confesiunea Augustană) sau de dezvoltarea exclusivă pe linia ei, iar Ortodoxia ar reveni cu nuanțări în unele formulări prea depărtate de timpul nostru, nuanțări mai apropiate totodată de spiritul hotărârilor cu caracter paradoxal al sinoadelor ecumenice²“.

¹ A se vedea textele publicate în : *Die Heilige Schrift, die Tradition und das Bekenntnis*, Beiheft zur Ökumenischen Rundschau 42, Frankfurt am Main, 1982.

² Pr. prof. Dr. Dumitru Radu, *Dialogul teologic între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din R. F. Germania*, în rev. „B.O.R.“, nr. 11—12/1980, p. 1098.

Ca un rezultat al acestei prime întâlniri au fost fixate o serie de teze în care erau formulate unele convergențe între învățătura celor două Biserici dintre care din partea ortodoxă au fost salutate cu deosebit interes cele privind convingerea comună că pe lângă „tradiția apostolică” există și o tradiție vie prelungită, care este indispensabilă credinței și Bisericii³. În prefața la volumul dedicat acestei întruniri, dr. Heinz Joachim Held sublinia, pe drept cuvânt, faptul că, specificitatea dialogului dintre EKD și Biserica Ortodoxă Română stă în faptul că la aceste întruniri au luat parte, ca observatori, și cite un delegat din partea Bisericii Evanghelice C.A., și respectiv a Bisericii Reformate din România, fapt ce se bazează pe situația specifică a relațiilor vieții bisericești din România, pentru ca dialogul dintre EKD și Biserica Ortodoxă Română să fie pus în legătură cu întrunirile interconfesionale din această țară⁴. Într-adevăr, faptul că Biserica Ortodoxă Română poartă relații de strînsă și complexă colaborare cu Bisericile protestante din România s-a dovedit de mare folos dialogul teologic dintre ortodocși și luterani.

Cea de-a doua întrunire de dialog dintre EKD și Biserica Ortodoxă Română s-a ținut între 24 — 26 octombrie 1980, la sediul Mitropoliei Moldovei și Sucevei din Iași. Tema generală a acestei întruniri a fost: „*Sfintele Taine ale Bisericii în Confesiunea Augustană și în Mărturisirile de credință ortodoxe din secolele XVI și XVII*”. Această temă a fost aleasă mai ales pentru motivul că Bisericile Evanghelice au sărbătorit atunci 450 ani de cînd Confesiunea Augustană, care constituie cea mai importantă mărturisire de credință a acestor Biserici, a fost prezentată de Philip Melancthon în dieta de la Augsburg (1530). Iar hotărîrea ca acest dialog să-și desfășoare lucrările sale în cea de-a doua întrunire la Iași a fost luată pe considerentul că la Iași s-a ținut sinodul din 1642, care a aprobat Mărturisirea de credință a mitropolitului Petru Movilă.

Tema acestei întruniri a fost aprofundată în șase referate, de fiecare parte cite trei precum și în discuțiile foarte angajate pe marginea respectivelor referate.

Comunicatul adoptat la sfîrșitul întrunirii cuprinde trei categorii de puncte: 1. acorduri, 2. convergențe și 3. probleme deschise⁵, ceea ce constituie o metodă nouă și eficace în dialogul ortodox-luteran⁶.

Dintre acorduri menționăm pe cel potrivit căruia, în doctrina despre Sfintele Taine, s-a arătat că există un acord deplin în concepția despre prezența Mîntuitorului Iisus Hristos Însuși în săvîrșirea acțiunilor sacramentale, precum și în prezența Sa reală în Sfînta Euharistie. De aceea cele două părți au ajuns la convingerea că „Sfintele Taine sînt mijloace de mîntuire, prin care Dumnezeu dăruiește harul Său mîntuitor în Biserică și

³ Idem, o. c., p. 1099.

⁴ Die Heilige Schrift... p. 7.

⁵ Die Sakramente der Kirche in der Confessio Augustana und in den orthodoxen Lehrbekenntnissen des 16./17. Jahrhunderts, Beiheft zur Ökumenischen Rundschau, nr. 43, Frankfurt am Main, 1982, p. 8.

⁶ Idem, o. c., p. 23.

pentru Biserică. Sfintele Taine au fost instituite pentru ca fiecare credincios să se facă părtaş la lucrarea mîntuitoare a lui Hristos Domnul și s-o primească de bunăvoie. Sfîntul Duh actualizează pe Hristos în săvîrșirea Sfintelor Taine și dă naștere unei vieți noi în Hristos⁷.

Cea de-a II-a întrunire de dialog dintre E.K.D. și Biserica Ortodoxă Română s-a desfășurat între 28 mai — 3 iunie 1982 la Hüllshort — R.F.G. și a avut ca temă „*Pocăința și Mărturisirea în credința și viața Bisericilor noastre și însemnătatea lor pentru înnoirea și sfințirea credincioșilor*”.

Și această temă a fost aprofundată în patru referate din partea ortodoxă și trei din partea evanghelică, precum și prin discuții pe marginea referatelor. Între temele fixate la această întrunire s-a subliniat și faptul că „Spovedania și Mărturisirea trebuie privite în contextul îndreptării și mîntuirii noastre în Hristos, prin Sfîntul Duh de viață dătător în Biserică. Iertarea păcatelor ne redă libertatea din robia păcatului, ne dăruiește mîngiere și putere, este „viață și fericire” în Dumnezeu. Această iertare trebuie să se arate în comportamentul fiecăruia și aduce o nouă relație de comunitate a creștinilor întreolaltă, pentru că ei au în comun faptul de a fi obținut iertarea de la Hristos Domnul. „Părerea de rău și spovedania, „metancian” prin puterea lui Dumnezeu, înseamnă îndreptarea inimii și a simțurilor, izvor de permanentă înnoire. Noi sîntem de acord întreolaltă că spovedania bisericească are drept scop dezlegarea, că aduce o viață nouă și are un caracter terapeutic⁸”.

Potrivit observațiilor Prea Sfîntului Episcop Vasile al Oradiei, conducătorul delegației Bisericii Române, „în lucrările sale dialogul nu s-a limitat să arate numai punctele comune sau deosebitoare cu privire la Taina Mărturisirii, ci s-a străduit să aducă o contribuție la adîncirea și înnoirea vieții religios-morale a credincioșilor. Biserica este chemată să le îndeplinească această năzuință. Aici revine rolul mare al preotului de a împăca pe credincioși cu Dumnezeu și cu semenii”.

Tema celei de a patra întruniri de dialog dintre E.K.D. și Biserica Ortodoxă Română, care s-a desfășurat între 6—11 mai 1985 la Techirghiol, s-a intitulat „*Mîntuirea în Hristos și vindecarea lumii*”, care a fost abordată printr-un referat introductiv și cite două referate la subtemele intitulate: 1. Credință și iubire în dobîndirea mîntuirii; 2. Mîntuirea ca împăcare; 3. Mîntuirea ca o nouă creație a lumii.

În comunicatul final al acestei întruniri s-au făcut următoarele precizări:

„Cu tema „Mîntuirea în Hristos și vindecarea lumii”, dialogul nostru a abordat centrul credinței creștine. Noi sîntem conștienți de faptul că în aceasta există un acord fundamental în ciuda tradițiilor diferite din Bi-

⁷ Pr. prof. dr. Viorel Ioniță, *Cel de-al II-lea dialog teologic doctrinal dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania* (Iasi, 24—26 octombrie 1989), în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9—12/1980, p. 76.

⁸ Busse und Beichte im Glauben und Leben unserer Kirchen und ihre Bedeutung für die Erneuerung und Heiligung des Christen, Beiheft zur Ökumenischen Rundschau, 51, Frankfurt am Main, 1987, p. 20.

sericile noastre ale căror rădăcini provin în parte din vremea Sfinților Părinți, parte din sec. XVI și parte din rezultatul formării unor concepte diferite. Aceste diferențe pot fi înțelese ca exprimări diferite ale credinței comune, în conformitate cu expresiile simbolului de credință de la Niceea : „Fiul lui Dumnezeu, pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, S-a pogorît din cer, S-a întrupat de la Duhul Sfînt din Fecioara . . . S-a răstignit pentru noi, a înviat a treia zi după Scripturi“. Prin Hristos Cel înviat și înălțat la cer, Tatăl a trimis pe Duhul Sfînt. Așteptăm venirea a doua a lui Hristos întru mîrire. Pe temeiul Sfintei Scripturi și al Sfinților Părinți, tradițiile noastre teologice și liturgice pot descrie această taină a mîntuirii în Hristos prin diferite expresii și imagini. Toți vorbim despre împăcare, dar categoria îndumnezeirii, atît de importantă pentru Biserica Ortodoxă, nu este folosită în teologia evanghelică, deși își are un sprijin clar, mai ales în cîntările de Crăciun ale Bisericii Evanghelice. Pe de altă parte, afirmația despre justificare, atît de importantă pentru teologia apuseană și mai ales reformatoare, este mai puțin ancorată în cultul ortodox, deși tot cultul este străbătut de rugăciunea pentru iertarea păcatelor și pentru ajutorul harului lui Dumnezeu. Noi am găsit că în aceste exprimări diferite se manifestă și o adîncă comuniune în credința și viața Bisericilor noastre, ceea ce ne permite să constatăm o convergență a acestor concepții despre mîntuire, deosebite prin prezentările și cuvintele lor“.

Ca un alt aspect pozitiv al întrunirii de la Techirghiol a fost subliniat faptul că dialogul dintre cele două Biserici nu s-a rezumat doar la discuții doctrinare teoretice, ci s-a concretizat, mai întîi, în rugăciune comună și, mai apoi, prin contacte cu viața de fiecare zi a Bisericii gazdă, recomandîndu-se călduros continuarea acestui dialog.

Cu această convingere s-a trecut la cea de a cincea întrunire de dialog dintre cele două Biserici, întrunire care s-a desfășurat între 18—27 mai 1988 la mănăstirea Kirchberg/Sulz pe Nekar — R.F.G. , și a avut ca temă : „Îndreptarea și îndumnezeirea omului în Iisus Hristos“. Lucrările acestei reuniuni au constatat, potrivit practicii, din referate și discuții, pe baza căror a fost elaborat, în final, un comunicat, cuprinzînd șapte puncte privitoare la tema abordată. Din aceste puncte reținem următoarele :

„Credința sfintei Biserici este că Dumnezeu ne dăruiește mîntuirea prin Iisus Hristos, în Duhul Sfînt. Această lucrare mîntuitoare este descrisă în tradiția Bisericii Ortodoxe, îndeosebi ca îndumnezeire (theosis, în germană și preamărire — Verherrlichung) ; în teologia evanghelică, ea este exprimată îndeosebi prin termenul de îndreptare (Rechtfertigung, iustificatio), sau îndreptare și sfințire (sanctificatio). Ambele concepte au în vedere ținta eshatologică și perspectiva potrivit căreia se realizează ade-vărata menire a omului și implicit se împlinește voia lui Dumnezeu, privind creația Sa ; în același timp este vorba și de înțelegerea corectă a vieții omului botezat și îndreptat prin harul lui Dumnezeu în Biserică, aici pe pămînt. Cele două concepte se întemeiază pe Sfînta Scriptură. Deși teologia îndreptării folosește mai ales limbajul Sfîntului Apostol Pavel, iar teologia îndumnezeirii se bazează pe expresii ioaneice (cf. I Ioan 2, 1 urm.), totuși Părinții celor două tradiții au avut în vedere,

fiecare la rindul lor, ansamblul învățaturii creștine despre lucrarea lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor.

„Teologia ortodoxă face distincție între îndumnezeirea în sens restrâns, în care numai Dumnezeu singur îl duce pe creștin, după moarte, la desăvârșire, prin comuniunea cu Hristos, și îndumnezeirea în sens larg, care este calea sfințirii omului aici pe pământ, în lupta împotriva păcatului, începând de la Botez și până la sfârșitul vieții pămîntești. Această cale, adică îndumnezeirea în sens larg, include îndreptarea și preamărirea, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel (Romani 8, 29 și urm.).

„În teologia evanghelică însă, termenul de „îndreptare“ se referă, de regulă, la întreaga lucrare mîntuitoare a lui Dumnezeu în cel nou botezat și dreptcredincios, terminologie care își are și ea temeiul la Sfîntul Apostol Pavel (Romani 5, 18 și urm.).

„Sîntem, întru totul de acord că ținta finală a desăvîrșirii făgăduită de Dumnezeu oamenilor, este participarea acestora, prin puterea Sfîntului Duh, la mărirea lui Dumnezeu, în comuniune cu Hristos răstignit, înviat și înălțat. Chiar dacă ea este străină, de obicei, ca termen, spiritualității evanghelice, îndumnezeirea nu este străină însă, după conținut, acesteia, mai ales că, în cîntările liturgice de Crăciun se exprimă acest lucru în acord cu Părinții Bisericii vechi. Mărturisim, de asemenea, împreună că participarea la natura dumnezeiască (II Petru 1, 4), nu anulează distanța ontologică dintre Creator și făptura Sa.

„Între noi există acorduri profunde și în privința modului în care înțelegem viața credincioșilor, începută prin Sfîntul Botez și determinată de el pe calea sfințirii și a vieții celei noi în Hristos și spre creșterea și asemănarea tot mai deplină cu El (II Corinteni 3, 18 ; Galateni 4, 19)“.

Pe lîngă aceste precizări, delegații celor două Biserici, întruniți la Kirchberg, au făcut următoarele recomandări, în vederea continuării dialogului :

„a) Tema celei de-a V-a întruniri ne-a confruntat cu probleme care sînt tratate și în alte dialoguri ecumenice. De aceea, ar trebui să ne informăm mai mult unii pe alții despre dialogurile teologice pe care le purtăm cu alți parteneri și să valorificăm rezultatele unor astfel de dialoguri.

„b) Referatele au conținut exegetic, susținute în cadrul acestei întruniri, au permis obținerea unor rezultate cu numeroase concordante. Însă metodele folosite pentru interpretarea Sfintei Scripturi au fost uneori diferite. Prin aceasta sa evidențiat ponderea problemelor ermeneutice, care rezultă din metodele exegetice respective, din includerea liturgică a textelor și din modul în care sînt folosite în viața și spiritualitatea Bisericilor noastre.

„c) În abordarea temelor noastre am observat că trebuie să ținem seama, în mai mare măsură, de contextul în care s-au format și s-au păstrat tradițiile teologice și spirituale. Ar trebui să acordăm o atenție reciprocă figurilor de sfinți și chipurilor pilduitoare caracteristice spiritualității noastre“.

Din cele stabilite la întrunirea de la Kirchberg reținem mai întâi faptul că delegații celor două Biserici angajate în dialog nu s-au oprit doar la singura constatare a apropiierilor sau a deosebirilor doctrinare dintre ele, cu privire la tema discutată, ci au încercat să adincească discuțiile lor căutând să surprindă modul cum se completează una pe alta, sau acolo unde sînt deosebiri, să se precizeze în ce constau acestea și dacă nu este cumva vorba doar de deosebiri terminologice.

Tot cu prilejul acestei întruniri s-au fixat, în partea finală a comunicatului comun, și unele principii de ordin metodologic, care ar putea ajuta continuarea cu mai mult folos a acestui dialog. Dintre acestea, de mare importanță este recomandarea de a se proceda la informarea cit mai completă asupra desfășurării altor dialoguri teologice în care sînt angajate cele două Biserici și în care se discută, eventual, aceleași teme.

Documentele acestor întruniri au fost, în parte, deja publicate, iar o altă parte așteaptă să fie publicate, așa cum se întîmplă, de altfel, și cu documentele altor dialoguri de acest fel. Totuși, se poate constata că, din păcate, rezultatele la care se ajunge într-un astfel de dialog, de obicei nu sînt folosite decît cel mult în sinul Bisericilor interesate. Această lipsă de interes se observă în bună măsură și la nivelul dialogului general dintre ortodocși și luterani, unde rezultatele dialogurilor bilaterale dintre unele Biserici Ortodoxe și unele Biserici Evanghelice este prea puțin luat în considerare și acest lucru este cu atît mai regretabil, cu cît unele dintre dialogurile ortodox—luterane bilaterale sînt cu mult mai avansate decît dialogul teologic general ortodox—luteran.

Una dintre soluțiile posibile pentru înlăturarea acestui neajuns ar putea fi înființarea unui referat special, fie în cadrul Federației Luterane Mondiale, fie chiar în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, sau al altui forum ecumenist, care să se ocupe nu numai de simpla informare despre diferitele dialoguri teologice amenințate de pericolul de a se desfășura paralel și de a se repeta, ci și de o prelucrare teologică ecumenistă a rezultatelor acestor dialoguri, ceea ce ar putea constitui o contribuție valoroasă la promovarea ecumenismului general.

Biserica Ortodoxă Română a acordat o atenție deosebită dialogului teologic cu Biserica Evanghelică din Germania și dorește să continue acest dialog în același ritm susținut ca și pînă acum, ținîndu-se seama de toate implicațiile pe care discuțiile dogmatice le pot avea pe planul ecumenismului, implicații pe care le dorește cît mai rodnice în slujba refacerii unității creștine.

350 ANI DE LA APARIȚIA PRAVILEI DE LA GOVORA. CONTRIBUȚII PRIVIND IDENTIFICAREA IZVOARELOR.

de : pr. prof. dr. NICOLAE V. DURA

Pînă în prezent se știe — pe baza mărturiilor documentare de care dispunem — că Pravila de la Govora (1640—1641) a fost a doua pravilă tipărită în românește, cea dintîi fiind „Pravila Sfinților Apostoli”, tipărită de diaconul Coresi, la Brașov, între anii 1560—1580¹. Pravila lui Coresi este o prelucrare din opera penitențială a lui Ioan Postelnicul (Postitorul, Ajunătorul, Nesteutul), fostul patriarh al Constantinopolului (+619). De aceea, „textul Pravilei lui Coresi, tocmai prin conținutul său luat din Canonicul lui Ioan Postelnicul, are asemănare și cu textul Pravilei de la Govora (1640)”², destinat îndeosebi duhovnicilor în scaunul mărturisirii, pentru aplicarea epitimiiilor³.

După cum se precizează în predoslovie, Pravila govoreană „pre limba românească” a fost destinată „duhovnicilor rumânești..., păstori oilor celor cuvîntătoare a turmei lui Hristos...”⁴. Într-adevăr, această Pravilă a folosit preoților ortodocși români (dar și de alte naționalități din sud-estul Europei) ca manual de duhovnicie în activitatea lor pastoral-canonice, avînd conținut eminamente penitențial. Totuși, în Pravilă se află și dispoziții de drept canonic, de drept civil, de drept penal, de drept procesual și de drept internațional⁵. Pedepsele de drept penal au fost prevăzute „pentru a îndemna pe duhovnic să nu micșoreze canonul bisericesc, atunci cînd se află față de o pedeapsă mirenească, executată sau pe cale de a se executa, ci să aplice păcătosului, indiferent de ce se întîmplă cu el în viața mirenească, întocmai pedeapsa prescrisă de pravila bisericească”⁶. Oricum, în Pravila de la Govora — ca de altfel și în celelalte Pravile — „respiră dreptul canonic, chiar cînd ele

¹ Cf. C.A. Spulber, *Cea mai veche Pravilă românească*, Cernăuți, 1930.

² Pr. prof. L. Stan, *Vechile noastre Pravile*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9—10/1951, pp. 747—748.

³ Stelian Marinescu, *Dispozițiuni de drept laic în Pravila de la Govora din 1640*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3—4/1963, p. 345.

⁴ Cf. *Pravila bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640*, edit. Ioan M. Bujoreanu, București, 1885, p. 7.

⁵ Ioan N. Floca, *Importanța canonică-juridică a Pravilei de la Govora (1640—1641)*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 4—6/1964, pp. 501—517.

⁶ Prof. Ion Peretz, *Pravilele românești din secolul XVII*, București, 1930, p. 4.

nu sînt canonice, cum e Pravila lui Vasile Lupu și partea corespunzătoare a Pravilei lui Matei Basarab. Iar, cînd ele se referă la regulile canonicești, ele sînt în întregime canoane ale Bisericii bizantine. Așa sînt pravilele neoficiale slavone de la Neamțu, de la Putna, de la Bistrița moldoveană, de la Bistrița munteană⁷. Reținem deci că Pravila de la Govora a fost și a rămas în exclusivitate un „*liber poenitentialis*“, din secolul XVII.

În dezvoltarea dreptului scris în limba română, secolul XVII marchează nu numai un salt calitativ, ci și o biruință asupra tradiției de limbă greacă și slavonă⁸. Pravila de la Govora apare tocmai în această epocă, în care literatura juridică din Sud-Estul și Estul Europei a cunoscut o efervescentă creație. La români, această literatură „juridică“ a fost exprimată de Pravila aleasă⁹ (1638), „Pravila de la Govora“ (1640—1641), „Pravila lui Vasile Lupu“ (1646) și „Pravila lui Matei Basarab“ (1652).

În așa-numitul colofon (adică nota explicativă de la sfîrșitul lucrării în care se cuprinde titlul lucrării, cine a plătit și a dat binecuvîntarea, de cine, unde și cînd s-a scris) se menționează că „... această carte a prescriș-o de pre slavonă în limba românească (na vlaški iazik) Mihail Moxalie, și după aceea, din ordinul și cu cheltuiala prealuminatului Domn Io Matei Basarab Voievod, și cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Arhiepiscop Kir Teofil, Mitropolit a toată Țara Ungro-Vlahiei, ostendindu-mă întru aceasta eu ieromonahul Ștefan din Ohrida și am tipărit această carte“¹⁰.

După cum se știe, în anul 1637, voievodul Matei Basarab (1632—1654) a înzestrat mănăstirea Govora cu o tipografie, în care avea să se tipărească — printre altele — „Paraclisul Precistei“, carte bilingvă, slavo-română (1639), Ceaslovul (1640), Pravila tradusă de Mihail Moxa (Moxalie, adică Păcătosul), din același an, și altele. Această prolifică activitate tipografică se afirmase încă din anul 1635, la tiparnița de la Cîmpulung (Muscel)¹¹, ca o afirmare vădită a independenței politice a Țării Românești. Conștientă de această realitate, Poarta otomană încercase să-l înlăture pe Matei Basarab din Scaunul domnesc încă din anul 1639¹².

Pravila de la Govora sau Pravila Mică — denumită așa spre a se deosebi de Pravila de la Țirgoviște sau Pravila cea Mare (1652) — a fost tradusă și tipărită, pentru întreaga semîntie românească, din porunca și cu cheltuiala lui Matei Basarab. Ea a fost „primul cod juridic alcătuit în limba română și tipărit din poruncă princiară, pentru a fi difuzat concomitent

⁷ Idem, *Precis de Istoria Dreptului român*, București, 1931, p. 203.

⁸ Sac. Ioannes D. Dan, *De Fontibus Codicis Moldavi A. 1646*, în „Acta Scientiarum Socialium“, vol. I, Roma, 1959, p. 73.

⁹ *Pravila bisericească*... (o. c.), p. 51.

¹⁰ Pr. Ioan Dură, *Relații româno-olandeze. „Invățăture preste toate zilele (1642)“*; în „Mărturie Ortodoxă“ (revista comunității ortodoxe române din Olanda) IV (1985), nr. 8, p. 187—193.

¹¹ Vezi Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană în documentele turcești (1601—1712)*, București, 1984, p. 239—241.

în cele trei Țări Românești¹². Prefața a fost semnată de mitropolitul Teofil al Țării Românești (1636—1648), care a dat de fapt binecuvântarea pentru tipărirea lucrării. În exemplarele pentru Transilvania apare numele mitropolitului Ghenadie al Ardealului, care în 1639 îi solicitase omologului său muntean (sosît în Transilvania) Pravila govoreană pentru uzul clericilor din subordinea sa. După opinia unor cercetători, cererea mitropolitului Ghenadie a fost determinată „fie pentru a contrabalansa acțiunea calvină, fie a avea o nouă ediție de legiuri, . . . , care să cuprindă dreptul Bisericii Ortodoxe¹³”. Indiferent de motivație, este cert faptul că Pravila de la Govora a circulat în Transilvania pînă la începutul secolului XX, numeroase exemplare fiind identificate în cele mai îndepărtate locuri¹⁴. Această realitate adevărește cu prisosință faptul că și Pravilele tipărite au contribuit la păstrarea și afirmarea unității etnice și lingvistice a neamului românesc de pe ambele versante ale Carpaților.

Pravila tipărită în mănăstirea Govora a fost definită chiar din titlu ca „direptătoriu de lege, tocmeala Sfinților Apostoli tocmită de 7 săboare către aceasta și a precucivioșilor părinți învățătorilor lumii¹⁵”. Acest „îndreptător de lege a constituit o adevărată călăuză canonică, un „vade mecum” pentru preoții duhovnici din cele trei provincii istorice românești și nu numai pentru ei, deoarece în textul Pravilei și mirenii și-au găsit dreptarul vieții lor creștinești, care s-a raportat întotdeauna la legea morală.

S-a afirmat că predoslovla Pravilei este „o traducere identică după cea a Nomocanonului lui Petru Movilă, publicat în 1629 la Kiev¹⁶”. Dar preambulul acestei prefete — în care mitropolitul Teofil a accentuat necesitatea și valoarea acestei Pravile „pre limba rumânească” — este creația sa originală, ca de altfel și sfîrșitul ei. În ultima parte a pravilei, care nu se găsește în Nomenclatorul de la Kiev, „limba este foarte vie și expunerea clară, acest fragment putînd fi luat ca model de scriere românească specifică epocii apariției Pravilei govorene¹⁷”.

Unii istorici și cercetători au afirmat că Pravila de la Govora a fost alcătuită sub directa supraveghere a lui Udriște Năsturel¹⁸. În realitate, Udriște Năsturel nu a avut nici o contribuție la redactarea sau tipărirea ei. Sub influența acelorași afirmații, alții au crezut că Udriște Năsturel ar fi fost și cel care a introdus prefața lui Petru Movilă (1629) în ediția

¹² Radu Constantinescu, *Vechiul Drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor 1340—1640*, București, 1984, p. 23.

¹³ Ioan N. Floca, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în „B.O.R.”, nr. 3—4/1963, pp. 305—306.

¹⁴ Florian Dudaș, *Vechile Pravile românești descoperite în vestul Transilvaniei*, în „B.O.R.”, nr. 7—8/1978, p. 798.

¹⁵ *Pravila bisericească . . .* (o.c.), p. 5.

¹⁶ Prof. Ștefan Gr. Berechet, *Schiță de istorie a legilor vechi românești*, Chișinău, 1928, p. 9.

¹⁷ Ioan N. Floca, *Pravila de la Govora . . .* (art. cit.) p. 316.

¹⁸ Vezi P. P. Panaitescu, *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque*

de la Govora¹⁹. De fapt, ea a fost inserată de mitropolitul Teofil și de traducătorul Pravilei, călugărul oltean Mihail Moxa. Copleșiți de fama lui Udriște Năsturel — care a dominat lumea cărturărească a epocii sale — unii au afirmat că Pravila de la Govora s-a datorat chiar lui²⁰. Asemenea confuzii se datorează faptului că Udriște Năsturel — care a consultat exemplarul Pravilei aflat la mănăstirea Bistrița (vilceană) — și-a lăsat semnătura pe paginile cărții.

În predoslovie, mitropolitul Teofil mărturisea că s-a hotărât să dispună tipărirea cărții întrucât a socotit „că mai toate limbile au carte pre limba lor...²¹” Opt ani mai târziu, mitropolitul Simion Ștefan al Ardealului scria și el, în predoslovie la Noul Testament de la Bălgrad (Alba-Iulia), că nimeni din Ardeal nu avea încă „nici Testamentul cel Nou, nici cel Vechi *deplin* întru limba noastră²²”, adică nu se tipăriseră integral în limba română. Același lucru se petrecuse și cu Pravilele, care au circulat în formă manuscrisă. Pravila lui Coresi a fost doar un capitol mai mare din Pravilele ce aveau să se tipărească în secolul XVII.

Predoslovie mitropolitului Teofil a fost adresată către toți „năstavnicii” (întîistătătorii) Sfintei Biserici, prealuminaților arhiepiscopi, mitropoliților și iubitorilor de Dumnezeu episcopilor și tuturor duhovnicilor, care cu putere preotească de la Dumnezeu sînt sfințiți²³”, adică tuturor clericilor ortodocși, avînd deci un caracter panortodox. Ea a fost adresată nu numai românilor, ci și creștinilor de limbă slavă din Balcani (sirbi și bulgari), aflați sub jugul otoman sau sub amenințarea acestuia, care nu aveau încredința de a tipări nomocanoane sau pravile. Excepție au făcut doar Țările Române, care s-au bucurat de un statut politic, juridic și religios de largă autonomie²⁴. Această realitate a îngăduit Țărilor Române să devină un adevărat focar al culturii postbizantine, iar cărțile tipărite erau destinate să circule în întreg Răsăritul ortodox²⁵.

Pravila de la Govora a fost tipărită între 1640—1641, așa cum s-a precizat mai sus²⁶, deși pe foaia de titlu se găsește indicat anul 1640 ca an al tipăririi. Într-adevăr, în textul slavon din epilogul Pravilei se preciza că aceasta „s-a început a se scrie cînd a fost anul 7149, iar de la nașterea lui

de Kiev, dans les Principautés roumaines — Extras din „Melanges de l'Ecole Roumaine en France”, V, 1926, p. 31; Florian Duraș, *Vechile Pravile românești descoperite* (art. cit.) p. 798.

¹⁹ cf. Radu Constantinescu, o.c., p. 111.

²⁰ Vezi D. H. Mazilu, *Udriște Năsturel*, București, 1974, p. 59 ș.u.

²¹ *Pravila bisericăască*..., p. 7.

²² *Noul Testament, Tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei*, ediție nouă, Alba Iulia, 1988, p. 113.

²³ *Pravila bisericăască*..., p. 7.

²⁴ N. Dură, *Political-judicial and religious status of the Romanian Countries and the Balkan people during the 14 th — 19 th centuries*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, tom. XXVII; nr. 1—2/1989, pp. 159—170; Idem, *Țările române și națiunile creștine din Balcani în perioada dominației otomane (sec. XIV—XIX)*, în „B.O.R.”, nr. 5—6/1988, p. 102—117.

²⁵ D. B. Tiparul rusec și românesc din secolele XVI—XVII, în „Glasul Bisericii”, nr. 3—4/1959, p. 323.

²⁶ I. G. Ubiera, *Mișcări culturale și literare*, București, 1897, pp. 120, 123—124.

Hristos 1640, luni, în întâia duminică a Sfintului Post; apoi s-a terminat luni, în a șaptea săptămână a Postului din același an²⁷. Deci, Pravila a început a se tipări în prima săptămână a Postului Crăciunului din anul 1640 și s-a terminat în a șaptea săptămână a Postului Paștelui din același an liturgic, dar de fapt 1641 (anul bisericesc începe la 1 septembrie și se încheie la 31 august).

Pe exemplarele destinate Transilvaniei apare numele mitropolitului Ghenadie deși acesta moare la 3 septembrie 1640, iar urmașul său în Scaunul mitropolitan al Ardealului, Ilie Iorest, a fost hirotesit în 9 noiembrie dată după care a început să se tipărească Pravila. Se pare că egumenul Govorei, Meletie Macedoneanul — candidat și el la Scaunul mitropolitan al Ardealului — ar fi omis deliberat numele lui Ilie Iorest, ca un gest fățiș prin care își contesta oponentul²⁸. Credem totuși, că Pravila de la Govora a circulat în Ardeal sub semnătura mitropolitului Ghenadie, fiindcă acesta fusese cel care solicitase confratelui și omologului său Teofil tipărirea Pravilei pentru românii din Transilvania.

Manuscrisul original al Pravilei, care poartă semnătura traducătorului ei, „Moxalie Mihail“ (se păstrează la Biblioteca Academiei Române sub nr. 2471) debutează cu: „Să începem cu Dumnezeu tocmeala Sfinților Apostoli și al Sfinților de al șaptelea săbor, preaogodnicii și de Dumnezeu purtătorii părinții noștri, de episcopi și de preoți și de călugări și de oameni mireni și de toate învățăturile²⁹“. Comparativ cu aceasta, Pravila tipărită — care cuprinde prefața mitropolitului Teofil, versurile la stema țării, semnate de Udriște Năsturel (reproduse din Molitfelnicul slavon de la Cimpulung, 1635), notele editoriale ale egumenului Meletie Macedoneanul și ale ieromonahului tipograf Ștefan Ohrideanul (ambele în slavonă), în care se precizează că traducerea a fost efectuată de Mihail Moxalie³⁰ — are însă o altă formulare: „Pravila, aceasta iaste dreptătoriu de lege, tocmele Sfinților Apostoli, tocmite de 7 săboare, către acesta și a preacuvioșilor părinți, învățătorilor lumiei³¹“.

Într-o notă aflată după predoslovie se menționează că Pravila a fost tipărită de ieromonahul Meletie Macedoneanul, egumenul mănăstirii Govora, dar în epilogul Pravilei se face mențiune că a ostenit „întru aceasta eu ieromonahul Ștefan din Ohrida și am tipărit această carte³²“. După opinia noastră, Meletie Macedoneanul a supravegheat tipărirea Pravilei, în prima parte, doar în calitatea sa de egumen al Govorei. S-a mai susți-

²⁷ *Pravila bisericească*, ... p. 52.

²⁸ Ioan N. Floca, *Pravila de la Govora* (art. cit.), p. 306.

²⁹ I. Peretz, *Pravila de la Govora*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, vol. XI, 1910, pp. 72—95, 392—408; vol. XII, 1911, pp. 178—193, 467—474; Gabriel Strempele, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R., 1601—3100*, vol. II, București, 1983, p. 283.

³⁰ Vezi Mihail Moxa, *Cronica universală*, Ed. G. Mihailă, București, 1989, p. 39.

³¹ Vezi I. Bianu, N. Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche* vol. I, nr. 39, pp. 108—114; vol. IV, p. 189.

³² *Pravila bisericească* ..., pp. 8, 52.

nut că ambii tipografi ar fi provenit „din rîndul emigranților bulgari”³³ în Țara Românească. În realitate, ei erau români macedoneni, pribegii în Țara Românească din cauza opresiunii otomane. De altfel, renașterea bulgară se datorează tocmai acestor români veniți din Sudul Dunării în timpul prigoanei otomane, mulți dintre ei întorcîndu-se în locurile de baștină³⁴.

Într-o însemnare din epilogul Pravilei se menționează că „... această carte a prescris-o de pre slavonă în limba rumânească Mihail Moxalie”³⁵ ... „a același care a alcătuit și vestita „Cronică universală”, la mănăstirea Bistrița (Vîlcea), din îndemnul episcopului Teofil al Rîmniceului. De altfel, activitatea cărturărească și umanistă a acestui călugăr oltean nu a fost singulară în epoca respectivă și nu insistăm asupra acestui subiect.

Considerată a fi o carte sfîntă, de „lege românească” (de credință și simțire românească), Pravila trebuia să fie păstrată de clerici „în mare cinste și să învețe dintru ea în taină... Iară întru mină de mirean — preciza mitropolitul Teofil al Țării Românești — să nu se dea, nice la măscărici să nu fie tocmelele Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți batjocorită...”³⁶

În afară de forma tipărită, Pravila de la Govora a circulat pînă în 1884 și în copii-manuscrise, integral sau fragmentar. În acel an, ea a fost reeditată de Al. I. Odobescu³⁷, fără menționarea numelui său, sub titlul „Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întîi la 1640, în mănăstirea Govora, publicată acum în transcripțiune cu litere latine de Academia Română, București, 1884”. Ea a fost apoi reprodusă în colecția I. M. Bujoreanu (1885) reeditată în paralel cu modelul său slav de către profesorul I. Peretz în anul 1910. Ultima transcriere (dactilografiată) a fost efectuată de Colectivele de cercetare a vechiului Drept românesc de la Institutul de istorie „N. Iorga”, în Arhiva căruia se păstrează³⁸.

Pravilele românești s-au aplicat pe întreg teritoriul locuit de români, fiind considerate o întrupare a „obiceiului” acestor locuri³⁹, devenit sinonim cu lege, cu pravilă. În statele feudale românești a fost în vigoare acel sistem juridic cutumiar, cunoscut cu termenul generic de „jus valachicum”. Prin urmare, viața socială a românilor din spațiul carpato-danubian-pontic s-a condus secole de-a rîndul după prevederile dreptului

³³ Veselin Traikov, Nicolai Zecev, *Bălgarskaia emigracija v Rumanija...* (Emigrația bulgară în România și participarea ei la viața economică, social-politică și culturală a poporului român. Secolul XIV—1878), Sofia, 1986, 390 p., în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie” A. D. Xenopol, Iași, vol. XXV, 1988, nr. 2, p. 564.

³⁴ Constantin N. Velichi, *România și renașterea bulgară*, București 1980, p. 53 ș.a.

³⁵ *Pravila bisericească...*, p. 52.

³⁶ *Pravila bisericească...*, p. 7.

³⁷ G. Mihăilă, Al. Odobescu — editor de literatură română veche, în „Viața românească”, LXXXI (1986), nr. 1, pp. 48—62.

³⁸ Vezi Radu Constantinescu, o.c., p. 123.

³⁹ Vladimir Hanga, *Les Institutions du Droit coutumier roumain*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1988, pp. 24—25.

consuetudinar, adică al pravilei nescrise. Tradițiile acestui drept cutumiar au constituit, până în secolul XIX, „o sorginte juridică fecundă în Principatele românești, atât pentru dreptul public, cât și pentru cel privat”⁴⁰. Această realitate ne-o adevărește cu prisosință și Mihail Fotino⁴¹, care a redactat în anul 1777, din porunca lui Alexandru Ghica Voievod, „Antologie a legilor împărătești și a canoanelor bisericești”, în care conchidea că „legea și obiceiul întru atîta se deosebesc, pentru că legea este obiceiul scris, iar obiceiul lege nescrisă”⁴². Pravilele s-au aplicat ori de cîte ori a fost nevoie de soluționat anumite pricini, fiind citate uneori chiar mai multe pravile deodată, mai vechi și mai noi, datorită faptului că o lege nouă nu abroga pe cea veche⁴³.

Nici Pravila de la Govora nu a făcut excepție de la această realitate. Ea a fost folosită datorită conținutului penitențial, — în scaunul mărturisirii până la sfîrșitul secolului trecut. Apariția Pravilelor ulterioare nu a dus la abrogarea ei, așa cum au fost înclinați unii să creadă. Copiile păstrate pînă astăzi rămîn o mărturie peremptorie a utilizării Pravilei de la Govora în toate cele trei provincii românești pînă în secolul trecut. De altfel, în Țara Românească și Moldova, prevederile Pravilei de la Govora au continuat să supraviețuiască pînă în epoca lui Cuza Vodă, prin intermediul Pravilei lui Vasile Lupu (1646) și a lui Matei Basarab (1652), care o încorporaseră de fapt în cuprinsul lor sub forma prelucrării și parafrazării materialului respectiv.

Pravila de la Govora a fost utilizată nu numai în scaunul mărturisirii ci și de cei chemați să aplice legea în județul domnesc, fiindcă Pravila lui Matei Basarab — la care judecătorii țării au făcut trimitere pînă în epoca lui Cuza Vodă — încorporase în cuprinsul său și prevederile penale și civile din această Pravilă din anul 1640.

În predoslovie Pravilei sale din 1632, (rămasă în manuscris), Eustratie Logofătul mărturisea că și-a alcătuit cartea „... luînd izvor de la multe fealuri de limbi...”⁴⁴. Același lucru l-a făcut și autorul Pravilei de limbă slavă redactată la Vidin în secolul XIV, care avea să fie cunoscută mai întîi în Moldova și apoi în Țara Românească, prin traducerea călugărului oltean Mihail Moxalie.

Pînă în prezent, nu există un studiu critic și exhaustiv al izvoarelor utilizate de Pravila de la Govora. Majoritatea studiilor și descrierilor ei au rămas tributare unor afirmații făcute de slaviștii români. Identificarea textelor, a izvoarelor și variantelor existente și alcătuirea unui

⁴⁰ Mircea E. Mischuna-Sion, *Il Vecchio Diritto Scritto dei Romeni*, în „Acta Scientiarum Socialium”, vol. I, Roma, 1959, p. 55.

⁴¹ V. Al. Georgescu, E. Popescu-Mihuț, *Organizarea de stat a Țării Românești (1765—1782)*, București, 1989, pp. 11—13, 16—22.

⁴² C. Erbiceanu, *Un nou codice grecesc civil și bisericesc din epoca fanariotă*, în „B.O.R.”, XXVI (1902—1903), București, 1903, p. 1235.

⁴³ Ioan V. Covercă, *Aplicarea Pravilelor*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1961, p. 485.

⁴⁴ Prefață la *Pravila netipărită a lui Eustratie logofătul, 1632*, cf. St. Gr. Berechet, *Schife de istorie a legilor (o.c.)*, p. 6.

studiu comparativ a rămas încă un deziderat, după cum este necesar ca și „izvoarele latine occidentale în vechile Pravile românești să fie studiate în viitor”⁴⁵.

Încercări și eforturi pentru identificarea izvoarelor Pravilei de la Govora s-au întreprins încă de la începutul secolului nostru, dar fără rezultat științific concludent. De pildă, în anul 1911, prof. I. Peretz a întocmit un studiu comparativ al textului Pravilei de la Bistrița — care stă la baza manuscrisului Pravilei de la Govora — cu nomocanonul lui Ioan Cotelerius, publicat în anul 1667 în „Ecclesiae graecae monumenta”⁴⁶. În anul 1931, același profesor afirma că Pravila de la Govora „... prezintă multe analogii cu un Nomocanon grecesc publicat de Cotelerius după un manuscris de la Biblioteca din Paris”⁴⁷. În Nomocanonul respectiv, alcătuit în secolul XII, textul grecesc se deosebește de cel slavonesc, în sensul că „în capitolele V și VI este amestecat și Nomocanonul Postnicului”⁴⁸. În anul 1958, un reputat canonist al Bisericii noastre conchidea că „nomocanonul lui Cotelerius, (ca tip, nu ca exemplar propriu-zis, pentru că acesta a apărut cu 36—37 de ani după tipărirea Pravilei de la Govora), constituie izvorul grec al Pravilei de la Govora”⁴⁹. Ceva mai târziu s-a arătat, însă, că prototipul Pravilei de la Govora nu este Nomocanonul grecesc publicat de I. B. Cotelerius (Paris, 1677—1686), fiindcă în realitate, acesta este doar „o variantă deformată” în prelucrare și traducere de limbă slavă⁵⁰, iar apoi faptul că „neidentificarea izvoarelor slave, cu atât mai mult a celor grecești, pledează mai mult pentru ipoteza că Pravila este o compilație după aceste izvoare...”⁵¹. Cei ce o atribuie lui Udrîște Năsturel susțin că acesta ar fi utilizat Sintagma lui Matei Vlastari (Biblioteca Academiei S. 1. 286)⁵², iar alții sînt de părere că Pravila de la Govora este o „traducere după Nomocanonul lui Manuil Malxos din 1562...”⁵³. Mai concesiv, prof. G. Mihăilă conchidea că „originalul slavon este o traducere după o compilație de nomocanoane bizantine, apropiată prin cuprins și succesiunea multor capitole de cea realizată de Manuel Malaxos pe la mijlocul secolului XVI, ce inclusese și Nomocanonul patriarhului Ioan Nesteutul (Postnicul)”⁵⁴. Mai recent un alt cercetător

⁴⁵ Prof. dr. doc. Pandelă Olteanu, *Reconstrucția și editarea științifică a textului celor mai vechi pravile românești pe baza izvoarelor și aversiunilor*, în „B.O.R.”, nr. 9—10/1988, p. 155.

⁴⁶ I. Peretz, *Pravila de la Govora, Text comparat cu Pravila de la Bistrița și Nomocanonul lui Cotelerius*, București, 1911.

⁴⁷ *Precis de Istoria Dreptului român (o.c.)*, p. 328.

⁴⁸ Prof. Ion Peretz, *Pravila de la Govora*, București, 1911, p. 26; cf. Miletic Agura, *Beleavke ot ednô naueno putovanja v Rumaniju* (Însemnări dintr-o călătorie de studii în România) p. 35 ș.u.

⁴⁹ Pr. prof. L. Stan, *Vechile noastre pravile (art. cit.)*, p. 751.

⁵⁰ G. Cronț, *Pravila de la Govora*, din 1640, în „Studii”, nr. 5/1961, p. 1211.

⁵¹ Ioan N. Floca, *Unitatea dintre Pravilele folosite în Transilvania cu cele din Țara Românească și Moldova*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9—12/1962, p. 702.

⁵² D. H. Mazilu, *Udrîște Năsturel*, București, 1974, p. 59.

⁵³ Vladimir Hanga, *Les Institutions du Droit (o.c.)*, p. 132.

⁵⁴ Mihail Moxa, *Cronica universală*, București, 1989, p. 40.

a ajuns la concluzia îndreptătită că originalul Pravilei de la Govora a fost alcătuit la Vidin în secolul XIV și că Pravila de la Govora este o „recensiune românească a unei variante sîrbești...”⁵⁵ care a fost „tradusă din grecește fără un efort sistematic de adaptare...”⁵⁶ Într-adevăr, Pravila de la Govora este o traducere a unui Nomocanon slav redactat la Vidin în secolul XIV — „Penitențialul grecesc” venit prin filiera compilației de limbă slavă, redactat la Vidin între anii 1351—1360.

Din însemnarea lăsată pe Pravilă de tipograful „Ștefan din Ohrida” reiese că traducerea a aparținut învățătorului călugăr oltean Mihail Moxalie, care a avut la îndemînă un manuscris pentru care însuși mitropolitul Teofil a dat „blagoslovenie la acest izvod să se tipărească” (p. 2). Acest manuscris se păstrează în Biblioteca Academiei Române (la cota ms. rom. nr. 271).

Vechii canoniști Miletici și Agura au descoperit un *Epitimenic* din anul 1618, „care se potrivește foarte mult cu cuprinsul Pravilei de la Govora”⁵⁶. Acesta este Pravila de la Bistrița (Vîlcea) din anul 1618, care a avut ca model „Nomocanonul pocăitor sau epitimenic al patriarhului constantinopolitan Ioan Postnicul (582—595)...”⁵⁷ Plecînd de la aceste constatări prof. dr. Pandele Olteanu a ajuns de curînd la concluzia că Pravila de la Govora se identifică atît cu Pravila medio-bulgară din manuscrisul (din anul 1618) de la Biblioteca Academiei Române — care pe atunci se aflase la mănăstirea Bistrița vîlceană⁵⁸ — cît și cu alte versiuni slavo-române și medio-bulgare⁵⁹.

În secolele XIII—XIV, circulația nomocanoanelor bizantine în lumea sud-vest europeană de credință ortodoxă a fost o realitate. De pildă, Nomocanonul patriarhului Fotie — însoțit de comentariile lui Aristen, Zonara și Balsamon — în traducerea arhiepiscopului Metodie (apostolul slavilor) și Sf. Sava Sîrbul, s-a bucurat de o largă circulație în această perioadă. În anul 1252, Nomocanonul lui Fotie — în traducerea Sfîntului Sava Sîrbul — a fost trimis și mitropolitului Chiril al Kievului⁶⁰. În aceleași secole, Nomocanonul bizantin a circulat și în Biserica bulgară, iar lucrările cu conținut juridic și canonic erau tributare aproape în exclusivitate Nomocanoanelor bizantine⁶¹.

În secolele XV—XVI, literatura canonică penitențială de factură bizantină s-a bucurat de o largă circulație în Biserica Rusă. Tradiția manuscrisă a acestei literaturi avea să fie tipărită la începutul secolului

⁵⁵ Radu Constantinescu, *Vechiul Drept românesc (o.c.)*, pp. 107—108 ; 37

⁵⁶ Cf. prof. Ștefan Gr. Berechet, *Schița de istorie a legilor (o.c.)*, p. 11.

⁵⁷ Ion Peretz, *Pravila de la Govora (o.c.)*, p. 25.

⁵⁸ Idem, *Curs de istorie a Dreptului roman*, II, 1, ed. a II-a, București, 1928, pp. 225—237.

⁵⁹ Prof. dr. Pandele Olteanu, *Pravila de la Govora (1640—1641) și izvoarele ei medio-bulgare* (manuscris dactilografiat, în curs de apariție la Sofia).

⁶⁰ Rumen Colov, *Aspect du Droit Sud-Est Européen : Continuité et originalité*, în „Resumes des Communications. Arts. Droit, ... Sisieme Congres International D'Etudes du Sud-Est Européen (Sofia, 30 august — 5 septembrie 1989), p. 11.

⁶¹ Vezi Ivan Bojinov, Ștefan Kojuharov, *Bîlgarskata literatura i knijnina prez XIII vek (Literatura și scrierea bulgară în secolul XIII)*, Sofia, 1987, pp. 7—36.

XVII. În anul 1620 s-a tipărit la Kiev prima ediție a Pravilei lui Matei Vlastaris. În 1658 s-a tipărit un „Nomocanon” sau „Marele Trebnic” — respectiv o nouă ediție a Sintagmei alfabetice a lui Matei Vlastaris, care a folosit Bisericii Ruse drept îndrumător canonic-pastoral⁶².

La români, textul legislației nomocanonice bizantine și sud-est europene nu a fost doar „o simplă traducere, ci o adaptare și completare substanțială a acesteia”⁶³ cu acel străvechi „jus valachicum”. Însăși Pravila de la Govora la baza căruia stă Nomocanonul sistematic de la Vidin⁶⁴, redactat la mijlocul secolului XIV, este o adaptare sui-generis a complicației slave după izvoarele bizantine. De altfel, copiii și traducătorii români aveau să adapteze și să completeze acest material al pravilelor pe baza tradiției manuscrise formate în mănăstirile românești. Așa se explică și faptul că multe cuvinte din fondul lexical al Pravilelor slave sînt în realitate „cuvinte autohtone românești poate chiar dacice, iar sinonimele din limba lor (bulgară) sînt de etimologie tracă”⁶⁵.

Nomocanonul medio-bulgar alcătuit la Vidin a fost copiat și prelucrat în mănăstirile din Moldova de aproximativ șase ori⁶⁶. Prima copie o constituie manuscrisul de la Bisericieni realizat pe la anul 1512, din porunca lui Bogdan III. La Biblioteca Academiei Române se păstrează în fotocopie (nr. 685), iar originalul se află în Biblioteca din Leningrad (cu nr. 13.3.23). Ierodiaconul Ilarion a copiat în 1557, la mănăstirea Neamț aceeași Pravilă pentru mitropolitul Moldovei Grigore Roșca (1541—1562) (mss. 636 B.A.R.). Pravila slavo-română de la Putna din anul 1581 a încorporat în textul ei în afara Nomocanonului de la Vidin, o exhortație către preot din lucrarea Sfîntului Ioan Cassian, intitulată „Institută monachorum” (mss. 692 B.A.R.). În Codicele miscelaneu de la Ieud (1622—1633), la filele 71—157, identificăm aceeași Pravilă (mss. 5032 B.A.R.). Aceste trei Pravile, împreună cu cea de la Bistrița (Moldova) din anul 1618 — o copie a Nomocanonului de la Vidin — sînt „înrudite, dacă nu chiar similare cu Pravila tipărită la Govora în 1640...”⁶⁷

Pravila redactată la Bistrița în anul 1618 din porunca mitropolitului Teofan III al Moldovei, avea să ajungă și în Oltenia, la mănăstirea Bistrița din Vilcea, unde s-a refugiat pentru o vreme însuși mitropolitul Teofan, ceea ce reflectă încă o dată circulația cărților românești.

Din colofonul de la fila 198 (scris în medio-bulgară) aflăm că manuscrisul Pravilei de la mănăstirea Bistrița a fost scris din porunca și cu cheltuiala arhiepiscopului Teofan III al Moldovei (1617—1619), pentru Biserica Mitropoliei din Suceava. Între anii 1620—1623, mitropolitul Teofan

⁶² A. Pavlov, *Nomocanon sau Marele Trebnic* (în lb. rusă), Moscova, 1897, pp. 233.

⁶³ Liviu P. Marcu, *Une variante roumaine du Code d'Etienne Douchan*, în „Revue des Etudes Sud-Est Europeennes”, vol. XXVII (1989), nr. 1—2, p. 158.

⁶⁴ Ms. 1160 de la Muzeul Patriarhiei Bulgare din Sofia.

⁶⁵ Dr. Ion Șerban, *Cu privire la lexiconul „bulgar” din limba română*, în „Noi Tracii”, XVI (1987), nr. 154, pp. 12—14.

⁶⁶ Prof. dr. Pandele Olteanu, *Pravila de la Govora...*, p. 97.

⁶⁷ Ion Pețet, *Precis de Istoria Dreptului...*, p. 307.

trăit la mănăstirea Bistrița din Vilcea, în calitate de însoțitor al voievozului Radu Mihnea al Moldovei (1616—1619 ; 1623—1626), refugiat în părțile Olteniei de Nord. Cu acel prilej, mitropolitul Teofan a adus cu sine și Pravila respectivă, care avea să fie tradusă de Mihail Moxalie (mss. rom. nr. 2471) și tipărită la mănăstirea Govora în anii 1640—1641.

În anul 1860, Al. Odobescu descoperea la mănăstirea Bistrița vilceană, manuscrisul Pravilei mitropolitului Teofan, cu prilejul vizitei sale la unele mănăstiri din Nordul Olteniei, unde a cercetat „peste tot locul, umbrele și amintirile strămoșilor noștri”⁶⁸.

Cu referire la conținutul Pravilei, subliniem că patriarhul ecumenic Ioan Postitorul (582—595) este ce a lăsat modelul epitimeinșilor de mai târziu. Sub numele său au circulat însă numeroase lucrări cu conținut penitențial⁶⁹, care proveneau și din alte colecții canonice și nomocanonice bizantine. Pe de altă parte, și vechea literatură bulgară a fost ilustrată de cărturari cu nume asemănător. Așa bunăoară în secolul X, Ioan Exarhul de la Preslav a desfășurat o prodigioasă activitate cărturărească, îndeosebi în latura de traducere a literaturii bizantine, inclusiv a celei canonice și nomocanonice. Un asemenea penitențial bizantin a putut fi deci redactat și de Ioan Exarhul⁷⁰, care în realitate era o traducere a Kanoniconului lui Ioan Postitorul. De altfel, cu începere din secolul I și mănăstirea Xografe — de la Atos a fost locul unei intense activități de traducere în limba slavă a literaturii bizantine (aghiografice, ascetice, dogmatice, morale, canonice, liturgice etc.)⁷¹.

Pravila de la Govora — ca și originalul ei — începe cu Pravilele Apostolilor Petru și Pavel, după modelul Nomocanonului întocmit de Ioan Scolasticul și de către Metodie, Apostolul slavilor (secolul IX), redactat în Moravia⁷².

În Pravila de la Govora aflăm și unele mențiuni despre comutarea pedepselor, provenite din Penitențialele latine, traduse în slava veche în Penitențialul ceh. După ce a ajuns în Rusia, Penitențialul ceh a pătruns și în literatura juridică slavo-română. Influența acestuia se observă și în comentarea pedepselor prin slujbele plătite de la sfârșitul Pravilei de la Govora⁷³, urmînd modelul și procedeul celui ceh. De asemenea, însuși titlul Penitențialului ceh — „Pravila Sfinților Apostoli” — a fost reprodus în Pravila de la Govora, prin formula „tocmeala Sfinților Apostoli”⁷⁴.

⁶⁸ Pr. dr. Ioan Dură, A. I. Odobescu (1834—1895). *Insemnări despre un sihastru de la Mănăstirea Stănișoara, din secolul al XVIII-lea*, în „Notele sale de călătorie”, în „Mărturii Ortodoxe”, III nr. 7, p. 149.

⁶⁹ Pr. Constantin Mitu, *Din disciplina penitențială a Bisericii*, în „Glasul Bisericii”, nr. 5—6/1959, p. 440.

⁷⁰ Vezi N. T. Kocov, *Ioan Exarh. Sestodnev (Ioan Exarhul. Hexaimeronul)*, Sofia, 1981, pp. 290—307.

⁷¹ Vezi, D. Petkanova, *Literatura veche bulgară (în lb. bulgară)*, Sofia, 1987, p. 35.

⁷² T. D. Florinski, *Vechile monumente ale Dreptului bulgar*, Kiev, 1904, pp. 20—22.

⁷³ *Pravila bisericească...*, p. 50.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 5.

Pe de altă parte, Codicele canonic alcătuit la Roma de străromânul Dionisie Exiguul (+545)⁷⁵ a fost utilizat atât de Ioan Scolasticul, cât și de Sf. Metodie, apostolul slavilor, în redactarea Nomocanoanelor lor. Prin urmare, acesta a constituit izvorul primordial în alcătuirea primului Nomocanon din literatura bizantină și respectiv din cea slavă (867—880), care a stat apoi „la baza numeroaselor penitențiale și a Nomocanonului sistematic alcătuit în nord-vestul Bulgariei în secolul XIV”⁷⁶. Manuscrisele acestor nomocanoane și penitențiale au fost apoi copiate și prelucrate în mănăstirile românești, de unde au ieșit Pravilele amintite mai sus și desigur altele rămân încă necunoscute.

Încă de la sfârșitul secolului trecut, canonistul Nicodim Milaș preciza că acele canoane atribuite de Sintagma ateniană patriarhului Ioan Postitorul (ajunătorul) „nu sînt identice cu cele alcătuite de el însuși. Este probabil că acel Kanonikon al lui Ioan Ajunătorul, astăzi nu mai există în prima ediție”⁷⁷. Într-adevăr, Sinopsa întocmită de Matei Vlastaris în secolul XIV — care cuprinde 48 canoane atribuite lui Ioan Postitorul a fost reprodusă și în Sintagma ateniană. La cele 48 canoane, canonistul N. Milaș a mai adăugat alte 17 — trecute sub numele Sfintului Ioan Postitorul — pe care le-a găsit în Pidalion, așa încît Colecția canonică oficială a Bisericii Ortodoxe atribuie Sfintului Ioan Postitorul 65 canoane.

Ca traducere a Nomocanonului de la Vidin, Pravila de la Govora este o compilație din materialul canonic și nomocanonic bizantin (Kanonikonul Sf. Ioan Postitorul, Codicele canonic al lui Dionisie Exiguul, Nomocanonul patriarhului Fotie, Nomocanonul lui Metodie), din rînduielele penitențiale răsăritene și apusene (acele libri penitentiales), din legiuiri civile și penale bizantine, din Mărturisiri de credință statornicite la sinoadele ecumenice, din îndrumări privind calendarul și pravila pentru monahi. Ea reflectă însă și numeroase omisiuni și erori de traducere — la fel ca în celelalte variante manuscrise ale vremii — cu inversări de penitențe și pedepse, cu traducerea greșită a unor denumiri și neînțelegerea corectă a unor adaosuri ale copiştilor și traducătorilor slavi de mai târziu.

În perspectiva celor 350 de ani de la apariția Pravilei de la Govora, identificarea izvoarelor ei se înscrie ca o contribuție meritorie la studiul vechiului nostru Drept românesc, care își mai așteaptă încă alți ostenitori avizați, fiindcă cercetarea vechilor noastre pravile „trebuie făcută comparativ-istoric și de către specialiști cu pregătire pluridisciplinară”⁷⁸. Din acest punct de vedere, că și prin prisma duhovnicului ortodox dintotdeauna, Pravila de la Govora rămîne un material informațional și documentar de valoare indiscutabilă, după cum rezultă din toate cele de mai sus.

⁷⁵ Vezi *Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exigui sive Codex. Canonum Vetus Ecclesiae Romanae*, în „P. L.”, LXVII, 137 ș. u.

⁷⁶ Prof. dr. doc. P. Olteanu, *Reconstrucția și editura...*, p. 145.

⁷⁷ *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, partea 2-a, Arad, 1936, p. 206.

⁷⁸ Prof. dr. P. Olteanu, *Reconstrucția și editarea științifică...*, p. 145.

FERICITUL IERONIM: COMENTAR LA PILDA CELOR ZECE FECIOARE¹

Pilda celor zece fecioare o găsim la Matei 25, 1—13. Iată textul : „Împărăția cerurilor se va asemăna cu zece fecioare care luînd candelile lor, au ieșit în întîmpinarea mirelui. Cinci însă dintre ele erau fără minte iar cinci înțelepte...“.

Această parabolă, adică această asemănare cu cele zece fecioare ne-bune și înțelepte, unii o interpretează simplu de tot aplicîndu-o la Fecioara. Alții, urmînd pe Apostol (I Corinteni 7, 3—4), admit fecioria trupului și a sufletului, cea a trupului numai, sau și restul purtării lor nebune, starea pe care au ales-o, sau că, perseverînd prin grija părinților lor, ele să se fi măritat în duh. Dar, conform celor ce premerg, mi se pare că sensul exprimat este diferit și că această asemănare nu se referă la persoane feciorelnice după trup, ci la neamul omenesc întreg. Prin urmare, cei doi oameni care sînt la cîmp și cele două femei care învîrt roata de moară reprezintă două popoare, pe cel al creștinilor și cel al necreștinilor, sau cel al sfinților și cel al păcătoșilor, care, stabiliți în Biserică, se pare că ei ar lucra, ar măcina, dar nu acționează decît prin ipocrizie. Asemenea aici, aceste zece fecioare reprezintă ansamblul întreg al tuturor acelor care se pare că cred în Dumnezeu și care se etalează cu cunoștințele lor din Sfintele Cărți, atît membri ai Bisericii ca și iudei șieretici. De aceea sînt numite fecioare, pentru că ei se laudă cu cunoștințele lor despre Dumnezeul unic și pentru că duhul lor nu este murdărit de dezordinea idolatrică. Avînd untdelemn, fecioarele se bucurau, cu bună credință, de aparența faptelor. Nu-l au aceia care par a profesa credința în Domnul nostru, dar care nesocotesc practicarea virtuților.

În cele cinci fecioare înțelepte și cinci fecioare nebune, noi putem să vedem cinci înțelesuri : la unii elan spre cer, aspirație spre cele divine, la alții cupiditate a stricăciunii pămîntești, nici o dorință a adevărului. Despre vedere, despre simț, despre atingere, s-a spus în sens spiritual : „Ce am văzut cu ochii noștri și ce am privit și mîinile noastre au pipăit“²; despre gust : „Gustați și vedeți că bun este Domnul“³; despre

¹ Hieronymus, *Matheum*, In Migne, vol. 29, col. 374—619 ; Emile Bonnard, *Saint Jerome*, „Souscés chretiennes“, nr. 242, Paris, 1977.

² I. Ioan 1, 1.

³ Psalmul 33, 9.

simț : „Miresmele tale sint balsam mirositor“⁴ și noi „sintem buna mirează a lui Hristos“⁵. „Dar mirele întârziind, au ațipit toate și au adormit“. Intervalul care se scurge între întâia și a doua venire a lui Hristos nu e mic. „Toate ațipesc“, adică „mor“, căci somn se numește moartea sfinților. Cu dreptate se spune „au adormit“, pentru că după aceea ele vor învia.

„Iar la miezul nopții s-a făcut strigare : Iată mirele vine ! Ieșiți întru întâmpinarea lui !“

Deodată, ca în plină noapte de dans, în liniștea totală, când somnul este cel mai adânc, apare strigarea îngerilor, trompetele virtuților, care precede și anunță cu strălucire venirea lui Hristos. Vom da cititorilor o explicație necesară. O tradiție iudaică vrea ca Hristos să vie în mijlocul nopții, întocmai ca altădată în Egipt, la ora când fuseseră sărbătorite Paștile, când îngerul venea, când Domnul mergea pe deasupra cortului, când frunțile noastre au fost stropite cu singele mieilor. Iată, eu am urmărit originea tradiției apostolice care se menține : la privegherea pascală nu este îngăduit de a trimite înainte de miezul nopții poporul care așteaptă venirea lui Hristos. Odată depășit acest moment critic, siguranța fiind pentru totdeauna implementată, cu toții celebrează festivitatea. De unde și cuvîntul Psalmistului : „La miezul nopții m-am sculat ca să te laud pe Tine, pentru judecățile dreptății Tale“.⁶

„Atunci s-au deșteptat toate acele fecioare și au împodobit candelarele lor“.

Toate fecioarele s-au sculat și a pregătit fiecare candela ei, adică înțelesurile când ele au strîns untdelemnul științei, pentru a hrăni faptele virtuozose care trebuie să strălucească în fața adevăratei judecăți. „Și cele nebune au zis către cele înțelepte : dați-ne din untdelemnul vostru, că se sting candelarele noastre“.

Se plîng că se sting, candelarele lor, ele arată că încă ard puțin. Ele nu au lumina, căci nu mai erau nici faptele care durează întotdeauna. Acela, deci, care are un suflet feciorelnic, iubitor al purității nu trebuie să se mulțumească cu virtuțile mijlocii, ce se vestejesc repede, care se usucă la o ușoară căldură. Cel ce caută virtuțile desăvîrșite, poate avea lumina veșnică.

Dar cele înțelepte le-au răspuns zicînd : „Nu, ca nu cumva să nu ne ajungă nici nouă“.

Răspuns inspirat, nu de zgîrcenie, ci de teamă. Fiecare va fi răsplătit după propriile sale fapte. În ziua judecății, virtuțile unora nu pot șterge viciile altora ; ca și în perioada captivității babiloniene, Ieremia n-a putut veni în ajutorul păcătoșilor și lui i s-a spus : „Nu te ruga pentru acest popor“⁷. Asemenea va fi cutremurătoare acea zi, când fiecare se va cutremura pentru sine însuși. „Mai bine mergeți la cei ce vînd și

⁴ Cîntarea Cîntărilor 1, 2.

⁵ II Corinteni 2, 15.

⁶ Psalmul 118, 62.

⁷ Ieremia 7, 16.

cumpărați pentru voi". Acest untdelemn se vinde și se cumpără la preț mare. El se obține cu greu. După noi, el constă din pomană, practicarea tuturor virtuților și a îndrumărilor date de învățători.

Deci plecînd ele să cumpere, a venit Mirele și cele ce erau gata au intrat cu El la nuntă și ușa s-a închis.

În înțelepciunea lor, ele judecau că nu este drept să meargă înaintea Mirelui, fără untdelemn în candelă lor. Dar timpul de cumpărare era deja trecut și în ziua judecării sosite, ele nu mai aveau loc pentru pocăință, după cuvîntul Psalmistului: „În iad cine te va lăuda pe tine?”⁸ Este imposibil, deci, de a mai săvîrși alte fapte. După trecutul lor, ele vor fi răsplătite în măsura în care le-au îndeplinit.

Ziua judecării odată fiind trecută, a trecut și locul pentru fapte bune și de dreptate.

Iar mai pe urmă, au sosit și celelalte fecioare, zicînd: „Doamne, Doamne, deschide-ne nouă”. Da, frumoasă afirmare a credinței lor în acest titlu de Domn și repetarea lui este o dovadă a credinței lor, care servește spre a o invoca în cuvinte, pe care o tăgăduiesc prin faptele lor?!

Iar El, răspunzînd, a zis: „Adevărat zic vouă: Nu vă cunosc pe voi”.

Domnul îi cunoaște pe cei care sînt ai Săi⁹ și pe acela pe care nu-l cunoaște îl va ignora¹⁰. „Domnul nu-i cunoaște pe maeștrii inechității. Fost-au ei feciorelnici, se preamăresc a fi în două înțelesuri — curățenia trupului, mărturisirea adevăratei credințe — de vreme ce ei neavînd untdelemnul științei, aceasta ajunge pentru pedeapsa lor, căci Mirele îi ignoră. „Drept aceea, privegheați, că nu știți ziua, nici ceasul cînd va veni”.

Eu îl avertizez întotdeauna pe viitorul cunoscător să nu adere la interpretări minuțioase și care sînt date „bucată pentru bucată”, după fantazia acelor care le imaginează.

Că el consideră ceea ce premerge, textul intermediar și ceea ce urmează, și între toate acestea el stabilește un loc. Deci, cită vreme textul adaugă: „Priveghiați, căci voi nu știți nici ziua nici ceasul”¹¹, el ne lasă să înțelegem că tot ce a spus despre cei doi oameni care sînt pe cîmp, despre cele două femei pe cale de a măcina, despre tatăl de familie care a încredințat averile sale slujitorului său¹² și despre cele zece fecioare¹³, acestea sînt parabole care au de scop să ne angajeze — cită vreme, noi, oamenii, nu cunoaștem ziua judecării — să ne ferim cu grijă lumina faptelor bune, de teama că judecata nu vine la știrea noastră.

Traducere de pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

⁸ Psalmul 6, 5.

⁹ II Timotei 2, 19.

¹⁰ I Corinteni 14, 38.

¹¹ Matei 24, 42.

¹² Matei 24, 25.

¹³ Matei 25, 1—10.

EXEMPLUL DE FERMITATE ÎN CREDINŢĂ

Panegeric la Sf. Mare Mucenic Gheorghe

Una dintre perioadele cele mai triste din istoria Bisericii a fost perioada persecuţiilor împăraţilor romani. Obiectivul acestor persecuţii sîngeroase era distrugerea cultului creştin, arderea tuturor cărţilor creştine, dărîmarea lăcaşurilor de închinare şi uciderea celor ce credeau în Hristos. Din timpul împăratului Nero (numit şi cel nebun), care a suprimat viaţa Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, şi pînă la Diocleţian (304), care s-a numit pe el însuşi „zeu“, s-a dezlănţuit cea mai puternică furtună împotriva corabiei creştine.

De fapt, persecuţiile au fost prefigurate încă din timpul activităţii pămînteşti a Mintuitorului, după cum atestă Cartea Sfîntă. Puţin mai tîrziu unul dintre farisei a spus : „Nu mai supăraţi pe aceşti oameni şi lăsaţi-i în pace ! Dacă învăţătura sau lucrarea lor este de la oameni, se va nimici, dar dacă este de la Dumnezeu, vă osteniţi în zadar“ (Faptele Apostolilor 5, 37—39) şi s-a dovedit acest lucru. Numai că împăraţii romani n-au putut înţelege religia cerului şi a pămîntului pe care doreau s-o suprima din rădăcină. Lor le-a căzut victimă, printre alţii alţii, şi unul dintre cei mai cinstiţi sfinţi şi martiri ai noii religii, *Gheorghe, purtătorul de brînză*.

S-a născut în prima jumătate a secolului III, în oraşul Capadocia (Asia Mică). Părinţii săi, demnitari imperiali, au dat o aleasă educaţie copilului bine dotat fizic şi înclinat spre atletism, determinîndu-l să îmbrăţişeze cariera militară. A urcat repede treptele conducerii în armată, ajungînd general şi om de încredere al împăratului Diocleţian. Şi-a format şi o bogată cultură ; cunoştea filozofia timpului, călătorise în toate părţile lumii romane şi era deseori consultat în problemele imperiului, care începuse să fie mistuit de certuri interne şi atacat de popoarele migratoare. În aceeaşi vreme, creştinismul se răspîndea din ce în ce mai mult şi se organiza după învăţătura Mintuitorului transmisă Sfinţilor Apostoli.

La vîrsta de 30 ani, Gheorghe avea o rară forţă spirituală şi o moralitate neobişnuită pentru timpurile acelea ; era cinstit de împărat şi considerat unul dintre cei mai mari strategii ai armatei romane. Bunăta-

tea lui față de subalterni era proverbială, respectul său față de superiori era impunător. Contemporanii săi îi admirau prestația, demnitatea, castitatea și celelalte virtuți. Se socotea frate al celor cinstiți și se considera egal chiar cu sclavii, fapt neobișnuit în societatea romană. Și tot el îi compătimea pe cei ce se închinau chipurilor cioplite și religiilor politeiste, oracolelor și mistuirilor împrumutate din Orient.

Pe de altă parte, însă, situația generală a imperiului se agrava de la o zi la alta, catastrofele și calamitățile nu se mai opreau. Atunci, deservenții cultelor păgine au dat vina pe creștini, iar Dioclețian, consultînd oracolul din Milet, a îngăduit persecuția împotriva creștinilor și furia începu să se dezlănțuie. El însuși a emis trei edicte în acest sens, cel din urmă, de rară asprime prevăzînd uciderea tuturor celor ce nu aduceau sacrificii idolilor și zeilor recunoscuți de împărat.

Era primăvara anului 303. Împăratul aniversa două decenii de conducere a imperiului într-un fast amețitor, dar anturajul său era avid de un spectacol inedit. Și iată că în acele zile, în fața tronului sînt aduși o mulțime de creștini, smeriți și costelivi după torturile îndurate. Împăratul le ordonă să aducă jertfă pentru el. Ei răspund : un singur Împărat cunoaștem, pe Iisus Hristos dătătorul de viață, Cel care ne cere să iubim adevărul și dreptatea și dacă le îndeplinim, am cîștigat ceva ce voi nu aveți : sufletul și viața de veci, Împărăția cerurilor pentru lumea cealaltă. Întreaga asistență a amuțit. Atunci Dioclețian, mistuit de o furie demențială a dispus arderea de vii a creștinilor.

În stînga lui Dioclețian, rămăsese înmărmurită împărăteasa Priscia, iar în dreapta împăratului stătea generalul Gheorghe cu ochii plini de lacrimi. Privea acea lume desfigurată de corupție, ajunsă sub nivelul animalelor și spre stupefacția împăratului a spus cu seninătate : „Și eu sînt creștin ! Pe tine te respect împărate, dar sufletul meu este al Aceluia care este calea, adevărul și viața . . .” (Ioan 14, 6).

După ce l-a depozdat de toate însemnele și onorurile imperiale, Dioclețian smulgîndu-și sulita l-a lovit, dar Gheorghe a rămas nevătămat. A ordonat, apoi, ca fostul său general să fie întemnițat și determinat să-și abjure credința, iar ostașii creștini să fie înlăturați din rîndurile armatei, transformați în sclavi și vinduți pe piețele Orientului, iar alții exilați.

În închisoare, Gheorghe a adus la credință numeroși păgini și chiar pe împărăteasa Priscia, care s-a botezat luînd numele de Alexandra, iar fiica ei, Valeria a primit botezul de la însuși acest venerat al familiei.

Din dorința de a satisface furia mulțimii idolatre, împăratul l-a chemat pe Gheorghe din închisoare obligîndu-l să jertfească zeilor, dar el a refuzat zicînd : „Cum o să servesc eu unui zeu care nu există, ci e plăsmuit de mintea omenească pentru interesele voastre materiale ; eu mă închin Celui ce a slujit omenirii și aduc jertfă inima mea pentru adevăr și dreptate, fapt pe care voi nu îl veți înțelege niciodată . . .” Iar la nedumerirea lui Dioclețian, a adăugat : „Onorurile tale, împărate, sînt bune, dacă servesc omului și fericii lui, dar dacă eu sînt fericit și altul neno-

rocit, pentru mine este un chin groaznic. Aș vrea ca toți să fie ca Cel ce a fost bun, drept, milostiv și răsplata Lui a fost răstignirea“.

Împăratul l-a considerat nebun și a ordonat să fie aruncat într-o tainiță cu var clocotind, dar și de aici a ieșit nevătămat. I-a promis apoi că-l va cruța dacă se închină statuilor, dar Gheorghe a răspuns: „Cine are cuvânt și demnitate, orice i s-ar întâmpla este nevătămat; eu mă plec Celui ce este Împărat al inimilor curate și al sufletelor nobile. Nimeni nu poate rezista în fața Evangheliei, dacă o ascultă, o citește, o înțelege și mai ales o împlinește.“

Atunci Dioclețian, sfătuit de Magnețiu care i-a preluat funcția în armată, a hotărât ca Gheorghe să fie înălțat în butuci de fier. Cuiele i-au străpuns tălpile și pe unde trecea rămânea urme de sînge. În acea stare, grație rugăciunilor sale stăruitoare, a efectuat numeroase minuni, printre care și o înviere din morți. Mulțimea s-a minunat, i-a desfăcut butucii de fier și l-a dus la împărat nevătămat.

Surprins, Dioclețian l-a întrebat de ce nu i se întâmplă nimic? Sfințul a răspuns: „Nu știi oare că Pavel, care din persecutorul creștinilor a ajuns Apostolul cel mai vestit al lui Iisus din Nazaret, a zis: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește întru mine...“ (Galateni 12, 20). Acest Hristos n-a venit la voia întîmplării în lume, ci a fost profetit. Iată specificul religiei creștine — ea este plinirea legii și a proorociilor (Matei 5, 17—20), pe cînd religiile celelalte sînt născute în istorie și în istorie dispar. Ori, creștinismul, pentru cei ce-l acceptă, este și pentru veacul de acum și pentru cel viitor. Dumnezeuirea lui Iisus a fost arătată prin Înviere, iar îndumnezeirea creștinilor se face prin morala evanghelică, unică în lume și nedepășită de nici un sistem filosofic. Voi nu credeți în zeii voștri, ci le jertfiți pentru plăcerile voastre pornite din oarbele instincte, dînd astfel friu liber patimilor voastre“. Atunci împăratul, în nesfîrșita lui minie, a ordonat tăierea capului Sfințului, în ziua de 23 aprilie 303.

Trupul lui a fost aruncat în groapa comună a sclavilor. Mai tîrziu a fost dus de creștini în ținuturile de naștere, continuînd să facă semne și minuni în rîndul credincioșilor.

Sf. Gheorghe este simbolul curajului și al cutezanței. Pentru aceasta, iconografia ortodoxă îl înfățișează omorînd un balaur ca simbol al minciunii și răutății omenești. De aceea Sf. Gheorghe este prăznuit în toată lumea creștină, de cînd a primit cununa martiriului, ca o personalitate profund creștină și vrednică de urmat.

Pentru poporul nostru, praznicul său are o însemnătate aparte. Cultul cavalerului trac din mitologia sciților și cultul cavalerilor danubieni erau la loc de cinste în religia strămoșilor noștri daco-romani. Cînd a început cinstirea Sfințului Gheorghe, acestea dispar pentru totdeauna, iar prăznuirea Marelui Mucenic s-a impus în viața spirituală a străbunilor. Pe steagurile creștine, cu începere de la Constantin cel Mare, a început să apară și Sfințul militar Gheorghe. Marele voievod Ștefan cel Mare avea o deosebită afecțiune pentru el, îi purta icoana pe platoșă, chipul pe steagurile sale. Mai mult de jumătate din cele 47 biserici, zidite de domnul

Ștefan, poartă hramul Sfintului și Marelui Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință.

Poporul nostru își arată deosebita cinstire pentru Marele Mucenic, împodobind porțile curților cu crengi verzi (aromindenii), ca simbol al biruinței vieții asupra morții, a primăverii asupra iernii — un motiv unic în lumea creștină de adâncă cinstire pentru Sfântul Mucenic.

Să rugăm pe Sfântul și Marele Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință, să mijlocească la Împăratul său Hristos, Dumnezeuul nostru, pentru a fi tari în adevărata credință, mărturisită și trăită de Sf. Mucenic. Misiunea noastră este de a da dovadă de credință prin faptele noastre, prin care, fără cuvinte, facem vădită dumnezeirea Evangheliei. Să avem curajul să combatem răutatea sub toate aspectele, urmînd pilda sa. Așa făcînd, îl vom vedea, la Judecata de apoi, la dreapta Mîntuitorului Iisus Hristos, deoarece sfinții vor judeca lumea (Matei 25, 31—46) și vom putea auzi și noi glasul minunat: „Veniți binecuvîntații Tatălui Meu și moșteniți Împărăția gătită vouă de la facerea lumii...” (Matei 25, 34).

Diacon conf. dr. PETRE I. DAVID

PE DRUMUL RĂSTIGNIRII

Duminica a 5-a din Postul Mare

În miez de primăvară, în frumusețea naturii ce însoțește munca omului, cînd totul se trezește, la o nouă viață, sufletul ocrotit de lumina Ortodoxiei, urcă, alături de Iisus Hristos, pe drumul Golgotei, spre a răstigni pe Cruce — semn de mîntuire — pornirile care se interpun seninului și izbăvirii. Urcăm, împreună cu Hristos și slova Sfintei Evanghelii, spre Ierusalimul acelei vremi, alăturîndu-ne mulțimii ce se îndrepta spre alesul praznic al unui popor ce-și aduna fiii din toate părțile lumii, rămînînd în apropierea ucenicilor, care-L înconjurau, cu nădejdiile lor, pe divinul Învățător, pe cel din urmă drum al Său pămîntesc. Bucuria lor părea ca primăvara senină în fața gîndurilor lui Iisus, care știa că-n vreme apropiată, ucenicii Săi se vor împrăstia, se vor lepăda de El, urmînd să fie pironiți pe lemnul crucii de cedru, iar pentru cămașa Lui se vor trage sorți. Se vedea răstignit între doi tilhari și simțea gustul oțetului, dat pentru a-I majora setea, iar pe față curgînd singele ce sfîșia crucea și locul unde o mamă îndurerată primea în inimă o lovitură de sulită.

Ca un Părinte, înaintea plecării pe drumul cel de dincolo de zări, găsește potrivit să-și cheme ucenicii, pentru a le spune cele ce vor urma: „Ne suim în Ierusalim și Fiul Omului va fi dat arhierilor și cărturarilor; și-L vor osîndi la moarte și-L vor da păgînilor și-L vor batjocuri și-L

vor scuipa și-L vor biciui și-L vor omori și a treia zi va învia" (Marcu 10, 33—34).

Gindurile lor, legate de bucuria lumii, nu pot înțelege cum binelui i se poate răspunde cu răul durerilor, fapt atît de bine sugerat în rugămintea fiilor lui Zevedei — Iacob și Ioan — care se apropie de El cerîndu-l ca în Împărăția ce o credeau pămîntească să aibă locurile cele dintîi (Marcu 10, 35—37).

Privirea lui Iisus, intristată, le dă răspunsul la care nu se așteptau : „Nu știți ce cereți" (Marcu 10, 38) — un răspuns atît de potrivit și nouă, de atîtea ori, cînd vrem ca rugăciunea noastră, cu accente de vanitate, să fie îndată împlinită. Într-un Psalm, versificat de Tudor Arghezi se spune : „Tu, lași ca greu să mă apese dușmanii / Eu aștept cu ceasul și Tu rabzi cu anii ?" La mîhnirea lui Iisus se adaugă acum, ca într-un pahar, veninul acestei cereri, știind că El a venit în lume nu ca să I se slujească, iar ucenicii Săi vor să se afle pe scaune la care se slujește.

Ceilalți zece ucenici, auzind această cerere, încep să-i dojenească. Poate că gîndurile celor doi au fost și ale lor, ei socotindu-se mai potriviți locurilor de frunte. Acolo în margine de drum ce ducea spre suferință, Iisus oferă tuturor cheia întrebării chinuitoare : „Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumărare pentru mulți" (Marcu 10, 45) și că acela „care vrea să fie întîi, să fie tuturor slugă" (Marcu 10, 44), deoarece în Legea Nouă, prinsă-n muncă și în poruncă, dacă nu te dai pe tine, n-ai făcut nimic.

Textul Evangheliei cuprinde o profundă încărcătură de experiență omenească. La examenul durerilor, mulți își calcă mărturisirea, prietenia lor fiind doar de circumstanță. Ucenicii nu vor mai rămîne lingă Acela care pe drumul spre Ierusalim era steagul și bucuria lor. Învățătura ce le-o dă, pe acea cale a suferinței, o vor înțelege mai tîrziu, atunci cînd frica din ei s-a stins, dîndu-și seama de greșeala făcută pe care o plătesc cu botezul martiriului, cunoscînd că Învățătorul lor „S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte pe cruce" (Filipeni 2, 8).

Centrul de greutate în creștinism a rămas de atunci slujirea lui Dumnezeu și a omului. Nu poți sluji lui Dumnezeu, dacă nu slujești omului, semenului, ca fiu al lui Dumnezeu. Absența acestei slujiri îl indică pe cel ce nu-l are pe Iisus în suflet, pe Cel care s-a răstignit pentru toți, indiferent de locul unde se află, ca dragostea mamei ce nu poate să facă deosebire între fiii ei, chiar dacă unul o supără și o mîhnește.

Pe drumul Ierusalimului, Iisus a pregătit ucenicii pentru deosebitul eveniment al despărțirii, arătîndu-le că pe acest drum merge de bună voie și că nu-l era străină nici o lacrimă și durere din cele ce trebuia să pătîmească.

Mîhnirii de acum aproape două mii de ani, pricinuită de ucenici, să adăugăm tăria celor „cu inimă curată". Să ne amintim de acel mucenic pictat pe pereții mănăstirii Agapia, care fiind sfătuit de prieteni să mărturisească cu gura numai, o altă slujire, păstrîndu-și în inimă credința,

le-a spus : Acel ce mi-a dat inimă, mi-a dat și Lumină. Și a plecat cu o lacrimă în colțul ochilor — pe care pelerinul o ia în suflet ca merinde — spre moartea care-l apropie de Hristos.

Cîntările de la deniile Săptămîinii Mari se adresează și astăzi întregii omeniri, chemînd-o la dragoste și înțelegere, iar praznicul Învierii, rînduit în vremea cînd firea se înnoiește și totul cheamă la viață, să fie pragul de trecere din întuneric la lumină, rămînînd datori unul altuia, în numele lui Iisus, cu smerenia și dragostea, cerută de Sfînta Evanghelie.

Prot. PETRU BOERIU

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU

I. *Introducere.* Cea dintîi formă prin care Mintuitorul își desfășoară activitatea mesianică este cea învățătoarească, sau profetică. Sfînta Evanghelie ne spune că încă de la începutul misiunii Sale „lăsînd Nazaretul, a venit și a locuit în Capernaum, lingă mare, în hotarele Zavolonului și ale Neftalimului, ca să se îplinească ceea ce s-a zis prin Isaia proorocul, care zice : „pămîntul Zavolonului și pămîntul Neftalimului, spre mare dincolo de Iordan, Galileea neamurilor ; poporul ce ședea în întuneric 'a văzut lumină mare și celor ce ședea în latura și umbra morții le-a răsărit lumină. De atunci a început Iisus a propovădui și a zice : pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor“ (Matei 4, 13—17).

II. *Anunțarea temei.* Vedem că tema principală a învățaturii și faptelor Domnului este Împărăția lui Dumnezeu, sau Împărăția cerurilor, despre care vom trata în cele ce urmează.

III. *Tratarea.* Împărăția lui Dumnezeu este sinteza învățaturii Domnului, atît sub formă directă, cît și indirectă, prin parabole.

În vorbirea directă, Mintuitorul arată caracterul Împărăției, cine sînt fiii ei, cum se poate ajunge la ea, unde o putem găsi.

1. *Caracterul Împărăției* a) Împărăția lui Dumnezeu are în primul rînd un caracter spiritual duhovnicesc : „Dumnezeu este Duh“ (Ioan 4, 24). De aceea Domnul putea să spună că Împărăția Lui „nu este din lumea aceasta“ (Ioan 18, 36), ceea ce înseamnă că nu are un caracter material. Nu se întemeiază pe puterea armelor, nu se dobîndește, nici impune prin războaie ; nu are caracter politic. Neavînd un caracter material, ce nu este „mîncare, sau băutură, ci pace, dreptate și bucurie în Duhul Sfînt“ (Romani 14, 17). Caracterul ei spiritual îi imprimă și numele de „Împărăția cerurilor“, întrucît cerul definea lumea spirituală. Așa fiind, Împărăția lui Dumnezeu se adresează sufletului în mod tainic ca lumina, adevărul și harul lui Dumnezeu (Ioan 1, 19, 14, 17).

b) Din cele de mai sus rezultă că Împărăția lui Dumnezeu are și un caracter eshatologic, ceea ce înseamnă că se va împlini desăvârșit la sfârșitul veacurilor. Caracterul eshatologic îl exprimăm și în cererea Rugăciunii Domnești, când spunem: „Vie Împărăția Ta“. Adică, Împărăția inaugurată de Iisus va găsi deplină realizarea la sfârșitul veacurilor.

c) Aparținând lui Dumnezeu, ea se realizează în și prin Sfânta Treime. Astfel, Fiul o propovăduiește, o arată prin viața și activitatea Sa și o oferă credincioșilor spre mîntuire, iar Duhul Sfînt o desăvîrșește în sufletele celor ce au primit-o.

d) Împărăția lui Dumnezeu vine să anuleze puterea diavolului și a morții, a păcatului și a oricărui rău existent în lume. „Dacă... scot afară pe demoni, atunci a ajuns la voi Împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 11, 20) — spune Mîntuitorul.

2. Membrii Împărăției. Oricine dorește poate deveni membru al Împărăției lui Dumnezeu. Toți sînt chemați spre împlinirea ei, fiindcă toți o posedă. „Și întrebând fiind Iisus de farisei, cînd va veni Împărăția lui Dumnezeu, le-a răspuns și le-a zis: „Împărăția lui Dumnezeu nu vine pe nevăzute, nici nu vor zice: iată este aici, sau acolo; căci iată, Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru“ (Luca 17, 20—21). Deci, oricine poartă germenul acestei Împărății, fiindcă „toți sîntem din neamul lui Dumnezeu, în El trăim, ne mișcăm și existăm“ (Faptele Apostolilor 17, 28). Dacă oricine poartă în sine chemarea spre Împărăția lui Dumnezeu, nu înseamnă că oricine este deja membru sau fiul ei, ci trebuie să îndeplinească anumite condiții. Mîntuitorul spune „că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor și fariseilor, nu veți intra în Împărăția cerurilor“ (Matei 5, 20). Deși Împărăția lui Dumnezeu se află și în sufletul fariseilor, totuși ei nu sînt membrii Împărăției, fiindcă „dreptatea“ — adică faptele lor — sînt necorespunzătoare Împărăției. De aici vedem că fiii Împărăției trebuie să urmeze anumite fapte și să evite altele. Cu alte cuvinte, cei care devin membrii Împărăției lui Dumnezeu își schimbă viața în bine, devin „făpturi noi“, renunțînd la păcatul lor de altădată. Numai după ce Zahau simte transformarea lăuntrică în bine, aude glasul lui Iisus care îl asigură că „astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia“ (Luca 19, 9).

Faptele pe care trebuie să le urmeze, sau condițiile pe care trebuie să le îndeplinească fiii Împărăției.

a) În predica de pe Munte, Mîntuitorul îi definește ca membrii ai Împărăției pe cei smeriți în fața lui Dumnezeu (săraci cu duhul), pe cei ce se întristează pentru răul existent în lume (cei ce plîng), pe cei blînzi, pe cei ce nu rămîn indiferenți la nevoile semenilor (cei milostivi), pe cei ce se înfrînează de la păcat (curați cu inima), pe cei ce sînt făcători de pace și pe cei ce „flămînzesc, însetează și sînt prizonieri pentru dreptate“.

b) Rîvna neîntrepușă pentru dobîndirea și menținerea Împărăției lui Dumnezeu. Mîntuitorul spune că „Împărăția cerurilor se ia prin stăruință și cei ce se silesc pun mîna pe ea“ (Matei 11, 12). Iar pentru a arăta

continua strădanie în a o menține, Mintuitorul conchide : „Nimeni care-și pune mina pe plug și caută înapoi, nu este vrednic (potrivit) pentru Împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 9, 62).

c) Cultivarea neîntreruptă a iubirii față de Dumnezeu și de aproapele (Matei 22, 37—39), fiindcă „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el“ (I Ioan 4, 16). Concepind greșit Împărăția lui Dumnezeu în cadrul pămîntesc și temporal, mama fiilor lui Zevedeu cere ca fiii săi să fie așezați unul de-a dreapta și altul de-a stînga în Împărăția lui Iisus. Răspunsul Mintuitorului ne indică încă o condiție pe care trebuie să o îndeplinească un membru al Împărăției : „... Iar Iisus chemîndu-i le-a zis : știți că domnitorii neamurilor domnesc peste ele și cei mari le stăpînesc. Iar între voi nu va fi așa, ci care din voi va vrea să fie mai mare, să fie slujitorul vostru ; și care dintre voi va vrea să fie întîi, să vă fie vouă slugă, precum nici Fiul Omului nu a venit să I se slujească, ci să slujească El și să-și dea sufletul răscumpărare pentru mulți“ (Matei 20, 25—27). Nevinovăția sufletului și smerenia sînt accentuate și cu altă împrejurare : „Cine este oare mai mare în Împărăția cerurilor ? Și chemînd Iisus un prunc, l-a pus în mijlocul lor și a zis : Amin grăiesc vouă, de nu vă veți întoarce și de nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor. Deci cine se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este mai mare în Împărăția cerurilor. Și cine va primi pe un prunc ca acesta în numele Meu, pe Mine mă primește“ (Matei 18, 1—5).

Cei care nu îndeplinesc aceste condiții, nu pot deveni membrii Împărăției. Așa sînt cei stăpîniți de egoismul lor, înrobiți de goana după bogății, cei ce-și adună bunuri pe cale neîncetată, neîntinînd seama și de nevoile semenilor. Unora ca aceștia Domnul le spune că „mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decît bogatul în Împărăția cerurilor“ (Matei 19, 24). La fel sînt cei stăpîniți de patimi, cărora le devin robi : „Nu știți că nedreptii nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu ? Nu vă amăgiți : nici desfrînații, nici închinătorii la idoli, nici cei ce săvîrșesc adulter, nici malahienii, nici sodomiții, nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii, nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu“ (I Corinteni 6, 9—10).

Împărăția lui Dumnezeu este redată și în vorbirea indirectă a Domnului, adică în parabolele Sale.

1. Cuvîntul lui Dumnezeu este asemenea seminței care dezvoltă Împărăția lui Dumnezeu, în funcție de pămîntul în care cade.

2. Membrii Împărăției sînt toți cei ce se socotesc ca atare, asemenea năvodului care prinde pești mari și mici, sau neghinei crescută în grîu : la sfîrșit se vor despărți unii de alții. Moștenitorii Împărăției vor fi numai aceia care vor face roadele ei (pilda lucrătorilor celor răi din vie — Matei 21, 33—34). Dar și cei răi, nedreptii, vameșii și păcătoșii pot avea chiar întîietate în Împărăția cerurilor, dacă se căiesc de păcatele lor și își schimbă viața (pilda fraților chemați să lucreze în via tatălui lor — Ma-

tei 21, 28—31). Împărăția lui Dumnezeu nu este deci numai a unora, ci a tuturor celor care căindu-se de păcate, fac fapte vrednice, specifice Împărăției.

3. Împărăția lui Dumnezeu este tainică și ascunsă în interiorul sufletului. Ea se dezvoltă asemenea grăuntelui de muștar care se transformă într-un copac mare, cu multe crengi, unde păsările își fac cuiburi. Interiorul tainic al sufletului privește și asemănarea aluatului care doboară toată frământătura... și tot aici este și bucuria, asemenea comorii ascunse în țarină și a negustorului care a găsit mărgăritarul de mult preț, vînzînd totul pentru a cumpăra țarina și respectiv mărgăritarul.

4. Pilda lucrătorilor din vie oferă imaginea Împărăției cerurilor, dobindită în funcție de faptele săvîrșite în viață. Ea este oferită de Dumnezeu tuturor celor care s-au ostenit, indiferent la ce ceas al vieții au început lucrul.

5. Pilda celor chemați la cină (Luca 14, 16—28), ca și pilda nunții fiului de împărat (Matei 22, 1—14), arată că Împărăția cerurilor va fi oferită celor chemați de la „răspîntiile“ drumurilor, dacă cei chemați mai întîi refuză să vină. Dar și cei care intră în Împărăția lui Dumnezeu trebuie să dovedească respect față de ea, prin faptele vieții lor schimbate în bine.

6. Cei care doresc să fie moștenitorii Împărăției veșnice a lui Dumnezeu trebuie să o aștepte cu necontenită priveghere (pilda fecioarelor înțelepte și nebune); să arate permanent responsabilitatea pe care fiecare o avem față de Părintele ceresc, prin înmulțirea darurilor cu care El ne-a înzestrat (pilda talanților); să manifeste necontenită milă față de cei nevoiași (pilda bogatului căruia i-a rodit țarina și bogatului și săracului Lazăr); să ierte pe aproapele dacă doresc să primească iertarea lui Dumnezeu (pilda celor doi datornici — Luca 7, 40—47); să simtă necesitatea pocăinței, a schimbării vieții în bine și a roadelor faptelor bune (pilda smochinului neroditor — Luca 13, 6—9); să arate fiecărui om o iubire sinceră și jertfelnică (pilda samarineanului milostiv); să stăruie în rugăciune (pilda judecătorului nedrept — Luca 18, 1—8) și să fie smeriți în fața lui Dumnezeu (pilda vameșului și fariseului — Luca 18, 9—14).

IV. *Recapitularea — Aprecierea.* Am văzut caracterul spiritual, tainic, haric, comunitar și veșnic al Împărăției lui Dumnezeu. Toate acestea nu exclud faptul că Împărăția lui Dumnezeu se realizează în sufletul credincioșilor în viața lor pămîntească. Ea nu este din lumea aceasta, dar este în lumea aceasta și pentru mîntuirea acestei lumi. Toate acestea se observă și din modul în care Mîntuitorul propovăduia Împărăția lui Dumnezeu și în același timp le-o oferea tuturor, prin faptele Sale îndreptate spre restaurarea sufletului zdruncinat de păcat, sau spre suferințele și neputințele omenesti de tot felul. De aceea Cartea Sfîntă precizează că „a străbătut Iisus toată Galileia, învățînd în sinagogi și propovăduind Evanghelia Împărăției și vindecînd toată boala și neputința în popor“ (Matei 4, 23).

Care este sensul cuvintelor Domnului : „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta ?” (Împărăția lui Iisus, avînd un caracter spiritual și nu unul politic, nu este împărăția davidică-lumească pe care o așteptau contemporanii Săi, istoviți de asuprirea romană și dornici în același timp de stăpînirea lumii). Sfinții Apostoli și ceilalți membri ai Împărăției lui Dumnezeu au înțeles dintru început adevărul ei înțeles spiritual ? (Nu l-au înțeles. Ei credeau că Iisus va întemeia o împărăție politică). Muștrîndu-i pentru modul greșit de a înțelege Împărăția lui Dumnezeu, ce le spune Iisus fiilor lui Zevedeu și prin ei tuturor ? (Că adevărații membri ai Împărăției lui Dumnezeu își dovedesc această apartenență prin slujirea dezinteresată a semenului. Acesta va fi criteriul, fiindcă Domnul însuși mîntuiește lumea și instaurează Împărăția Sa prin slujirea lumii).

V. *Asocierea*. Împărăția lui Dumnezeu este bine cunoscută Vechiului Legământ. La început avea înțelesul unei prezențe istorice a lui Dumnezeu în poporul lui Israel, conducîndu-l și pedepsindu-l cînd se abătea de la voia Sa. Căzînd sub asupriri străine, Împărăția lui Dumnezeu primește un sens viitor. Profetii accentuează această idee în epoca mesianică, cînd poporul se va căi de păcate și va forma o societate a dreptății, la care se vor asocia toate popoarele, formînd astfel o mare împărăție (Dr. Vasile Gheorghiu, *Sfinta Evanghelie după Matei cu comentariu*, Cernăuți, 1925, p. 141). Această Împărăție va fi veșnică, fiindcă Mesia va zdrobi pe satan și tot răul din lume, ca Judecătorul tuturor și conducător al acestei Împărății. După robia babilonică se accentuează mai mult, în așteptările mesianice, factorul uman, în detrimentul celui divin. Un rol important în accentuarea elementului divin, l-a avut predica Sfîntului Ioan Botezătorul : „Pocăiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor” (Matei 3, 2). Ca unul care pregătea calea Domnului, predica lui a fost o deschidere a activității lui Iisus.

Se pune întrebarea : Care este legătura dintre Împărăția lui Dumnezeu și Biserică ? Există desigur asemănări, precum și unele deosebiri. Ca asemănări, amintim că ambele sînt de origine dumnezeiască, au caracter comunitar, sînt potrivite structurii sufletești și trupești a credincioșilor, avînd deci o formă interioară și exterioară, invizibilă și perceptibilă ; constituie realități prezente și viitoare, istorice și eshatologice. Ca deosebiri remarcăm faptul că dacă Biserica reflectă terenul de luptă dintre păcat și virtute, Împărăția lui Dumnezeu reprezentînd voința Lui, nu cunoaște păcatul, nici cauzele și nici urmările lui. Fiînd inaugurată de Iisus, în Împărăția Sa Domnul a fost vizibil, pe cînd în Biserică El este Capul nevăzut al Trupului Său tainic. Modul Său vizibil se exercită prin Sfintele Taine. Pe lîngă aceasta, Biserica are nevoie de organizație temeinică, de o ierarhie care să săvîrșească Sfintele Taine și să continue tripla activitate a Întemeietorului ei. Văzînd aceste asemănări și deosebiri, putem spune că Împărăția lui Dumnezeu, inaugurată de Iisus, a fost reprezentată și oferită spre mîntuire credincioșilor prin El. După Înălțarea Sa la cer și pînă la a doua Sa venire, Împărăția lui Dumnezeu este în Biserică. Forma

deplină a Împărăției lui Dumnezeu va fi după parusie. Deci, cei ce fac parte din Biserică sînt în același timp membri ai Împărăției lui Dumnezeu.

VI. *Generalizarea.* De aici vedem că Împărăția lui Dumnezeu, avînd un caracter spiritual și comunitar, a fost inaugurată și oferită de Mîntuitorul spre mîntuirea credincioșilor, ea continuîndu-și în Biserică pînă la a doua Sa venire, cînd va fi deplină.

VII. *Aplicarea.* Am văzut că membrii Bisericii sînt membrii Împărăției lui Dumnezeu. Se cuvine deci ca ei să cunoască „Evanghelia Împărăției“, sau „Cuvîntul Împărăției“ (Matei 4, 23 ; 13, 19 ; 24, 14) și în același timp să se străduiască prin viața lor ca sămînța Cuvîntului să rodească înșutit faptele Împărăției, ale voii lui Dumnezeu, după cum ne învață Mîntuitorul : „Cel ce va face... acela mare se va chema în Împărăția cerurilor“ (Matei 5, 19). Membrii Împărăției „se vor cunoaște după roade. Au doară se culeg struguri din spini, sau smochine din ciulini ? Așa, orice pom bun face roade bune, iar pomul rău face poame rele... Orice pom care nu face roadă bună se taie și se aruncă în foc... Nu oricine îmi zice mie : Doamne ! Doamne ! va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu care este în ceruri“ (Matei 7, 16—21).

Biserica pune pe primul plan al activității ei mîntuitoare dobîndirea de către credincioși a Împărăției lui Dumnezeu. De aceea, învățătura despre Împărăția lui Dumnezeu se propovăduiește în permanență, iar evlavia credincioșilor se temeluiește tot pe Împărăția lui Dumnezeu. Toate cele șapte Sfinte Taine care transmit harul și face vizibilă Persoana Domnului, încep cu formula : „Binecuvîntată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh...“ Apoi, rostirea Fericirilor și a Rugăciunii Domnești, ca și a altor bucăți liturgice, aduce mireasma binecuvîntată și plină de har a Împărăției lui Dumnezeu.

Preot profesor SORIN COSMA

IMPORTANȚA LITURGICĂ A ELEMENTELOR MATERIALE ALE JERTFEI EUHARISTICE

La fiecare Sfință Taină deosebim lucrarea nevăzută a harului și materia care se folosește la săvârșirea ei¹. Sfintele Taine lucrează prin mijlocirea actelor exterioare, prin cuvinte, gesturi și prin elemente materiale. De aceea, Mîntuitorul a ales din toate formele materiei: piine, vin, apă, untdelemn. Despre necesitatea elementelor materiale la săvârșirea Sfintelor Taine, Sf. Ioan Gură de Aur scrie: „Fiindcă sufletul este unit cu trupul, omului i se împărtășesc cele spirituale prin cele materiale²”. Folosirea elementelor materiale anticipează ideea că natura cosmică în întregime sa este destinată să aducă și ea mărire Creatorului³.

Fiecare taină are materia ei consacrată. Piinea și vinul, amestecat cu apă, sînt proprii jertfei euharistice. Ele constituie darul pe care Dumnezeu îl primește din mîna omului și care, după sfințire, devine Trupul și Sîngele Său. Materiile dăruite lui Dumnezeu se întorc, așadar, spre înălțarea noastră. Ele sînt „ușile pe care Mîntuitorul ni le-a deschis și prin care El revine la oameni⁴”, dîndu-le posibilitatea să se hrănească cu însuși izvorul cel nesecat al harului sfinților.

Din cele de mai sus rezultă clar importanța liturgică a elementelor materiale euharistice. Eliminarea sau înlocuirea unuia dintre ele, precum și întrebuințarea lor incorectă, afectează sfințenia și validitatea tainei în sine. De aceea, în cele ce urmează ne vom referi la cele trei elemente materiale principale.

1. Dintre toate cele necesare vieții, piinea se potrivește cel mai mult ca dar de sacrificiu. Ea are un rol deosebit în istoria Revelației dumnezeiești. Melhisedec întîmpină pe Avraam (Evrei 7, 1) cu „piine și vin” (Facerea 14, 18). Lui Moise îi poruncește Dumnezeu să pună pe masă

¹ Pr. Lucian Leonte, *Despre materia tainelor lui Dumnezeu*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3/1987, p. 82; arhim. dr. Casian Crăciun, *Rolul materiei în actul liturgic*, în „Telegraful Român”, nr. 5—8/1988, p. 3.

² Cf. Isidor Todoran, *Sfintele Taine și Ierurgiile*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—3/1976, p. 105.

³ Pr. prof. Petre Semen, *Invățătura Bisericii Ortodoxe despre Sfintele Taine și ierurgii*, în „Îndrumătorul bisericesc al Mitropoliei Olteniei”, nr. 2/1985, pp. 88—89.

⁴ Nicolae Cabasila, *Viața în Hristos*, trad. pr. prof. dr. T. Bodogae, Sibiu, 1945, p. 27.

„piinile punerii înainte“ (Ieșirea 25, 30) și să aducă „dar de făină, jertfă coaptă în cuptor“ (Levitic 2, 4). Mintuitorul spune despre Sine : „Eu sînt piinea vieții“ (Ioan 6, 35), „piinea cea vie“ (Ioan 6, 51). Tot din aceste motive în Legea veche, mai apoi și în cea creștină, piinea se aduce ca dar la biserică — datină consfințită și de canoanele bisericești. (Canonul 3 apostolic).

În legătură cu materia și întrebuințarea piinii, Biserica recomandă următoarele : să fie din făină de grîu (Ieșirea 29, 2 ; Levitic 2, 1, 7 ; 8, 6 ; 24, 5) ; să fie curată, atît în ființa cît și în modul ei de preparare, precum și dospită cu aluat⁵. Comparativ cu ereticii timpului (maroniții și ebioniții⁶, care foloseau azimă, sau cu alții care înmulțeau piinea în mod obscen (manihei)⁷, Biserica noastră dreptmăritoare și-a păstrat splendoarea învățaturii ei tradiționale, pe care noi cei de astăzi trebuie să o respectăm cu sfințenie. Materia, forma și întrebuințarea piinii, nu mai puțin a vinului și a apei, va fi conformă măreției lucrării la care slujesc acestea.

2. În antichitatea creștină, piinea euharistică se lua din prinoasele aduse la biserică de credincioși, din care diaconul alegea o parte pentru jertfa liturgică. Acestea au devenit prescurile, anume pregătite pentru proscomidie, cu inscripție oficială⁸. Din prescură se scotea Sfîntul Agneț, apoi părțile pentru sfinți, vii și morți. Treptat s-a generalizat utilizarea a cinci prescuri. Acestea pot fi separate, sau una singură cu cinci sigilii creștine. Preoții ortodocși au datoriat să păstreze practica veche a Bisericii noastre : să nu folosească piine străină, ci numai prescuri pregătite în condiții de curățenie și sfințenie, recomandîndu-se folosirea a cinci prescuri separate.

3. Din prima prescură se scoate Sf. Agneț („Mielul“ — Ioan 1, 29), în jurul căruia se grupează părțile (miridele) din celelalte patru prescuri. După învățătura Bisericii noastre dreptmăritoare, numai Sf. Agneț se prefacă în Trupul Domnului, iar părțile se împărtășesc de sfințenia Lui. Iată cîteva dovezi în acest sens : la rostirea „Să luăm aminte, Sfintele Sfinților“ preotul ridică numai Sf. Agneț, nu discul întreg cu toate părțile de pe el. Apoi, Sf. Agneț nu se păstrează pentru împărtășirea bolnavilor și nici pentru liturghia darurilor mai înainte sfințite. La concluzia de mai sus ne duc însăși cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii : „Acesta este Trupul Meu“ (Luca 22, 19). Este piinea pe care Iisus a prefăcut-o în Trupul Său, miridele fiind introduse mai tîrziu din motive de evlavie. Întrucît numai Iisus se jertfește, e firesc ca numai piinea ce-L reprezintă pe El să se prefacă în Trupul Său, nu și miridele. Faptul că miridele nu se prefac în Trupul Domnului, obligă pe preoți să nu împărtășească pe credincioși cu ele și de aceea se pune în Sfîntul Potir numai

⁵ Pr. prof. dr. Vasile Gheorghiu, *Comentar la Evanghelia după Matei*, Cernăuți, 1927, p. 710 sq.

⁶ H. Andrusos, *Simbolica*, trad. dr. Iustin Moisesescu, Craiova, 1955, p. 295.

⁷ Dr. Iosif Olariu, *Manual de Teologie dogmatică*, Caransebeș, 1907, p. 612.

⁸ Vasile Mitrofanovici, T. Tarnavski, *Liturghia Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1909, pp. 460, 471—477.

împărtășirea lor. Împărtășirea cu ele i-ar lipsi de Trupul Domnului, prezent real în Sfînta Taină a Împărtășaniei sau Euharistiei.

4. În legătură cu piinea euharistică este anafora⁹, sau piinea sfințită rezultată din tăierea prescurilor. Ea se deosebește de „anaforaua“ liturgică, ce înseamnă înălțarea jertfei. Anafora se mai numește antidor¹⁰, adică în loc de dar și se dă în memoria agapelor din Biserica primară (I Corinteni 16, 2), numite „ospetele iubirii“. Anafora este sfințită și de aceea este și ea valoroasă pentru credința noastră. Ea trebuie chivernisită cu grijă: preoții să nu risipească nici cea mai mică fărîmătură; să fie primită cu evlavie și curățenie de credincioși. Persoana care taie anafora se cere să aibă aceleași calități.

II.

Al doilea element material al Sfintei Euharistii este vinul. În Vechiul Testament se vorbește de „viță de vie“ (Facerea 49, 11), de „bobite de struguri“ (Deuteronom 32, 14), de „cules de vie“ (Isaia 63, 1). Vinul este considerat simbolul bucuriei (Psalmul 103, 6). În antichitate creștinii aduceau la biserică „pîrga darurilor“ struguri, vin și alte fructe. Vinul se întrebuințează la multe rînduiri și euhologii bisericești. Se cere ca el să fie curat, natural, adică stors din struguri de viță (Matei 26, 29), fiind considerat simbolul vieții (I Timotei 5, 22). În legătură cu acesta, preoții au datoria de a folosi numai vin natural.

Vinul se folosește amestecat cu puțină apă, în conformitate cu obiceiul vechi testamentar (Pildele lui Solomon 9, 5), cu tradiția potrivit căreia la Cina cea de Taină, Mîntuitorul a folosit vin amestecat cu apă, cu practica Bisericii din cele mai vechi timpuri și cu faptul că din coasta străpunsă a lui Iisus a „ieșit sînge și apă“ (Ioan 19, 34). Sf. Iustin Martirul numește vinul „băutură amestecată“; după Sf. Ciprian, „în potir se amestecă vinul cu apă“, iar Sf. Ambrozie adaugă: „Înainte de sfințire potirul este plin cu vin și apă“.

Practica Bisericii noastre datează din veacurile primare și vine de la Sfinții Apostoli. Canonul 32 al Sinodului I trulan reflectă acest adevăr¹¹.

Referitor la culoarea vinului, au existat preferințe¹² dar Mîntuitorul, folosind vin din „rodul viței“ (Matei 26, 29), nu s-a pronunțat pentru o anumită culoare. Pentru acest motiv toate nuanțele de vin sînt proprii jertfei euharistice, dacă se folosesc corect.

III.

Al treilea element material este apa¹³. Ca simbol natural, se întrebuințează în multe acte ale cultului nostru. În Vechiul Testament, apa

⁹ Pr. Ilie I. Tintă, *Despre anaforă*, în „Telegraful Român“, 1988, nr. 9—10, p. 3.

¹⁰ V. Mitrofanovici — T. Tarnavski, *op. cit.*, p. 543.

¹¹ Cf. Ioan Mihălcescu, *Dogma soteriologică*, București, 1927, p. 220.

¹² Iuliu Scriban, *Culoarea vinului de la Sfînta Euharistie*, în rev. „B.O.R.“, nr. 11/1928, p. 1048; pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Culoarea vinului la Sfînta Euharistie*, în rev. „B.O.R.“, nr. 1—2/1941, pp. 3—8.

¹³ V. Mitrofanovici, T. Tarnavski, *op. cit.*, pp. 221, 460, 531.

era privită ca mijloc de sfințire a fețelor bisericești (Ieșirea 29, 1, 4), de curățire (Numerii 19, 9) și de împăcare. Dumnezeu a făcut minuni și cu apa : potopul (Facerea cap. 7—8), trecerea prin Marea Roșie (Facerea cap. 14). Cu apă se făceau vindecări, se spălau leproșii. Apa din izvor, numită „apa vie“, simbolizează darul Sfintului Duh (Isaia 12, 3 ; Ieremia 2, 13).

Întrebuințarea apei a trecut și în Noul Testament. Mîntuitorul a sfințit apa prin Botezul Său (Matei 3, 13—17), prin umblarea deasupra apei (Matei 14, 24—33) și prin prefacerea apei în vin (Ioan 2, 1—11).

În ritualul creștin, apa se întrebuințează la proscomidie, împărtășire, la Sfinta Taină a Botezului, la aghiazma mare și mică, la diferite curățiri și spălări (Ioan 13, 1—10). Prin sfințire, apa dobîndește putere divină.

Ca element euharistic, apa se întrebuințează numai în amestecare sfințită cu vinul. Ea trebuie să fie din izvor, curată și proaspătă. La proscomidie se folosește apa rece, iar înainte de împărtășire caldută. În ambele cazuri cantitatea nu va fi depășită sau insuficientă. În primul caz, s-ar schimba substanța vinului și ar fi periclitată validitatea tainei.

Este socotită ca un sacrilegiu neglijența preotului care nu va turna puțină apă în vin la proscomidie, sau după sfințirea darurilor.

În legătură cu folosirea celor trei elemente materiale euharistice, preoții trebuie să fie consecvenți îndrumărilor tipiconale și învățăturilor speciale din cărțile de cult. Acestea fiind respectate, piinea, vinul și apa sînt scoase din articulația firească și destinate unei noi funcționalități, cea a sacralului. Prin forța harului care le schimbă substanța, nu și forma, ele se sfințesc și în această ipoteză le primim ca Trup și Singe euharistic.

Prot. IEREMIA B. GHITA — pr. CONSTANTIN CILIBIA

AMINTIRILE UNUI DASCĂL DE TEOLOGIE

Am ajuns, cu ajutorul lui Dumnezeu, la o vîrstă înaintată și consider ca un omagiu să scriu cîteva amintiri despre profesorii mei de la Institutul teologic din Caransebeș, unde am fost student între anii 1921—1924, începînd cu Prea Sfințitul de pie memorie dr. Iosif Traian Badescu, arhiereul vicar dr. h. c. Filaret Musta și continuînd cu profesorii.

Institutul nostru teologic și pedagogic a fost multă vreme unica școală superioară din Banat. Pentru români, a fost leagănul în care a prins consistență și tărie conștiința națională. Profesorii ei au fost sprijinitorii aspirațiilor noastre naționale românești, iar generațiile de preoți și de învățători, ieșiți de pe băncile școlii, au făurit pentru ei prezentul, iar pentru noi viitorul glorios. Unii dintre ei au ilustrat scaune episcopale, alții au sporit prestigiul unor catedre universitare, au înfrumusețat și îmbogățit literatura. Preoții și alături de ei, învățătorii, au pregătit actul istoric de la Alba Iulia din 1918.

Începînd cu anul școlar 1919—1920 și în continuare amintesc numai datele și evenimentele de la Institutul teologic, deși Institutul pedagogic, cu conducerea separată, a mai stat sub oblăduirea eparhiei pînă în anul 1924.

După mărețul act al Unirii din 1 Decembrie 1918, școala noastră și-a reluat munca în sîrguință, dar înaripată de perspectivele aceluia eveniment atît de important. În primii ani numărul studenților a scăzut brusc: cadrele cu pregătire superioară erau insuficiente numeric, creînd împrejurarea ca tineretului să i se ofere atunci numeroase prilejuri de afirmare în posturi de conducere. Anul școlar 1919—1920 începuse cu 16 studenți în anul I, cel următor cu acelaș număr, iar în anul școlar 1921—1922, cînd am intrat eu la Institutul teologic, eram 24 studenți în anul I. De aici încolo numărul lor a crescut mereu, în funcție de necesitățile eparhiei. În următorul an școlar s-au înscris cu 15 studenți mai mulți, pentru ca în 1923—1924 să fie 55 studenți în anul I. Anul școlar începuse la 1 septembrie și s-a terminat în 24 iunie, cu încheierea festivă. Vacanța de Crăciun începea din prima zi de Crăciun, după sfînta liturghie, și dura pînă în 5 ianuarie inclusiv, iar cea de Paști din prima zi de Paști, după liturghie, pînă la Duminica Tomii exclusiv. Numărul studenților fiind mic, atît cursurile cît și căminul le aveam în aceeași clădire; doar pentru luarea mesei s-a zidit o sală aparte cu o bucătărie, prin strădania epis-

copului dr. Iosif Traian Badescu, pe care a continuat-o episcopul dr. Vasile Lăzărescu.

Cursurile se țineau înainte de amiază, în afara zilei de joi când, fiind zi de țirg săptăminal, aveau loc doar după masă, acestea fiind în general orele de Cîntare bisericească, Tipic și Muzică instrumentală. Mergeam zilnic la biserică, la utrenie, la orele șase dimineata, chiar și iarna. Cînd era ger, participa numai strana pe care o asigurau ambele categorii de studenți. Fiecare dintre noi avea Octoihul mic și Irmosierul. Toți studenții erau interni, cu excepția celor care locuiau la părinți. Uniforma obligatorie era vesta cu nasturi și hainele negre.

În postul Crăciunului și al Sfințelor Paști ne spovedeam și ne comunicam, după ce în prealabil ascultam cite o meditație rostită fie de protopopul Andrei Ghidiu fie de profesorul dr. Vasile Loichiță.

Ca episcop l-am avut pe Prea Sfințitul dr. Iosif Tr. Badescu și pe Prea Sfințitul Arhiereu vicar dr. h. c. Filaret Musta, iar ca profesori pe : dr. Petru Barbu, dr. Dimitrie Cioloca, dr. Vasile Loichiță, Gheorghe Petrescu, Antonie Sequens și dr. Constantin Popasu, medicul școlii. Mai suplinea protopopul Andrei Ghidiu, profesorul Traian Țunea de la Școala pedagogică, iar consilierul cultural Ioan Penția predă Limba română la anii II și III.

1. Încep cu *Prea Sfințitul Episcop dr. Iosif Traian Badescu*, primul episcop bănățean de la reînființarea Episcopiei Caransebeșului în anul 1865.

S-a născut în anul 1858 în comuna Sopotul Vechi, jud. Caraș-Severin, într-o familie de preoți. A urmat clasele liceale la Seghedin, iar studiile juridice la Budapesta. După terminarea lor, în anul 1884 episcopul Ioan Popasu l-a trimis ca bursier la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde și-a luat doctoratul în 1889. În același an a intrat în serviciul eparhiei, ca secretar consistorial (eparhial). În 1890 a fost hirotonit de episcopul Nicolae Popea ca diacon celibatar, iar în anul 1899 ca preot. În anul 1902 a intrat în monahism, cu metania la mănăstirea Hodoș-Bodrog din Eparhia Aradului, unde a primit numele Iosif, iar în anul 1903, în cea de a treia zi de Paști, a fost hirotesit protosinghel tot de fericitul întru pomenire piscop Nicolae Popea. A devenit arhimandrit în 25 decembrie 1919, cînd fostul episcop al Caransebeșului, dr. Elie Miron Cristea, ajuns mitropolit primat la București, venise la Caransebeș să-și ia rămas bun de la eparhie.

Începînd cu anul 1903 a fost asesor (consilier referent) în senatul bisericesc (secția administrativ-bisericească), deși de multe ori a condus singur aproape toată administrația bisericească, așa încît a fost concomitent și casier și referent în senatul școlar (secția culturală).

În anul școlar 1917—1918, pe lingă obligațiile sale de la secția administrativ-bisericească, a supliniit și funcția de director la Institutul teologic, deoarece dr. Iosif Olariu funcționase în același an ca director la Institutul teologic din Arad.

Ferificitul intru pomenire a fost plin de zel, cu o extraordinară putere de muncă despre care stă mărturie arhiva fostei noastre episcopii. Circularele, dar în deosebi adresele către autoritățile austro-ungare din preajma primului război mondial, care reclamau prudență și dibăcie, sînt în întregime alcătuite de asesorul de atunci, dr. Iosif Tr. Badescu. Mai amintesc că după moartea episcopului Nicolae Popea, în 29 iulie 1908 a fost ales ca episcop, în 4 octombrie, arhimandritul vicar episcopesc Filaret Musta, dar această alegere n-a fost confirmată de autoritățile imperiului bicefal. Atunci, la 29 iulie 1909 a fost ales protosinghelul dr. Iosif Tr. Badescu, dar nici această alegere nu a fost confirmată. În ciuda guvernărilor, prestigiul și autoritatea sa au crescut mult în fața credincioșilor și a tuturor oamenilor de bine. De aceea, în „sinodul” (Adunarea Eparhială) din 8/21 martie 1920, el a fost ales pentru a doua oară ca episcop, alegere confirmată de stăpînirea românească, Octavian Goga fiind ministru al Cultelor. În 27 septembrie/10 octombrie 1920, dr. Iosif Tr. Badescu a fost hirotonit în catedrala din Caransebeș și instalat ca episcop de către mitropolitul dr. Nicolae Bălan al Ardealului, episcopul Ioan Ignatie Papp al Aradului și episcopul Vartolomeu Stănescu al Rîmnicului. Am fost și eu de față la hîrotonie, fiind elev în clasa a VIII-a de liceu. Biserica era arhiplină, căci la Caransebeș pînă atunci nu se mai văzuse hirotonie de episcop.

Episcopul dr. Iosif Tr. Badescu asista adeseori la cursuri, interesîndu-se în de aproape de mersul învățămîntului, pedepsind cu severitate pe studenții care nu-și înțelegeau chemarea. A luat parte la serbările școlare, la ședințele festive ale Societății de lectură „Ioan Popasu”, a prezidat examenele de sfîrșit de an. A luat parte la conferințele de clasificare și la ședințele festive de încheiere a anului, dîndu-ne sfaturi părințești pentru comportarea în timpul vacanței celei mari. Mai fac o remarcă: studenților merituoși pe atunci nu li se dădeau premii în cărți.

La sfînta biserică, episcopul venea cu trăsura trasă de doi cai negri. La sosire îl întîmpinau preoții, studenții teologi și credincioșii, cîntînd troparul hramului Sfîntului Mare Mucenic Gheorghe. Un student teolog din anul întii stătea lingă scaunul arhieresc, ținîndu-i camilafca în timpul cînd citea Simbolul credinței și Rugăciunea domnească. Slujea personal numai la sărbători mai mari, dar predica destul de des, mai ales vara. În anul 1925, cu ocazia sfîntirii apei mari, la Bobotează, episcopul a suferit un infarct, căzînd jos, și de atunci s-a rezumat în principiu la slujbele de la capela episcopală, unde oficia părintele profesor Gheorghe Noaghea. Ca diaconi au servit în cursul vremii, Ioan Medeleian, Teodor Roșca din 1926, iar din 1930—1931 și diaconii Ioan David, Constantin Rudnean și eu personal. La hirotonii, pe care le oficia numai la capelă, servea consilierul eparhial Romul Ancușa.

Între evenimentele mai însemnate din timpul arhipăstoririi sale, mai amintesc sfîntirea a două clopote, în luna septembrie 1921, comandate la firma Antonie Novotnyi din Timișoara, întrucît autoritățile regimului bicefal habsburgic le-au rechiziționat pe cele vechi pentru armată în tim-

pul primului război mondial. Îmi amintesc și de ocuparea celor două parohii vacante din Caransebeș, în anul 1922 : cea din „Șoabe“, prin preotul Liviu Corneanu și cea din „Potoc“, prin preotul Petru Bancea, căci după moartea parohilor Gheorghe Buru și Ioan Ștoian, a rămas să le păstorească numai protopopul Andrei Ghidiu, în anii primului război mondial.

În anul 1927, episcopul Iosif Traian Badescu a reușit să înființeze Academia teologică cu patru ani de studii, căutînd să țină pas cu cerințele vremii, în urma a nenumărate memorii, deoarece după proiectul sinodal din 1926, Caransebeșul și Aradul urmau să aibă numai seminarii.

Sedintele Consiliului Eparhial le ținea separat, pentru fiecare secție, iar după ședintele cu secțiile reunite îi invita pe membrii la masă, ca și pe cei ai Adunării Eparhiale, dar în serii deoarece nu era spațiu pentru toți deodată. Adunările Eparhiale țineau două-trei zile, de obicei cu începere de la Duminica Tomii, cînd se organiza și un concert dat de corul catedral, la „Pomul verde“.

Chiriarhul postea pe durata întreagă a Postului Mare și Crăciunului. Nu-i plăceau parăzile, festivitățile. De ziua numelui pleca la Ieșelnița, cu trăsura. Răspundea la felicitări prin „Foaia Diecezană“. Nu-i plăcea să vadă preoți umblind pe stradă fără reverendă și de aceea în zilele de tîrg, cînd vedea de la fereastra reședinței cîte un preot îmbrăcat civil, trimitea după el și-l mustra. La hirotonia întru preot, pretindea candidatului reverendă, suprareverendă și pălărie șaguniană. Pe noul hirotonit îl invita la masă și cu acea ocazie îi dădea sfaturi pentru pastorație.

În 1926 a înființat o fabrică de luminări, interesîndu-se mereu de buna ei funcționare. Cel dintîi conducător i-a fost monahul Alexa Udrea. În anul 1931 a deschis Școala eparhială de cîntăreți bisericești, cu o durată de trei ani, la care profesorii Academiei teologice și consilierul cultural Nicolae Corneanu au predat gratuit. Ierarhul s-a interesat deopotrivă de apariția la timp a „Foaii Diecezane“ și a „Calendarului Românul“ (înființat de episcopul Nicolae Popea în 1889). Pe timpul său au apărut și activat mai multe asociații și societăți religioase, cum a fost spre exemplu și Societatea credincioaselor pentru îngrijirea cimitirelor, după cum s-a inaugurat și colecția intitulată „Biblioteca religioasă-morală“ care a publicat aproximativ 32 broșuri. Cu binecuvîntarea arhierască a apărut, de asemenea, o nouă ediție, cea de a treia a „Tipicului ortodox“ al directorului dr. Iosif Olariu, redactată de preotul Spiridon Sandru, funcționar la Centrul eparhial. Tot cu binecuvîntarea ierarhului au apărut și cărțile : „Antologhion“, „Flori alese“ și „Manual de Tipic“, ce cuprindea serviciile din Postul Mare, ambele alcătuite de profesorul Constantin Vlad.

Deși bătrîn, ierarhul a cercetat numeroase parohii, aducînd mîngîiere în sufletul credincioșilor. În anul 1926 a efectuat o vizită și la păstoriții săi din Banatul iugoslav, vizită rămasă în memoria oamenilor din țara vecină și prietenă.

Așa cum am scris mai sus, episcopul suferea deja demult. Arterioscleroza și supărările mărunte i-au grăbit sfîrșitul. În 11 iulie 1933 a închis ochii, după ce mai înainte — chemîndu-i la patul suferinței pe consilierii

referenți — le-a spus : „Căutați și vă înțelegeți, căci eu am suferit mult de pe urma neînțelegerii unora“.

Conform dorinței sale, a fost înmormintat simplu, săvârșindu-i-se prohodul de către un singur călugăr, Macarie Gușcă de la mănăstirea „Sf. Ilie de la Izvor“ — Vasiova, iar rămășițele pămîntești i-au fost înhumate la Ieșelnița. Biblioteca și-a lăsat-o eparhiei, cuprinzînd aproximativ 500 cărți. Rectorul Institutului, protopopul dr. Petru Barbu, a rostit o cuvîntare parenetică în ședința consiliului profesoral din 12 iulie, spunînd că episcopul dr. Iosif Tr. Badescu „prin cunoștințele sale vaste filosofice, juridice și în special teologice, a fost mîndria Bisericii noastre. A fost mentorul Academiei teologice, avînd de luptat cu nenumărate greutăți pînă ce a reușit să ridice Institutul teologic la rangul de academie. Memoriile nenumărate scrise în această privință sînt de o rară frumusețe stilistică, fiind Prea Sfinția Sa un scriitor de primul rang...“

În toamna anului 1933 s-a evocat, în cadru festiv și în fața studenților, memoria adormitului în Domnul. A vorbit protodiaconul profesor Ioan David, cel care fusese delegat de corpul profesoral să însoțească și carul mortuar la Ieșelnița. Tot atunci Academia teologică a trăit onoarea vizitei mitropolitului dr. Nicolae Bălan al Ardealului, care s-a întreținut cu profesorii școlii și s-a interesat de învățămînt și disciplină.

2. Arhiereul dr. h. c. Filaret Musta.

O altă remarcabilă personalitate din trecutul Bisericii noastre o constituie și arhiereul vicar dr. h. c. Filaret Musta. S-a născut într-o familie preotească sub numele de Filip, la 20 martie 1839, dar bunicul său preotul Dobromirescu din Văliug, a fost cel care i-a asigurat întreținerea în școală. A urmat liceul la Beiuș, dreptul la Debrețin și Teologia la Caransebeș și apoi la Lipsca. Între anii 1887—1888 a funcționat în învățămînt. Deși om al cărții și-a desfășurat partea cea mai mare din activitate în administrația bisericească. În anul 1871 a fost hirotonit diacon celibatar, în 1874 preot, iar în 1875 a intrat în cinul monastic, devenind Filaret. În același an a fost hirotesit protosinghel, iar în 25 decembrie 1891 arhimandrit. În 1902 a ajuns vicar episcopesc, iar în 1908 — după cum am amintit — a fost ales episcop, dar împăratul habsburgic Francisc Iosif I i-a refuzat confirmarea. După cum l-a definit un contemporan, a fost „o expresie clasică a călugărului adevărat, arhiereul Filaret confirmînd prin trăire principiile frumoase de care s-a călăuzit în lunga viață...“ (N. Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940, p. 60).

În 18 octombrie 1921, mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului l-a hirotonit arhiereu, avînd în vedere meritele sale pe tărîm cultural, bisericesc și național. L-am văzut slujind de multe ori în timpul cît eram student, dar în special în ajunul Bobotezei cînd oficia și sfințirea apei mari, preoții parohi fiind ocupați cu sfințirea caselor. Atunci cînd chiriarhul nu era prezent la biserică, un student din anul I stătea lingă strana dreaptă și îi ținea camilafca în timpul cît rostea Crezul. Cunoștea toate

florile, cu numirile lor latinești, la fel ca un botanist, fiind specialist în limbile ebraică, greacă și latină. Facultatea de Teologie din Cernăuți, în ședința consiliului profesoral din 17 mai 1929, i-a conferit în unanimitate titlul de „doctor în Teologie“, luind în considerare devotamentul și credincioșia cu care și-a servit Biserica și neamul timp de aproape șase decenii, aducând prin acest gest și un binemeritat omagiu Bisericii noastre strămoșești din Banat — o permanentă și neadormită strajă a Ortodoxiei și a ființării noastre din această extremă margine a pământului românesc. Promotorul investiturii a fost decanul Facultății de Teologie de atunci, profesorul dr. Vasile Loichiță.

Arhiereul vicar Filaret a asistat de mai multe ori la cursurile și la serbările festive ale Academiei Teologice, a prezidat examenele de fine de an, ca delegat al chiriarhului.

Trecînd la cele veșnice în ziua de 14 octombrie 1930, în vîrstă de 91 ani, profesorii Academiei Teologice au omagiat în ședință pe adormitul în Domnul. Durerea noastră era mare, căci cu toată vîrsta înaintată s-a interesat mereu de școala teologică, fiind socotit un ctitor al ei. La funeralii, profesorii și studenții i-au dat onorul cuvenit, necrologul fiind rostit în numele Academiei noastre, de protodiaconul prof. Ioan David. În conformitate cu ultima sa dorință, în locul jerbei de flori, profesorii și studenții au strîns o sumă de bani destinată îmbogățirii bibliotecii profesorale al cărei întemeietor a fost. Mai amintesc că doliul eparhiei a fost împărțit și de episcopul dr. Grigorie Comșa al Aradului care a rostit cuvîntarea funebră în catedrala orașului.

De la arhiereul Filaret Musta au rămas o bibliotecă de peste 3 000 volume, de foarte mare valoare, pe care episcopia a cedat-o Academiei Teologice, precum și o sumă de bani oferită ca burse pentru studenții teologi ce studiau în străinătate.

3. Protopopul dr. Petru Barbu, directorul Institutului teologic.

S-a născut la 7 mai 1864 în Lugoj. Școala primară confesională a făcut-o în orașul natal, ca și clasele inferioare de liceu iar pe cele superioare la liceele din Beiuș, Blaj și Brașov. A urmat Teologia la Cernăuți, unde și-a luat doctoratul în 1891, apoi cursuri de specializare la universitățile din Graz și Berlin.

În 16 iulie 1892 a fost numit profesor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș. A fost hirotonit diacon la 19 februarie 1895, iar preot la 12 noiembrie 1898. Protopresbiter a fost hirotesit la 20 ianuarie 1930 de episcopul dr. Iosif Tr. Badescu.

Activitatea desfășurată de profesorul dr. Petru Barbu a fost apreciată favorabil de autoritatea bisericească, iar episcopul Nicolae Popea l-a distins cu briu roșu și l-a numit „comisar“ la conferințele învățăto-rești-preoțești, la care a lucrat cu multă pricepere. A fost membru activ al congresului catehetic din Sibiu, unde în 1922 a ținut dizertația: „Un cuvînt la reformarea învățămîntului religios“. A fost membru și în congresul profesorilor de religie din București. În articolul publicat în „Foa-

iea Diecezană" nr. 11—12/1924, intitulat „Religiunea și școala activă”, arată cum nu trebuie înțeleasă noua metodă didactică a școlii active. Directorul dr. Petru Barbu este cunoscut ca autor de manuale de religie, dar opera sa cea mai importantă este „Cursul de catehetică” apărut în trei ediții, ultima în 1933. Pe lângă Catehetică, ne-a mai predat Dreptul canonic după manualul mitropolitului Andrei Șaguna și Contabilitatea bisericească.

Dr. Petru Barbu nu a fost numai pedagog. Activitatea sa extrașcolară a avut mare importanță pentru viața noastră națională înainte de primul război mondial, când a fost foarte activ suferind mult pentru dragostea ce o avea față de neamul său, motiv pentru care a trebuit să părăsească și catedra, din 1908 până în 1919, când a fost reintegrat în învățământ. După moartea directorului Institutului teologic, dr. Iosif Olariu, întâmplată la 6 decembrie 1920, a fost numit director dr. Petru Barbu, în 26 noiembrie 1920.

Între anii 1892—1908, timp de 16 ani, a fost redactorul „Foaiei Diecezane”. A fost mebru marcant în toate organele bisericești ; a funcționat timp de zece ani ca prim episcop la biserica din Caransebeș ; a întemeiat „Banca populară” din Caransebeș în 1907, al cărei prim director a fost timp de zece ani.

Având aptitudini practice, a înființat în anul 1921 și „Fondul de excursie al studenților teologi”, pentru a face excursii de studii prin părțile cele mai pitorești ale țării, mai ales la centrele episcopale și la mănăstiri. Fiecare student primea un carnet cu dreptul de a colecta bani pentru acel fond. Din suma încasată, jumătate trecea la acel fond, iar cealaltă parte la colectant. Așa am avut posibilitatea să facem excursii cu sume mici, din partea noastră, în anii 1923, 1926, 1928 și 1940. Fondul a fost administrat de conducerea Institutului teologic, iar după pensionarea directorului de Consiliul Eparhial.

Dr. Petru Barbu a fost un colaborator prețios al revistelor : „Candela”, „Biserica și Școala” (Arad), „Foaia Pedagogică” (Sibiu), „Familia” și „Revista literară” (Oradea) etc. S-a ocupat și cu folclorul, scriind „Porecle logojenești” (1930). Pentru activitatea deosebită desfășurată a fost decorat cu medalia „Răsplata muncii pentru Biserică” clasa I-a.

După o muncă incununată de roade, la 1 martie 1937 s-a pensionat. S-a stins în 7 martie 1941, în București și a fost înmormântat în Caransebeș. La prohod a servit episcopul dr. Vasile Lăzărescu înconjurat de un mare număr de preoți, foși studenți ai răposatului. Necrologul l-a rostit ierarhul. După un timp, la dorința familiei a fost exhumat și înmormântat în panteonul din Lugoj, alături de marii bărbați ai orașului.

4. Preot profesor dr. Dimitrie Cioloca.

S-a născut la 18 decembrie 1874 în comuna Șipet jud. Timiș, din familie preotească. Școala primară și liceul le-a terminat la Timișoara. Facultatea de Teologie a urmat-o la Cernăuți, unde și-a luat și doctoratul

în 1905. A audiat și cursurile Facultății de Filosofie din Cernăuți, luându-și licența în 1903. A intrat în serviciul eparhial în 1905, ca referent școlar (consilier cultural), dar din cauza presiunii exercitate de guvernul dualist — fiind îndepărtați profesorii dr. Petru Barbu și dr. Gheorghe Dragomir — a intrat în învățământ ca profesor la Institutul teologic pedagogic, cu începere de la 1 septembrie 1908. A servit neîntrerupt pînă la 1 octombrie 1938, cînd s-a pensionat. A fost hirotonit diacon la 20 august 1916 de către episcopul dr. Elie Miron Cristea, iar preot la 14 octombrie 1930 de episcopul dr. Iosif Tr. Badescu, care l-a distîns cu briu roșu.

A predat Exegeza Testamentului Nou la toate cursurile și Introducerea în cărțile Testamentului Vechi și Testamentului Nou, după manualele directorului dr. Iosif Olariu, apoi Apologetica după Calistrat Coca de la Cernăuți, Teologia pastorală după cursul litografiat al profesorului universitar dr. Teodor Tarnavski și Liturgica după Stefanelli din Cernăuți. La studiile bilice, pretindea să avem la oră Biblia întreagă și insistă să memorăm pericolele biblice mai importante.

A desfășurat și o activitate literară. Încă de pe băncile Facultății din Cernăuți a colaborat la „Drapelul“ din Lugoj. A îngrijit cea de a doua ediție în trei volume a „colecției de predici pentru duminicile anului bisericesc“ aparținînd profesorilor universitari din Cernăuți, dr. Teodor Tarnavski și dr. Emilian Vanitschi.

A publicat următoarele șase lucrări originale: *Virtutea Teologică a credinței — studiu din Teologia morală*, Cernăuți, 1925; *Icoane culturale din trecutul Caransebeșului* în „Foaia Diecezană“ (1920); *Simeon Manguica*, în calendarul „Glasul Bucovinei“ (1925); *Cinstece de război vitregești I*, Caransebeș, 1916; *Dor și jale II*, Caransebeș, 1917; *Povești din Banat* (după manuscrisul învățătorului Iosif Olariu, tatăl directorului Institutului Teologic dr. Iosif Olariu), Caransebeș, 1924.

A avut o predilecție deosebită pentru folclor, vechi cărți bisericești, manuscrise și obiecte de artă, icoane etc. creîndu-și o bogată colecție pe care a cercetat-o și profesorul savant dr. Vasile Pârvan. Și-a vîndut biblioteca Academiei R.P.R. cu puțin timp înainte de moarte. A fost și bibliotecar la Institutul teologic, iar la Societatea de lectură a studenților a fost președinte, alternînd cu profesorul dr. Vasile Loichiță și protopopul Andrei Ghidiu. Deopotrivă a fost membru în Adunarea Eparhială din Caransebeș timp de peste două decenii.

Este interesant de știut și cum a părăsit părintele profesor Cioloca viața aceasta, cît de neașteptată a fost sosirea morții. Cu două zile înaintea decesului, în 16 februarie 1963, l-am vizitat informîndu-l despre desfășurarea funerariilor episcopului Veniamin Nistor, la Alba-Iulia, unde am fost delegat să reprezint Caransebeșul, împreună cu protopopul Dimitrie Grama și preotul Ilie Cîmpeanu. S-a simțit foarte bine și a fost bucuros de cele comunicate. În seara de 18 februarie s-a întreținut cu un nepot al său, student, care a și plecat în aceeași seară la București. Noaptea i s-a făcut rău și a decedat la 89 ani. A fost înmormîntat în 20 februarie.

Am servit la sfânta liturghie și prohod numeroși foști studenți ai răposatului. Necrologul l-am rostit eu, ca fost student și apoi colaborator al răposatului.

5. Dr. Vasile Loichiță.

S-a născut la 26 octombrie 1881 la Jebel, jud. Timiș, din părinți agri-cultori. A urmat școala primară în comuna natală, iar liceul la călugării piariști din Timișoara și la cel românesc din Beiuș. Facultatea de Teologie a urmat-o la Cernăuți, unde și-a luat și doctoratul. A audiat și cursurile Facultăților de Filosofie din Cernăuți și Budapesta. În anul școlar 1907—1908 a fost numit profesor la Institutul teologic-pedagogic.

La Institutul teologic a predat, rînd pe rînd, aproape toate disciplinele teologice, mai ales în anii primului război mondial : Istoria bisericească universală, Istoria Bisericii Române, Dreptul bisericesc, Teologia dogmatică, Teologia morală, iar la Institutul pedagogic a predat Religia, Limba română, Limba germană și Istoria patriei. A mai predat și la liceul și gimnaziul din oraș, așa încît avea săptămînal 35 ore. A înființat, încă sub stăpînirea străină, „Societatea de lectură Nicolae Iorga“ la liceul din localitate.

Animat de lupta pentru menținerea trează a conștiinței naționale, a ținut conferințe la „Reuniunea română de lectură“ (înființată în 1863) și la „Societatea de lectură a studenților teologi și pedagogi“ (înființată în 1887). A fost redactor la „Foaia Diecezană“ timp de doi ani. De remarcat este rubrica „Cronica literară și culturală“, ce apărea săptămînal sub îngrijirea sa. Rubrica aducea note critice, prezentări bibliografice din literatură și știința românească, ținîndu-i pe cititorii bănățeni la curent cu publicațiile românești de peste munți.

În timpul războiului, în 1918, a redactat împreună cu alți profesori, foaia săptămînală „Făclia“. A colaborat și la revista „Viața Românească“, a lui G. Ibrăileanu, la „Semănătorul“ lui N. Iorga, la „Fîntîna darurilor“, la „Candela“ și altele.

Cînd, după Marea Unire, savantul Nicolae Iorga a poposit la Caransebeș, profesorul Vasile Loichiță a rostit un cuvînt omagial la liceul „Traian Doda“. A publicat și cîteva poezii în diferite reviste. În Caransebeș, a tipărit următoarele lucrări : *Ceva despre mișcarea noastră literară mai nouă*, Caransebeș, 1912 ; *Patriarhul Ciril. Lukaris*, Caransebeș, 1912 ; *Alexandru Vlahuță*, Caransebeș, 1920.

În anul 1924 și-a susținut examenul de „abilitare“, cu teza „*Moartea — studiu din dogma eshatologică*“, publicată în revista „Candela“ (anul 1923).

Profesorul dr. Vasile Loichiță a fost un om de adîncă religiozitate ; era singurul profesor mirean care venea în fiecare duminică la utrenie și se spovedea întotdeauna de Crăciun și de Paști. Ceilalți profesori veneau numai la sfînta liturghie. Nouă ne-a predat Istoria bisericească universală, după manualul lui dr. Ioan Mihăilescu, Istoria Bisericii Române, după profesorul dr. Ioan Lupaș (Sibiu, 1918), Teologia dogmatică după

dr. Iosif Olariu (ediția din 1916) și Teologia morală, după dr. Gheorghe Dragomir. Ne făcea lecții frumoase, atractive. Mie mi-a fost și profesor de religie, în timpul stăpînirii străine și apoi m-a recomandat Consiliului Eparhial, după terminarea Institutului teologic, să mă trimită la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Tot el a intervenit la Consiliul Eparhial să fiu numit profesor cu începere din anul școlar 1926—1927 și tot el m-a promovat „doctor în Teologie” în anul 1936.

În Cernăuți, a publicat mai multe studii în revista „Candela”, pe care le-a tipărit și separat în broșuri. Sprijinitor al tuturor studenților merituoși, a scris ierarhilor din diferite eparhii să le acorde burse. Mai ales nouă, bănașenilor și ardelenilor, ne-a fost ca un adevărat părinte și îndrumător.

În 1940, mutîndu-se Facultatea de Teologie la Suceava, a activat și aici pînă la vîrsta pensionării (1946), cînd s-a retras la Timișoara unde și-a continuat activitatea publicistică la revista „Mitropolia Banatului” cu mai multe studii, pînă cînd s-a stins din viață în ziua de 30 decembrie 1958. Un grup de foști studenți l-au condus pe ultimul său drum, spre locul de veci, depunîndu-i rămășițele pămîntești în cimitirul comunei natale Jebel, alături de părinți și sora sa.

6. Protopop Gheorghe Petrescu

S-a născut la Scăiuș, jud. Timiș, la 8 mai 1852. Clasele primare le-a făcut la Caransebeș, iar liceul la Lugoj. În anul 1872 a intrat la Institutul teologic din Caransebeș, terminîndu-l în 1875. Fiind încă student teolog în anul III, a fost numit cantor provizoriu, pe lîngă profesorul Ioan Nemoian. După terminarea studiilor, a fost numit profesor de Tipic și Cîntare bisericească la același Institut teologic, iar mai tîrziu și la cel pedagogic. În anul 1876 a fost numit „catihet”, calitate în care a servit fără nîci o retribuție timp de aproape patru decenii.

Ca profesor de Cîntare bisericească și Tipic, s-a distins prin felul său. Era neobosit atît la școală cît și la biserică. A fost un distins ritualist și cîntăreț fără seamă. Are merite nepieritoare pentru cultivarea și conservarea melodiilor noastre bisericești. Este interesant faptul că nu cunoștea notele muzicale, dar cînta întotdeauna în același fel. Cînd cînta uneori în biserică, o făcea mai împodobit decît ne învăța; 48 generații de preoți și învățători au sorbit cu nesaț din gura „Cucuzelului Banatului” frumoasele melodii ale cîntărilor noastre bisericești. Părintele profesor Gheorghe Petrescu a jucat un rol însemnat atît în viața socială a Caransebeșului, cît și în cea bisericească a eparhiei. A fost un preot evlavios și zelos, servind cu credință la altarul Bisericii strămoșești. Pentru serviciile aduse, în anul 1892 a fost distins cu brîu roșu, iar la 25 decembrie 1919, mitropolitul primat dr. Elie Miron Cristea l-a hirotosit întru protopresbiter. În 1929 a primit medalia „Răsplata muncii pentru Biserică” clasa I-a.

În fiecare sîmbătă la orele 14 și respectiv în ajunul fiecărei sărbători ne întruneam într-o sală de curs și făceam programul pentru serviciul la sfînta biserică. Uneori în cursul cîntării se oprea și spunea: „Dacă aș

fi fost la parohie, aş fi avut o 'trăsură cu patru cai' — aluzie la faptul că avea retribuţie mai mică decât ceilalţi profesori, el neavînd studii superioare. Ne predă Tipicul după manualul directorului dr. Iosif Olariu. Îmi aduc aminte de ultima sa oră de curs. Eram în anul M (în 1923), cînd în Postul Paştilor ne învăţa „Canonul Sfîntului Andrei Criteanul“. S-a oprit dintr-odată din cîntare şi ne-a spus : „Ferească Dumnezeu să nu mor eu, că aştia nu ştiu nici să-l îmbrăce pe vlădica“ (? ! n.n.). Peste noapte s-a stins, în 7/20 martie 1923. A fost prohodit şi însoţit la mormînt de numeroşii săi studenţi, în memoria cărora a fost viu pururea.

7. Profesorul *Antonie Sequens*.

S-a născut departe de noi, în oraşul Chotebor (Boemia, Cehoslovacia), în anul 1865, din părinţi cu stare materială modestă. După ce a terminat clasele primare şi cinci clase gimnaziale, părinţii săi, la insistenţele lui, l-au înscris la Conservatorul din Praga, la secţia de „organişti“. După cinci ani de studii riguroase, în 1885 a luat diploma cu un succes deosebit. Ales de ochiul ager şi pătrunzător a episcopului Ioan Popasu, restauratorul Episcopiei, a fost adus profesor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeş. S-a identificat deplin cu dorurile şi aspiraţiile neamului nostru, care i-au fost stea călăuzitoare în activitatea de cîteva decenii.

Ajuns profesor de muzică la Institut, şi-a dat seama de însemnătatea covîrşitoare a disciplinei în pregătirea preoţimii şi învăţătorimii, stăruiind de la început pentru introducerea obligatorie a studiului vioarei. A întîmpinat multe greutăţi în realizarea planurilor sale, dar sprijinit moral şi material de protectorul său luminat care l-a adus la Caransebeş, şi-a urmat calea în munca sa asiduă. Şi munca nu i-a fost zadarnică. Muzica se ridica, cîştiga tot mai multă însemnătate. Bărbat luminat, înzestrat cu vastă cultură muzicală şi cu un ales simţ artistic, are meritul de a fi creat generaţii întregi de dirijori de coruri, proveniţi din rîndurile tinerilor candidaţi la preoţie şi dintre învăţători.

Dacă astăzi satele noastre au preoţi pricepuţi şi destoinici într-ale muzicii şi în conducerea de coruri ce preamăresc pe Dumnezeu cu acele frumoase cîntări, meritul îi aparţine şi profesorului *Antonie Sequens*. Acele coruri au ţinut aprinse candela conştiinţei şi demnităţii noastre româneşti. Sub influenţa activităţii sale, foarte mulţi dintre foştii săi studenţi s-au dedicat studiului muzicii, devenind muzicieni cu renume, ca : *Timotei Popovici* (Sibiu), *Iosif Velceanu* (Timişoara), *Caius Lepa* (Arad), *Sava Golumba* (Cluj), *Vasile Ijac* (Timişoara), *Constantin Vladu* (Caransebeş) şi *Dimitrie Cuzma* (Reşiţa). Şi dacă astăzi Banatul nostru stă la loc de frunte în cele ale muzicii la acest merit a contribuit desigur, fie şi cu o părticică, maestrul *A. Sequens*.

Profesorul a excelat şi ca dirijor al corului „Reuniunii de cîntări“ din Caransebeş. Activitatea sa la această societate, cu un luminos trecut, a culminat cu pregătirea şi prezentarea operetei „Crai Nou“ de *Ciprian Porumbescu*. Nouă ne-a fost profesor de muzică vocală şi instrumentală, el predînd la Institutul teologic pînă în 1928. A condus corul Institutului

cu multă competență la diferite serbări, între care se distingea mereu cea destinată „Sfinților Trei Ierarhi“, patronii Institutului. Pe lângă rodnică sa activitate școlară și extrașcolară, a găsit vreme să îmbogățească și literatura muzicală cu diferite lucrări de valoare, mai ales bisericești, între care unele tipărite. Pentru munca sa desfășurată a primit medalia „Răspătarea muncii pentru Biserica“ clasa I-a. Cu prilejul conferirii acestei medalii, întregul corp didactic aflat în Caransebeș l-a sărbătorit, exprimându-i recunoștința pentru munca neîntreruptă desfășurată cu dragoste, rîvnă și pricepere timp de 37 ani la Institutul teologic-pedagogic.

Profesorul Antonie Sequens n-a avut familie. Soția i-a decedat în anul 1922. Din agoniseala sa, s-a cumpărat o vilă denumită „Casa învățătorilor“, destinată acestora ca loc de odihnă peste vară, iar casa proprie din oraș a donat-o corului „Reuniunii de cîntări“ din Caransebeș, împreună cu toate manuscrisele și lucrările tipărite. A decedat în anul 1938, cu conștiința împăcată că și-a făcut datoria ca profesor și ca om. Am servit la înmormîntarea sa, împreună cu numeroși preoți, iar studenții teologi, alături de membrii corului „Reuniunii de cîntări“, au dat răspunsurile funebre.

8. Dr. Constantin Popasu.

S-a născut în anul 1858, la Brașov. A urmat școala primară și liceul în orașul natal, iar Facultatea de Medicină la Viena. După ce a obținut titlul de „doctor“, a făcut practică mai mulți ani la renumite clinici din Viena. Ca student a activat în cadrul Societății „România jună“ al cărei președinte a fost. În anul 1923, cu prilejul serbării semicentenarului societății în Caransebeș, dr. Constantin Popasu, într-o emoționantă cuvîntare, a evidențiat momentele cele mai însemnate și luminoase din activitatea acestei societăți. Evocînd prietenia cu marele poet Mihai Eminescu, a amintit multe scene, duioase, din viața nemuritorului poet.

În anul 1895 se stabilise în Caransebeș. Avînd încrederea deplină a fericitului episcop Nicolae Popea, a ocupat catedra de Igienă la Institutul teologic-pedagogic, fiind numit totodată ca medic al școlii, la care a funcționat cu cinste și zel, pînă cînd moartea nemiloasă ni l-a răpit în ziua de 7 ianuarie 1933. Fire modestă cum era, nu a rîvnit să ocupe o catedră universitară, deși a fost invitat la Facultatea de Medicină din Cluj. Activitatea lui socială a fost la fel de variată : a alinat multe dureri, a domolit multe suferințe și de multe ori moartea a fost împiedicată, grație cunoștințelor sale vaste, practicii îndelungate și conștiinciozității cu care și-a profesat chemarea.

Doctorul C. Popasu ne făcea lecții de Igienă foarte frumoase, deși erau cam rare, deoarece era foarte ocupat ca medic aproape la toate școlile din oraș. Ne predă după manualul de Igienă de dr. Ureche. A fost un idealist ; n-a fost nicicînd bogat. Ne-a fost coleg bun, binevoitor față de toți, cu sfatul și cu fața.

Răposînd dr. Constantin Popasu, în ședința consiliului profesoral din 9 ianuarie 1933, rectorul dr. Petru Barbu a omagiat în alese și duioase

cuvinte pe defunctul profesor și medic, relevînd valoroasa activitate desfășurată și chipul său ca om, însușirile nobile cu care a fost înzestrat. Ca medic al școlii s-a îngrijit cu mult zel de sănătatea profesorilor și a studenților timp de aproape patru decenii. Le-a făcut pe toate pentru o retribuție foarte modestă, așa încît s-a jertfit de fapt pentru școala noastră. Spre a-i eterniza memoria, s-a colectat de la profesori și studenți o sumă de bani destinată ajutorării a doi studenți săraci.

Am rostit necrologul în biserică, iar la mormînt a vorbit studentul Marcu Bănescu. Odată cu el a plecat dintre noi ultimul descendent al ilustrei familii Popasu, nume care ne reamintea marele restaurator al eparhiei noastre, fericitul episcop Ioan Popasu, al cărui nepot de frate era.

9. *Protopop stavrofor Andrei Ghidiu.*

S-a născut la 15 ianuarie 1849 în comuna Deda, jud. Mureș, din părinți agricultori. Școala primară a făcut-o în satul natal și la Reghin, iar pe cea secundară a urmat-o la Blaj, luînd diploma de bacalaureat la 6 iulie 1870. În toamna aceluiași an s-a înscris la Institutul teologic din Sibiu, pe care l-a absolvit, „prima cum eminentia“, la 29 iunie 1873. În vara anului 1874, Consistoriul Arhidiecezan din Sibiu l-a trimis ca bursier la universitățile din străinătate. S-a înscris la Facultatea de Filosofie din Viena, dar în noiembrie 1874 a trecut la Universitatea din Lipsa, unde a urmat Teologia pînă în vara anului 1878.

În luna august 1880 a intrat în serviciul Episcopiei Caransebeșului, ca profesor la Institutul teologic. În 19 decembrie 1881 a fost hirotonit diacon, în 25 decembrie același an preot, iar la 6 ianuarie 1883 a fost hirotesit protopop al protopopiatului Oravița.

Între 1880—1883, ca profesor, a predat studii din Teologia practică, cu devotament, fiind foarte apreciat de episcopul Ioan Popasu pentru rezultatele de la examenele de la sfîrșit de an, ceea ce rezultă și din decizia de a-l distinge cu brîu roșu înainte de a fi împlinit doi ani de activitate.

După cinci ani petrecuți la Oravița, în 21 noiembrie 1888 a fost instalat în postul de protopop al Caransebeșului, funcție pe care a îndeplinit-o fără întrerupere pînă la moartea întîmplată la 3 noiembrie 1937.

Dotat cu alese calități, cu o bogată cultură teologică, un distins orator și un păstor sufletesc model, și-a cîștigat de la început dragostea și respectul tuturor. El n-a fost numai un harnic slujitor al altarului, ci și animatorul și apoi conducătorul luptei naționale românești pe aceste meleaguri, în perioada dinaintea Marii Uniri. A activat în cadrul Partidului Național Român, fiind președintele organizației locale din Caransebeș. Patriarhul dr. Elie Miron Cristea, pe cînd era episcop al Caransebeșului, l-a caracterizat astfel într-un atestat din 7 octombrie 1913: „În oficiul său și în atribuțiile sale a dovedit interes pentru afacerile bisericești, zel pentru oficiul său, tact și prudență în sarcinile avute“.

În viața Bisericii, protopopul Andrei Ghidiu a rămas nemuritor ca neîntrecut orator bisericesc, bun și înțelept organizator și distins litur-

ghisitor. Prestanța sa oratorică, dublată de caracterul său ferm de român, l-au așezat în primul plan al vieții naționale, ceea ce i-a deschis intrarea în primul parlament al României întregite și i-a adus aureola nemuritoare a marilor noștri luptători din trecut.

Împreună cu profesorul Iosif Bălan de la Institutul pedagogic, a redactat „Monografia orașului Caransebeș”, publicată în 1909. Ca profesor suplinitor (între anii 1914—1926), nouă ne-a predat Economia rurală, Omiletica și Stilistica. Era foarte ocupat, căci timp de 2—3 ani a fost unicul paroh al orașului, în timpul primului război mondial. L-am auzit predicând mai ales la sărbători naționale. În vara anului 1919, la sfințirea drapelului liceului „Traian Doda”, în cuvîntarea ținută a spus printre altele : „Pentru aceste trei culori am suferit mult”.

Răposînd la 7 martie 1923 protoprezbiterul profesor Gheorghe Petrescu de Cîntare bisericească și Tipic, Consiliul Eparhial l-a încredințat și cu suplinirea acestei catedre. În anul 1931, preoțimea din protopopiat l-a sărbătorit cu ocazia împlinirii a cinci decenii de preoție. I-a oferit o Evanghelie legată în piele, cu dedicație. S-a servit o masă comună, la care au participat și reprezentanții celorlalte confesiuni existente pe raza orașului, relevîndu-se atmosfera de bună înțelegere între ele.

După o boală îndelungată, protopopul Andrei Ghidiu a părăsit această viață, regretat de preoție și de credincioșii din protopopiat.

*
*
*

În cele descrise pînă aici m-am referit parțial la activitatea desfășurată de ierarhi și de profesorii Institutului teologic. În continuare, voi arăta activitatea desfășurată de studenți, organizînd toate serbările naționale cu programe aprobate de corpul profesoral, ca și activitatea lor în cadrul Societății de lectură „Ion Popasu”.

În 25 septembrie 1921 am luat parte la parastasul oficiat în amintirea voievodului Neagoe Basarab, iar la 1 iunie 1922 la comemorarea generalului Traian Doda, patronul liceului din localitate, ambele însoțite de serbări adecvate.

Cu toții am activat în cadrul Societății de lectură „Ioan Popasu”, constituindu-ne în fiecare an sub conducerea cîte unui profesor. După constituire, erau înștiințate diferitele societăți studențești — în special cele teologice — precum și redacțiile diferitelor reviste și ziare, cu rugămintea de a ni le trimite gratuit. În cursul fiecărui an se țineau ședințe în cadrul cărora se rosteau predici, dizertații, aveau loc recitări de versuri și intonări de piese muzicale. În ședințele festive erau comemorați fericiții întru pomenire : Andrei Șaguna, la 30 noiembrie, Nicolae Popea, la 6 decembrie și Ioan Popasu, la 5 februarie. Cu alte prilejuri pregăteam bogate programe artistice, mult apreciate de o numeroasă asistență.

Biblioteca studenților, separată de cea a corpului didactic, însuma în 1922 600 volume. Societatea primea gratuit reviste și ziare de la diferite redacții. În 1922—1923, biblioteca a crescut cu 390 cărți, dintre care 350 provenite din biblioteca fostului profesor de Teologie, Ioan Nemoian, do-

nată Societății de lectură. Celelalte au provenit din donația arhimandritului dr. Eusebie Roșca, directorul Seminarului teologic „Andreian” din Sibiu, iar o parte cumpărate din fondul societății.

Între 29 mai—5 iunie 1923, sub conducerea directorului dr. Petru Barbu și a profesorului dr. Dimitrie Cioloca, am întreprins și o excursie de studii, spre a cunoaște țara cu frumusețile ei. Am vizitat atunci orașele Alba Iulia, Sibiu, Rîmnicu Vilcea, Curtea de Argeș, Pitești și Craiova, pretutindeni bucurîndu-ne de cea mai mare atenție și bunăvoință, de dragoste frățească. Mulțumiți sufletește și plăcut impresionați de cele văzute, ne-am înapoiat acasă, recunoscători conducătorilor noștri și gazdelor ospitaliere. Purtarea și manifestările corale ale excursioniștilor au făcut cea mai bună impresie tuturor celor ce ne-au văzut și ascultat.

În următorul an școlar, 1923—1924, a crescut fondul Societății de lectură, iar numărul cărților a ajuns la 995 volume. În același an am primit și două vizite: La 22 mai 1924, un grup de 38 persoane, profesori și elevi de la Seminarul teologic „Sf. Grigorie Decapolitul” din Craiova, iar la 2 iulie, un alt grup de 48 persoane, profesori și elevi ai Seminarului teologic din Rîmnicu Vilcea. Ambele grupuri au vizitat orașul nostru și instituțiile mai însemnate, fiind gazduiți cu căldură la internatul Institutului teologic. Au plecat de la noi deplin mulțumiți sufletește.

Ca activitate a studenților, mai amnitesc serioasa lor pregătire pentru viitoarea misiune. În preajma examenelor primeam câte o săptămînă liberă, fără cursuri. Examenele aveau loc în prezența chiriarhului, episcopul dr. Iosif Tr. Badescu, sau a delegatului său, arhiereul vicar Filaret Musta, precum și a membrilor corpului didactic.

În vederea ocupării unei parohii, absolvenții mai dădeau un examen de capacitate preoțească, cu o altă comisie, formată de obicei din cei doi ierarhi, directorul dr. Petru Barbu, protopopul Andrei Ghidiu și protopopul dr. Gheorghe Popovici al Lugojului. Examenul consta din toate materiile studiate în cursul anilor, în funcție de clasificare urmînd și dreptul de a candida la una dintre cele trei categorii de parohii. Prezentarea la parohie consta din cîntarea bisericească și rostirea unei predici în fața credincioșilor.

Prot. prof. dr. ZENO MUNTEANU

PREOTUL ION BELCIUG DIN ROMANUL „ION“

După părerea unanimă a exegeților, apariția romanului „ION“ de Liviu Rebreanu în anul 1920 a însemnat un fenomen literar de excepție, cartea fiind întâia operă de acest gen în literatura română, care a atins plafonul valoric al romanului universal. Oricine parcurge această operă nu poate să nu fie fascinat de frumusețea picturală, angelică, a personajelor, care polarizează într-o ținută artistică impecabilă în jurul lui Ion, Ion cel adevărat, fiul lui Ignat Tabără zis al Glanetașului. Grație lor, autorul reconstituie monografic lumea satului ardelenesc, în condițiile existenței lui de dinaintea primului măcel mondial, când aura transilvăneană, a idoma țării Banatului, trăia ingenuncheată sub braț și steag străin.

Printre eroii cărții se numără și preotul Ion Belciug. Despre el știam și nu știam prea multe. Îl vedeam parcă aieva preumblindu-se cu rost, pe jos, adesea cu trăsura sa, de la Pripas la Amradia (Năsăud) ori la Dumitra, Cepari sau la Sintereag, locul său de baștină, unde își avea pe cei dragi.

Rebreanu îl lăsase cu ostentăție pe Belciug într-o anume obscuritate, iar bruma de luminozitate ce-i înconjoară chipul și gesturile (deloc neglijabile) în câteva episoade este diafană, cețoasă și pieritoare așa după cum pieria preotul în sutana sa (pe care n-o dezbrăca o clipă!...) în colbul vînturat al drumurilor de țară. La finele lecturii, constatăm (dezamăgiți) că preotul Ion Belciug era o fire acră, ursuză, încăpățînată, și mai ales răzbunătoare.

Dar la sfîrșit cititorul avizat are și șansa de a se balansa în cumpăna îndoielilor, de a medita și pune sub semnul întrebării obiectivizarea, detașarea autorului, a vocii sale în cazul unuia ori a altuia dintre personaje precum în situația preotului Ion Belciug, în zugrăvirea căruia transpare o oareșicare fragilitate subiectivă, suficientă însă să dezvăluie de dincolo de rînduri imaginea caducă a scriitorului în discuție.

Starea meditativă, fără conjur și impulsuri xenofobe, îndeamnă să cugetăm asupra unui lucru esențial: preotul Ion Belciug, personaj fictiv sau real, avea misiunea nobilă de a sluji pe Dumnezeu și pe Fiul Său, pe Hristosul credincioșilor din parohia sa, de a veghea cu ochiul limpede al minții și cu lacrima inimii asupra normelor divine și pămîntene, tradiționale, statornicite în comunitatea sa sătească, de a sancționa pe cale religioasă, sub cupola binecuvîntată a altarului, orice încălcare a bune-

lor moravuri din partea enoriașilor. Ion, feciorul Glanetașului, harnic și frumos, dar cea mai pauperă ființă din Pripas, nesocotește aceste norme, le încalcă în mod voit, iscind scandal la hora din sat, snopindu-l în bătai pe George, pretendent la mîna Anei, fiica lui Vasile Baci, om cu stare în Pripas. Preotul, ființă sacră pe pămînt, își face datoria pe deplin, el nu ține seama de intervenția doamnei și a domnului Zaharia Herdelea de a-l ierta pe Ion. Intervenția își are pe alt culoar al sufletului motivarea ei : Ion al Glanetașului, cel cu casa peste drum de Herdelea, muncea de „tăte“ în obcina învățătorului, fapt pentru care era îndrăgit de cei mari cît și de către cei mici, fetele și fiul Titus. După sancțiunea administrată lui Ion, familia Herdelea rupe irevocabil relațiile cu preotul Ion Belciug.

Gesturile senine, pline de omenie, ale preotului (ne precuvîntă naraarea din roman) se reduc la unul singur : preotul împrumută, cînd și cînd, trăsura sa familiei Herdelea pentru ca dascălul să-și „șpațirească“, preumbe, fetele la balul de simbătă seara din Amradia, fetele fiind în prag de măritiş și cu lada de zestre goală pușcă ! . . .

Cam puțin, îți zici, cititorule, ca acest personaj, popa Ion Belciug de baștină din Sintereag, să-ți intre în suflet, de unde să nu-l mai scoți nici atunci cînd soarele tău pogoară în bernă. E puțin știind că tot atunci de demult, dar în alte părți crîncen subjugate, Badea George Coșbuc și Octavian Goga, supra-numit „poetul pătîmirilor noastre“, au colindat cu toiagul lui Moise în mînă și au demonstrat pe viu că preoțimea și dascălimea română au fost apostolii neamului românesc întru izbăvirea și lecuirea unei răni sîngerînde : îndepărtarea opreliștii sociale și zăgăzuirea ofensei naționale aduse unei nații cu drept de existență liberă sub soarele răsărit din cerul ei. Și din nou gîndurile se bulversează în balanța îndoielilor . . .

N-am știut, ce și cum, pînă cînd am poposit în pămînturile sfințite cu har dumnezeiesc de la pasul Prislopului.

De la Coșbuc la Rebreanu (Prislopul de odinioară) e, credeți-mă, o zbatere și un filfiit, poate două zbateri și un filfiit, de aripi de cocor pe fața unui cer uns de soare. Cum-necum, în baza recomandării profesorului-ghid de la „Casa memorială George Coșbuc“ intru sub oblăduirea amfitrionului IOAN HORDOAN din comuna Liviu Rebreanu, județul Bistrița-Năsăud.

Badea Ion e în pragul celor 87 de ani, dar de nu știi, cum n-am știut nici eu, îi dai cu douăzeci mai puțin ! E încă falnic și drept, vinjos și cu bratele muncite (jilave și pietroase), iar judecata o are limpede și vorba sigură, sub o privire scrutătoare, tăioasă, ușor încrîncenată, ca la mai toți ardelenii.

După una, alta, ca între bănățeni și transilvăneni (răul din imperiul austro-ungar de tristă amintire ne-a unit sufletele în salba veșniciei), bătrînul, fîlos, prezintă o șcătulă (cutie) de fier, paralelipipedică și cu doi cuci pictați pe ea, cum doar altădată prin bilciurile noastre se mai puteau vedea. În cutie un teanc de scrisori și fotografii de forme și mărimi dife-

rite, poze în alb-negru, dar și în color, primite de la feciori, nepoți și strănepoți.

În sumedenia de fotografii, una atrage atenția în mod deosebit. E de mărimea unei cărți poștale și îngălbenită de patina timpului mai ceva decît toate celelalte luate la un loc! Prins în mrejele curiozității o iau în mînă și o privesc lung și cucernic, așa cum ai privi o icoană veche. În fotografie un ins cu o înfățișare gravă, hotărîtă și dirză, poate prea dirză, asta după subțierea buzelor și după cum colțurile gurii sînt lăsate în jos. Nu-l cunosc dar sînt impresionat pînă la culme de figura impozantă a omului. Badea Ion îmi sesizează ezitarea de a pune și nu o întrebare. „În senzul ăsta“ (formularea aparține prislopenului) întreabă, ponderat și cu modulații în glas: „Citit-ai, dragule, cartea lui „Ion“ de Rebreanu?“ „Da“ confirm eu. „Aista-i, dragule, popa Belciug, pe carele l-a cunoscut-o domnișorul Liviu și despre carele o scris în roman. Popa aista, ni, s-a ciondănit cu domnii de la Năsău(d) ca aici în Prislop, înainte de bătaia dintii, să fie școală românească. Școală s-o făcut, dragule, da' s-o făcut pe banii popii, și tăt așe, dragule, s-o zidit pe punga lui și casa dăscălașului Vasile Rebreanu, la care, ni, fost-am și eu doi an școlar.“

Descoperisem întîmplător o comoară de mare preț. Nu-i vorba de nici un joc năstrușnic al hazardului. Dumnezeu, ca să mă exprim în limbajul țăranilor mei din Petnic, mi l-a scos în cale pe nonagenarul (ca miine) Ion Hordoan. Îmi croiesc un plan și mă antrenez cu interlocutorul meu într-un dialog viu și interesant care se întinde pe cîteva zeci de pagini de bloc-notes, dialog ce s-a lătit pînă la ceasul cosmic cînd stelele somnoroase și ele au început una cîte una să pilpiie din ochi și să se împrumute cu foc.

Aflu și notez fapte și gînduri formidabile, nicăieri întîlnite. Notez de zor, înregistrez istorisirile cursive și pe alocuri colorate ale bătrînului. Bloc-notesul se dovedește neîncăpător, uzez pînă și de copertile lui cartonate, în cenușa cerului plumburiu...

... preotul Ion Belciug a slujit o viață de om altarul bisericeții din Prislop însă, la nevoie, nu se dădea în lături să officieze slujba mare și slujba mică, ba chiar și pe cea de vecernie în satele și cătunele pierdute prin coclaurile din-prejur, la Cepan, devenit mai tîrziu Cepari (după apariția lui „Ion“), Dumitra, Sintereag și uneori la Beclean, unde alesul și unsul lui Dumnezeu pe pămînt se deplasa cu trăsura cu doi cai, iar atunci, cînd își împrumuta trapașii la necazul cuiva (Prislopul era plin de oameni sărmani, care trebuiau cum-necum să ajungă cu femeia, bătrînul și copilul bolnav la doctorașul din Năsăud...), nu pregeta ferit-a sfîntul de la datorie. Era văzut adesea luînd drumeagurile în picioare cu fătul după el, fătul (în graiul celor din Bistrița-Năsăud) nefiind altcineva decît crîsnicul sau paraclisierul său, așa cum a fost și Ion Hordoan pe la 18—19 ani.

Luminătorul din Prislop ținea morțiș la respectarea cu sfințenie a canoanelor bisericești și nu s-ar fi abătut de la litera Sfintei Evanghelii pentru nimeni și nimic în lume. Din acest punct de vedere, doar din

acesta, se poate adevăra cu mîna pe inimă că preotul a fost un om aspru, neiertător față de toți aceia, se mai găseau cîte unii, e drept puțini la număr, dar se mai găseau (vorba aceea pădure fără uscături, nu-i la îndemîna orîșicui...), care cădeau în păcat și nesocoteau cuvîntul lui Dumnezeu și normele sfînte de conviețuire între semenii.

Ion Belciug avea într-adevăr privirea înrourată și firea de om închis, umbrită și arar străluminată de un scăpărat de scînteii, și asta de atunci, de cînd i s-a prăpădit preoteasa. Trăise cu ea, cu doamna preoteasă, după legea străbună, vreme doar de trei luni de zile ! Nu s-a mai recăsătorit, nici că avea drept (după canoane) la așa ceva, iar de pe urma femeii lui rămăsese cu oareșicare avere, bașca pămînturile și dumbrăvile moștenite în Sintereag (se trăgea din oameni cu stare...) în total avea cam douăzeci de iugăre de pămînt plus o dumbravă de ceroni pentru lemn de foc.

În casa și în averea lui, munceau, se hrăneau și se îmbrăcau mai toți săracii satului. În anul 1903, cînd învățătorul Vasile Rebreanu s-a stabilit în slujbă și cu familia sa în Prislop, nevastă și cîțiva copii, mai toți mărunței, dascălul nu avea pur și simplu unde să se aciuieze. O mîna blajină, duhovnicească, hărăzită să facă doar bine viței de românaș, i s-a întins dezinteresată ! Pînă una, alta, Rebreanu și ai săi s-au pripășit sub acoperișul casei parohiale. Între timp, preotul, om inimos și întreprinzător din fire, a făcut demersurile legale, a obținut aprobările de rigoare și a cedat din averea bisericii un lot de casă, altul de grădină învățătorului. S-a înălțat casa, apoi s-a mobilat cu toate cele trebuincioase unei familii numeroase, pe cheltuiala părintelui duhovnic, fără retrocedarea unui singur sfanț ! Preotul avea mulțumirea lui, era fericit că, de acum încolo, copiii prislopenilor vor putea învăța să citească și să socotească în grai românesc.

Școala bătrînă, printre picături, a demolat-o și din rămășițele ei, ajutat de țărani, a tocmît o brutărie, prima în Prislop. Apoi tot pe punga lui s-a zămislit așezămîntul școlar nou, zisa aceea : la dascăl nou — școală nouă.

Prislopenii bătrîni, atîți cîți mai sînt, zic într-un glas despre preotul lor de odinioară : „Ăla ne-a făcut pe noi gazde ! El, popa Belciug, a fost tatăl nostru !“ Investigînd suportul moral și material al acestor afirmații, s-au stabilit date certe, înscrisuri oficiale și martori oculari, precum și cuferele năpustite prin poduri, prăfuite de colbul anilor, în care se găsesc dovezi grăitoare cu privire la ceea ce a făcut preotul Ion Belciug pentru enoriașii săi.

În Prislopul de demult, țărani erau mai cu toții săraci-măraci ! Doar cîteva familii, trei sau patru, aveau cîte o palmă, două de pămînt, în rest, sărăcia lucie. Năimitorii lucrau cu sapa și cu brațele pe moșiile învecinate. Moșia cea mai întinsă, lătită și apropiată de vatra satului, era a grofului Banfy din Odorhei. Groful n-a fost văzut vreodată venind prin Prislop, în schimb venea destul de des administratorul moșiei, un soi de ciocoi în imperiu, căruia țărani îi ziceau simplu : „Tisrul“.

De unde, de neunde, se știa și nu se prea știa, suficient că vorbele zburaseră cu aripi de șoim! S-a dat sfoară în țară (a se înțelege satele din zonă) cum că groful Banfy, om strimtorat în urma urgiilor trăite prin Pesta și Buda, este nevoit să-și scoată la mezat moșia de patru sute douăzeci și șase de iugăre, fără a mai socoti pădurile și locurile de pășunat.

Întiul care a prins din zbor această veste a fost preotul Belciug. Ion Belciug n-a stat prea mult pe gânduri. El a dat fuga la primarul Iosif Popa. Acesta nu era de găsit. Unii ziceau că e într-o parte, alții în altă parte, se presupunea că era în ședință cu primarii pe comitat în Năsăud. Nici administrația imperiului, când era vorba de ședințe, nu se dezmințea. Ținea ședințe peste ședințe cu primarii!... Belciug n-a renunțat la planul încropit în capul său luminat. S-a alertat și a fugit acasă la Ioachim Hordoan, ajutor de primar. Aici l-a găsit și pe Ioan Ilovan, ăla al lui Grigore, om cu oleacă de cartă și de stare. Cei trei s-au înțeles dintr-o vorbă. Căzînd de acord, popa l-a trimis pe Ion, feciorul lui Ioachim, cu vorbă la Alexa Brăsfălean, vizitiul său, ca să înhame de urgență caii la trăsură și s-o scoată negreșit în drumul mare. Porunca popii a fost adusă la îndeplinire cu iuțea fulgerului!

Cei trei, cu vizitiul în față, pe capră, au ajuns într-un suflet în ograda frogului din Odorhei. Dar, ca într-un făcut, deodată cu ei au intrat pe poartă val-vîrtej și sașii din Cepen, din Ceparii de mai tîrziu.

Groful Banfy, avînd motivele lui, ținea și înclina să vîndă moșia sașilor. Nu s-a putut s-o spună cuiva verde în față. El, cît era de grof și cu relații sus-puse, nu voia să se pună rău cu popa Belciug, clănțau cînd era vorba de drepturile românilor. Preotul ar fi fost în stare să-i pună în cap întreaga suflare românească pînă și pe cei cîțiva deputați din Dietă. Așa că le-a spus-o unora, le-a spus-o și altora, le-a zis-o în față, fără conjur: „Domnii mei... Hat persze!... Cine mune dominează la ceasurile opt fi-va primul cu banii în bugilar ăluia îi dau pămîntul!... Da, cine fi-va întiul cu coroanele împărătești!...“

Tăranii din Prislop, în marea lor majoritate, nu se puteau lăuda că au văzut cum arată o coroană împărătească. Creitari mai văzuseră unii dintre ei pe la Seghedin, Buda, ba chiar și în Pesta, dar coroane, nu. Cazna căzuse tot pe capul bisericii. Preotul Belciug avea ceva bani strînși, pe „acții“, în banca „Aurora“ din Năsăud. Comitatul Năsăud era ceva mai pe aproape față de îndepărtarea la care se afla Bistrița de Odorhei, unde era banca săsescă. În consecință a început o adevărată cursă maraton contra cronometru. Sașii aveau și ei caii lor, bine clădiți și bine zobiți.

Belciug l-a dat jos de pe capră pe Alexa, l-a dat jos chiar și din trăsură, așa cum i-a dat și pe ceilalți, ca să-i fie mai ușor iepii, ce sta a făta. Popa, în sutană și cu pălăria cu boruri mari, împinsă pe ceafă, în picioare și cu codirișca în mînă, șficuia în stînga și în dreapta, se stropsea împlo-rînd rugi peste rugi Tatălui Ceresc ca să-l ajute să-și ducă la bun sfîrșit gîndul. Cerurile s-au desfăcut în două și de sus a început să toarne cu găleata. Căii mici și iuți se duc ca vîntul prin noroi și prin clisa galbenă a pămîntului. În vreme ce, caii grei, cu copita cît pălăria popii din Cepen,

călcînd se afundă în noroi și fuga le este anevoioasă din ce în ce mai mult.

Totul se plătește, glăsuiește o zicală românească, se plătește cu sudoarea și singele tău ori cu al celor dragi ție. În oborul pietruit al grofului, mare că puteai întoarce cîteva căruțe în el, iapa popii, a lui și nu a parohiei, gîfîind din greu și spumă din coamă și pină în copite, a în-genunchiat, apoi s-a prăvălit cu picioarele în sus! Nu i-a fost nici un leac de ajutor!

Moșia grofului din Odorhei, obcină țărănească și românească în vechime, a fost redistribuită prislopenilor fără un șant. Trebuia să se plătească în vreme și în timp, după puterea fiecăruia, dar războiul și urmările lui, legea agrară din 1920 i-a scutit de vreo plată. Dar, rogu-vă, să nu uităm esențialul din capul locului: înainte de declanșarea războiului, cu alte cuvinte înainte de promulgarea legii de improprietărire din 1920, altcineva îi iertase de plată pe prislopenii din parohia preotului Belciug. Și să nu omitem al doilea lucru de esență: în toată afacerea asta, părintele Ion Belciug n-a cîștigat nimic, nu și-a oprit pentru el un ar din iugărilor grofului. De pierdut, așa cum am văzut pierduse iapa de rasă, ce-i sta să fete...

După toate astea, zic să ne întoarcem la ale noastre dintr-un început, la relațiile ce domniseră între sfinția sa și dascălul Vasile Rebreanu. Preotul era nespus de fericit văzînd cum copiii din Prislop o rupeau binișor pe românește, pe limba mumei sale din Sintereag, în ale cititului și socotitului. De bucurie, anii începuseră să-l mai moaie, mai închidea cîte un ochi la cîte-o scăpare de-a învățătorului. Încercase el, dar nu reușise, proțăpî în calea învățătorului, mai ales în zile de sîmbătă cînd Vasile să mute din drum cîrciuma lui Avrum, s-o dea înlături, să nu mai stea Rebreanu se ducea la ore. În treaba asta muncise el ceva cu prietenul său ovreii Lipot Steossel din Jidovița, un cătun la o fugă de cal. Steossel era și el prieten cu Avrum, dar strădania rămăsese zădarnică. Părintele ajunsese să se mulțumească să-i zică Doamnei Rebreanu, ce trebuia să-i zică învățătorului, dar treburile alunecau din rău în mai rău. Preotul închisese și pe al doilea ochi!...

Ei, se mai închide un ochi, se mai închide și al doilea ochi, se mai zice cîte ceva în surdina, dar toate au o limită, un început și un sfîrșit.

Începutul acela din 1912—1913 îl supărase cumplit pe părintele Ion Belciug și se părea că nu era chip să iase din ale lui. N-avea cădere să ierte! Unii au zis ce au zis, că, mă rog, nici Dumnezeu n-ar fi iertat, dacă ar fi fost în locul preotului, dimpotrivă ar fi pedepsit cu excomunicarea din obștea satească greu încercată.

Avuseseră loc frămîntatele alegeri de deputați în Dieta din Buda-pesta — pentru un loc de deputat, atît cit avea dreptul comitatul Năsăud, au candidat doi români: profesorul Ciocan, director de liceu, alesul administrației maghiare și avocatul Onișor, originar din Zagra, membru al Partidului Național Român din Ardeal, avocat privat în Năsăud. Onișor compăruse de mai multe ori la bara judecătoreiei, fără pretenții de onorariu, apărînd sufletele de țărani în procese cu stăpinirea și cu grofii. Așa că, el, spera să fie cel ales.

Preotul Ion Belciug

În Prislop, în vremea aceea, drept de vot aveau : preotul, învățătorul, primarul și doi sau trei țărani, aceia care aveau pe puțin douăzeci de iugăre de pământ, așa cum avea Ioachim Hordoan. Toată lumea și toată suflarea românească votase cu Onișor ! Unul singur votase cu Cio-can, contra unui chef de pomină în Năsăud ! . . .

Preotul s-a supărat și s-a îmbolnăvit de moarte, a stat încuiat câteva zile de-a rîndul în parohie, refuzînd să stea de vorbă cu careva și mai presus cu cei din neamul lui Rebreanu.

În cele din urmă preotul Ion Belciug, cu demnitate, dar ofensat, i-a zis lui Vasile Rebreanu: „Dumneata ești român! Trebuie! Înțelegi? Trebuie să ții cu românii, cu nația dumitale!“ Dar dascălul a ținut-o pe a lui, fapt ce a dus la îndepărtarea sa din Prislop, rămânând fără o lețcaie în buzunar și fără de ajutor familiei și copiilor săi.

Se știe, sigur că se știa, doar se vorbește și azi în Prislop, că popa Belciug și-a călcat pe inimă și văzându-l neajutorat, l-a rugat pe prietenul său Onișor, acela cu biroul de advocatură privată din Năsăud, să-l ia la el în slujbă, ca diurnist, pe Vasile Rebreanu, dascălul de odinioară de limbă românească. Și Onișor, care pierdu-se scaunul de deputat, lipsindu-i câteva voturi, l-a luat.

Se pune întrebarea firească unde începe și unde sfârșește omenescul ce sălășluia în sufletul acestui preot de țară veche? Las răspunsul în seama îngerilor din al nouălea cer. Eu mă mulțumesc că Dumnezeu mi-a dat putere și o brumă de har ca să pot așterne întru pomenire aceste slove despre un slujitor al Bisericii, unul care printr-o împrejurare a ajuns personaj de roman.

N. D. PETNICEANU

DIALOGUL BILATERAL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ RUSA ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICA

Între 12—17 ianuarie 1990, la reședința Patriarhiei Ruse de la mănăstirea „Sf. Daniel” din Moscova, a avut loc întrunirea reprezentanților celor două Biserici. Au participat, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse: I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției, exarh patriarhal al Ucrainei, I.P.S. Mitropolit Iuvenalie al Krutișelor și Kolomnei, I.P.S. Arhiepiscop Chiril al Smolenskului și Kaliningradului, președintele Departamentului pentru relații externe al Patriarhiei Moscovei, I.P.S. Arhiepiscop Irineu al Lvovului și P. Cuv. Nistor Ziliaev, secretar al delegației, iar din partea Bisericii Romano-catolice Em. Sa Cardinalul Johannes Willebrands, președintele onorific al Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor, Ex. Sa Arhiepiscopul Edward Idris Cassidy de Amanzia, președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor, Ex. Sa Arhiepiscopul Mirosław Stefan Marusyn de Cadix, secretarul Congregației pentru Bisericile Orientale, Ex. Sa Episcopul Pierre Duprey de Thibaris, secretar al Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor și Mgr. Salvatore S. Scribano, secretar al delegației.

Din comunicatul comun dat publicității la sfârșitul întrunirii rezultă că cele două delegații au discutat, în spiritul dragostei frățești și al încrederii reciproce, situația ortodocșilor și cea a romano-catolicilor de rit oriental din Ucraina de apus și perspectivele normalizării relațiilor lor mutuale. Cele două delegații au invitat la Moscova un număr de reprezentanți ai comunităților ortodoxe și respectiv romano-catolice de rit oriental din Ucraina de vest. În ziua de 16 ianuarie a.c. au avut loc două întâlniri separate ale celor două delegații cu reprezentanții comunităților respective, precum și alte două întâlniri ale delegațiilor reunite cu reprezentanții celor două grupări. A avut loc un schimb fundamental de opinii, iar cele două grupări invitate și-au expus opinia asupra situației.

Delegațiile celor două Biserici și-au exprimat satisfacția cu privire la evoluția generală a vieții eclesiale în Ucraina de apus, implicit a celei romano-catolice din acea provincie, după perioada de ilegalitate. De asemenea, și-au exprimat convingerea că ortodocșii și romano-catolicii trebuie să contribuie la eforturile societății sovietice în care trăiesc, în vederea construirii unui adevărat stat de drept, în care toți cetățenii să-și poată exprima liber convingerile lor religioase. Acest drept revine în mod firesc alt ortodocșilor Patriarhiei Moscovei, cît și romano-catolicilor de rit oriental și include pentru aceștia posibilitatea de a-și organiza structurile lor eclesiale în sinul Bisericii Romano-Catolice.

În comunicatul comun se mai precizează că soluția problemelor existente între ortodocșii și romano-catolicii de rit oriental din Ucraina de Apus trebuie recăutată în lumina și dragostea Evangheliei, în spiritul dialogului frățesc dintre Bisericele surori. În ceea ce privește dificultățile existente în relațiile interconfesionale din Ucraina de apus, cele două delegații au constatat că ele nu derivă întotdeauna din aspecte pur religioase și și-au exprimat convingerea că ostilitățile și violența, incompatibile spiritului creștin, trebuie condamnate, pentru a permite celor două Biserici să-și dea mărturia lor comună asupra păcii și dragostei dată de Iisus Hristos pentru mântuirea lumii.

Cele două delegații au redactat un document comun de „recomandări” adresate ambelor Biserici, care au fost aprobate de conducerile celor două Biserici, procedându-se la aplicarea lor practică, în procesul normalizării întregii situații. (*L'Osservatore Romano*, nr. 5/30 ianuarie 1990, p. 7 și nr. 10/6 martie 1990, pp. 1—2).

NOUL EPISCOP ROMANO-CATOLIC AL TIMIȘOAREI

În ziua de 28 aprilie 1990, în prezența a numeroși credincioși și invitați din țară și străinătate, la domul din Piața Unirii, a avut loc ceremonia hirotonirii noului episcop romano-catolic pentru reactivata dieceză a Timișoarei, în persoana Mgr. Sebastian Kräuter, ca urmare a numirii sale în această funcție de S. Sa Papa Ioan-Paul II.

Consacrarea a fost oficiată de Em. Sa Arhiepiscopul dr. Angelo Sodano, ca delegat al S. Papei Ioan-Paul II, precum și de alți doi ierarhi ai Bisericii Romano-Catolice din România. Corul și orchestra domului, prin melodiile religioase intonate, au contribuit la solemnitatea momentului.

La ceremonie au luat parte I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, reprezentând Biserica Ortodoxă Română, numeroși ierarhi romano-catolici din țară și străinătate, reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la București, precum și ai autorităților noastre de stat la nivel județean și de municipiu.

Festivitatea a luat sfârșit cu dineul oficial, în cadrul căruia s-au rostit numeroase toasturi, printre vorbitori numărându-se și I.P.S. Mitropolit Nicolae care a subliniat importanța evenimentului în perspectiva promovării ecumenismului local și în spiritul adevăratei libertăți adusă de victoria Revoluției românești din decembrie 1989.

REUNIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL C.E.B.

Între 25—30 martie 1990 a avut loc ultima întrunire a actualului Comitet Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, înainte de Adunarea generală a C.E.B., care va avea loc în februarie 1991 la Canberra (Australia), ce va alege un nou Comitet Central.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această întrunire de către P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, precum și de P.S. Episcop Daniel Lugojanul, vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

Comitetul Central al C.E.B. este compus din 150 membri și șapte președinți.

Printre oratorii invitați care s-au adresat participanților s-a numărat și cunoscutul episcop reformat Laszlo Tökés al Oradiei, din România.

Pe lângă temele organizatorice legate de viitoarea Adunare Generală de la Canberra, a fost discutată mai ales situația Bisericilor din țările Europei răsăritene, în cadrul noilor prefaceri sociale și politice din această regiune a lumii.

Membrii Comitetului Central au avut uneori opinii divergente în ceea ce privește atitudinea Consiliului Ecumenic al Bisericilor față de fostele regimuri socialiste, recunoscând însă cu toții că în cazul României era necesară o atitudine mai fermă față de regimul dictatorial al lui Ceaușescu.

Printre celelalte probleme discutate s-au numărat: situația libertății religioase în Albania, abolirea discriminărilor rasiale în Africa de Sud, relațiile C.E.B. cu Biserica Romano-Catolică, problema uniaticismului în Europa răsăriteană, abolirea pedepsei cu moartea în toate statele, crearea unei agenții ecumenice de presă, situația creștinilor din Israel și mai ales de la Ierusalim. (D. L.).

INTRUNIRE SPECIALĂ ÎN CADRUL C.B.E.

Între 22—24 aprilie 1990 a avut loc la Geneva o întrunire a peste 150 conducători și reprezentanți ai Bisericilor din Europa, membre ale Conferinței Bisericilor Europene (ortodocși, anglicani, luterani, metodiști, reformați, vechi catolici, baptiști).

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul.

Din partea Bisericii Romano-Catolice a asistat Em. Sa Cardinalul C.M. Martini, Arhiepiscop de Milano, președintele Consiliului Conferințelor Episcopilor romano-catolici din Europa, precum și Ivo Fűrér, secretarul aceluiași Consiliu.

Tema întrunirii a fost „Misiunea Bisericilor în Europa de astăzi”.

În cadrul acestei teme au fost evocate schimbările socio-politice din Europa răsăriteană, care au deschis Bisericilor spațiul de libertate, de misiune și slujire creștină. S-au dezbătut: problema unității creștine în confruntarea cu noile secte, problema minorităților etnice și a refugiaților, problema secularizării și mentalității comuniste și materialiste în confruntarea cu flagelul sărăciei, problema catehizației și a educației religioase a tineretului, problema unei mai intense activități caritative (de asistență socială) a Bisericilor. S-a constatat că în noile condiții este necesară și o mai strînsă colaborare între Bisericile din Europa occidentală și cele din Europa răsăriteană. De asemenea, Europa nu trebuie să uite problemele majore cu care sînt confruntate celelalte continente ale lumii (D. L.).

SEMINAR ECUMENIC DE EDUCAȚIE TEOLOGICĂ

Între 12—22 iunie 1989, la Bossey (Elveția) a avut loc un seminar în cadrul programului de educație teologică al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu tema: „Limbaajul inclusiv în liturghie și în muzică”.

La acest seminar, din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat protos. dr. Daniel Ciobotea, consilier patriarhal, care a susținut o comunicare intitulată „Folosirea textelor și a practicilor liturgice tradiționale în slujirea cuprinzătoare”.

În cadrul acestui seminar, un mare spațiu a fost acordat activității creatoare și au fost date linii orientative ale activității comune a Bisericilor membre ale C.E.B., în ceea ce privește dreptatea, pacea și integritatea creației. (Pr. Ștefan Buchiu).

INTRUNIRI ECUMENICE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÎNTUL TEOLOGIC

Între 16—19 iunie 1989, la Djakarta (Indonezia) a avut loc inaugurarea Conferinței mondiale a asociațiilor Institutelor teologice, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

În aceeași localitate a avut loc, între 20—29 iunie 1989, consultația teologică mondială și reuniunea Comisiei C.E.B. pentru programul de educație teologică, la care din partea Bisericii noastre au participat P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul și protos. dr. Daniel Ciobotea, consilier patriarhal.

Contribuțiile reprezentanților români au fost remarcate atât în ședințele plenare cît și în ședințele pe grupe, delegații noștri expunînd modalitățile în care se fac studiile biblice în învățămîntul teologic al Bisericii Ortodoxe Române, făcînd cunoscută de asemenea, viața și activitatea Bisericii noastre. Protos. dr. Daniel Ciobotea a susținut conferința intitulată „Formarea teologico-spirituală prin participarea la viața liturgică a Bisericii”. (Pr. Ștefan Buchiu).

SIMPOZION TEOLOGIC INTERNAȚIONAL

Între 21—27 august 1989, la Universitatea din Heidelberg (R.F.G.), s-au desfășurat lucrările celui de al IX-lea Simpozion internațional, organizat de Seminarul de teologie sud-est europeană. Au participat profesori și specialiști din mai multe țări europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, arhid. prof. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic din Sibiu, pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic din București, pr. prof. Mircea Păcurariu și prof. Emilian Popescu. Din România au mai participat prof. Hermann Pitters și prof. P. Phillippi de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca și Sibiu.

Tema simpozionului a fost intitulată „Începuturile creștinismului printre popoarele din sud-estul Europei”.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au prezentat următoarele comunicări:

1. „Despre una dintre primele scrieri patristice din literatura română străveche: Pătimirile Sfinților Epictat și Astion” (sec. III—IV) (I. P. S. Mitropolit Nestor);
2. „Taina Sfîntului Botez la Sf. Vasile cel Mare” (arhid. prof. Constantin Voicu);
3. „Aspecte ale Botezului la Sf. Nicolae Cabasila” (pr. prof. Dumitru Radu);
4. „Începuturile creștinismului pe teritoriul României de astăzi” (pr. prof. Mircea Pacurariu);
5. „Bizanțul și creștinarea sud-estului Europei” (prof. Emilian Popescu).

Comunicările și intervențiile reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române au fost apreciate favorabil de participanții la Simpozion. (Pr. Ștefan Buchiu).

SIMPOZION DE ISTORIE ECLESIASTICĂ COMPARATĂ

În zilele de 28—31 august 1989, la Geneva a avut loc un simpozion de istorie eclesiastică comparată. Au participat peste 60 specialiști din Europa, S.U.A. și Australia.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de prof. Emilian Popescu și pr. prof. Viorel Ioniță, ambii de la Institutul teologic din București.

În cadrul simpozionului au fost dezbătute două teme: „Biserica și știința” și „Finanțele eclesiastice”. În cadrul dezbaterilor ce s-au desfășurat pe serii, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au susținut câte un referat tratând: „Predarea științelor la Academia domnească din București” (pr. prof. Viorel Ioniță) și „Starea materială a Bisericii din Scythia Minor (Dobrogea) în epoca proto-bizantină” (prof. Emilian Popescu).

Cu prilejul simpozionului de la Geneva, a avut loc și o ședință a Adunării generale a Comisiei internaționale de istorie eclesiastică comparată (C.I.H.E.C.). La această ședință s-a făcut o trecere în revistă a activității Comisiilor naționale și s-au discutat unele probleme organizatorice în legătură cu pregătirea Congresului internațional al istoricilor, ce va avea loc la Madrid în 1990 (Pr. Ștefan Buchiu).

PRIETENIA

Revenind la excepționala carte *Frumuseșile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, de regretatul profesor Ioan G. Coman și apărută în editura Mitropoliei Banatului (1988), încercăm câteva reflecții pe marginea elaboratului despre prietenie (cap. III, 139—170), un alt mănunchi de splendori stilistice și ideatice.

În acest domeniu umanitatea are o zestre foarte bogată. Prețuirea acordată prieteniei a mers pînă la pietate. În mitologia greacă, Philia este o nimfă. La Atena, pe Acropole, Philia se bucura de un cult special, ca zeiță a prieteniei. Prietenia este „un trofeu și o distincție” în toate vremurile și la toate popoarele. Aproape nu este filosof sau scriitor de valoare universală care să nu fi reflectat asupra prieteniei. „De la marile epopei ale Orientului și ale vechii Elade pînă la poemele cavaleresti ale Evului Mediu, în domeniul poeziei, de la marii prooroci și înțelepți ai Asiei, în frunte cu împăratul Solomon și pînă la Montaigne și La Fontaine, în domeniul filosofiei și al moralei, prietenia s-a bucurat de o cinste și o favoare pe care cu drept cuvînt i le poate invidia oricare altă virtute. Homer, tragicii și liricii greci, Platon, Xenofon, Aristotel stoicismul, epicureismul, Cicero, Plutarh, neoplatonismul, Sfînta Scriptură a celor două Testamente, Sfînții Părinți consacră prieteniei cărți întregi sau capitole dense în proză ori în versuri” (p. 140).

Prietenia nu este numai un subiect literar, ci, ceea ce este mai important, și un stil de viață. „Confrerii religioase, școli filosofice, comunități bisericești sau tovarășii universitare creștine au respirat parfumul și dulceața unei prietenii fără egal. Iată de ce oameni ca Cicero, Sf. Grigore Teologul și Sf. Ioan Gură de Aur nu găsesc cuvinte destul de înaripate pentru a slăvi farmecul și deliciale prieteniei”. Din multitudinea definițiilor formulate de scriitorii și filosofilor lumii antice (păgîne), autorul acordă atenție deosebită celei formulate de Cicero: „Prietenia este un acord plin de bunăvoință și dragoste asupra tuturor lucrurilor divine și umane”. (*De amicitia*, VI, 20).

În tratatul de morală al filosofului Aristotel — *Etica Nicomahică* — prietenia ocupă cărțile VIII și IX. Definiția omului ca „ființă socială prin natura sa”, expresie sintetică a orientării generale a gândirii epocii clasice grecești (care nu concepe individul decît integrat în colectivitatea reprezentată de polis, cetate — stat), presupune societatea nu ca simplă asociere de indivizi, ci ca valoare superioară sumei componentelor” (I. Banu, *Sistemul filosofic al lui Aristotel*, București, 1977). Prin această definiție, Aristotel afirmă că omul își actualizează capacitățile „doar în și prin societate”. Aristotel, introdus în teologia apuseană de scriitori și gînditori ca Boetiu, a exercitat o considerabilă influență asupra gîndirii lumii creștine. Gîndi-

rea lui, situată în proximitatea creștinismului, a fost cu ușurință receptată. Iată că și în veacul nostru multe din tezele sale etice sînt preluate și dezvoltate în coloratură creștină. „Inițiator de sistem, Aristotel trasează magistral prima elaborare etică coerentă în filosofia greacă, la care se vor raporta inevitabil toate eticile de mai târziu”. (Stella Petecel, studiu introductiv la *Etica Nicomehică*, București, 1988, p. III), dovadă mulțimea edițiilor, traducerilor și comentariilor din întreg secolul nostru. Prietenia, în reflecțiile filosofului, este în fond, o virtute sau, cel puțin, inseparabilă de virtute.

Și în creștinism, prietenia este pusă sub semnul sociabilității omului. Relația persoanei cu semenii săi este deplin realizată în sfînta liturghie, care susține viața de comuniune a credincioșilor cu Sfînta Treime și cea dintre ei. Dar de la umanismul păgîn la cel creștin s-a efectuat un salt calitativ și cantitativ. Umanismul greco-latin nu cuprinde pe toți oamenii. El este, paradoxal, un „umanism de clasă”, aristocratic. În creștinism prietenia, ca și înțelepciunea nu este un privilegiu de clasă, de vîrstă sau de avere. Ea este un bun universal. Iisus Hristos este „prietenul nostru” (Ioan 11, 11) „Mîntuitorul Insuși, coborît prin dragostea Tatălui față de lume, socotește mîntuirea ca un act sublim al prieteniei divine. După ce-și adună apostolii, formînd din ei un grup de prieteni ideali, reprezentînd întreaga omenire, după ce-i învață toate mijloacele prieteniei cu Dumnezeu și-i ajută de atîtea ori (...) El pecetluiește prietenia față de ei, dîndu-și viața pentru ei” (p. 157). „Dragoste mai mare decît aceea, ca cineva să-și pună sufletul său pentru prietenii săi, nimenea nu are...” (Ioan 15, 13) Creștinismul are, deci, la baza lui, actul ultim al celei mai sublime prietenii: moartea pentru prietenii. „Prietenia creștină trăiește din pilda Marelui Prieten” (p. 157). O prietenie de tip nou. Transformarea fundamentală a lumii vechi și mările creațiunii sociale și culturale ale creștinismului (...) sînt opere ale prieteniei creștine (p. 158).

Unirea divinului și a umanului (teandria) într-o unică persoană asigură ridicarea ontologică a omului din căderea edenică, ceea ce ostenesc scriitorii patristici să demonstreze prin studii adînci, asumate ca necesitate existențială.

Parafrăzînd intîiul aforism din volumul eruditului profesor Ioan G. Coman, concludem că și prietenia se manifestă ca frumusețe, pentru că își are obrîșile în iubire și iubirea generează frumusețe. Tradiția literară creștină numără multe perechi de prieteni în absența unor interese materiale sau de alt ordin, avînd la temelie iubirea care naște frumusețe, ca: Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și Lazăr din Betania, Iisus Hristos și Apostolul Ioan, Apostolul Pavel și Tit, Ignatie și Policarp, Clement și Origen, Origen și Grigore Taumaturgul, Eusebiu și Pamfil, Atanasie și Antonie, Vasile cel Mare și Grigore de Nazianz, Vasile cel Mare și Atanasie, Ieronim și Rufin, Augustin și Ambrozio, Paulin de Nola și Niceta de Remesiana, Ioan Gură de Aur și Teodor de Mopsuestia, Ioan Gură de Aur și Teotim de Tomis, Ioan Gură de Aur și Ioan Cassian ș.a. De asemenea, o frumusețe și profundă semnificație au prietenia dintre Vasile cel Mare (creștin) și Libaniu (păgîn), o prietenie între magistru și învățăcel. Asemenea perechi de prieteni se cunosc și în literatura păgînă. Din astfel de prietenii celebre, concrete, se pot scote constante structurale de universală valabilitate.

Și publicarea acestui volum de estetică patristică este fructul unei pertinente prietenii între profesor și student. „Cartea ține să fie și un omagiu cald adus Bi-

sericii Ortodoxe Române din Bănat, în frunte cu actualul ei conducător pentru tot ceea ce această Biserică a adus și aduce Ortodoxiei și țării noastre: dragoste de neam, contribuții esențiale la cultura națională, prestigiu luminos în țară și peste hotare" — scrie profesorul Ioan G. Coman în prefața volumului (p. 8). „Deși pensionar și la o vîrstă venerabilă, era activ și studia tot timpul. Sfirșitul l-a surprins pe cînd definitiva volumul III al „Patrologiei” și pregătea volumul al IV-lea. Cercetător fecund și neobosit, nu termina o lucrare, pînă se apuca de alta. Elaboratele sale atingeau cele mai variate subiecte, analizate fiecare pe temeiul și în lumina operelor Sfinților Părinți ai Bisericii (...) Punerea la dispoziția cititorilor a prezentului rod al cercetărilor întreprinse de preotul profesor Ioan G. Coman, vrea să fie o încercare de a-l păstra mereu în conștiința noastră recunoscătoare și, în același timp, țintește la a ne îmbogăți sufletește pe fiecare, scrisul său fiind plin de date și învățăminte” (postfață, p. 397). „Desăvîrșit cunoscător al clasicismului greco-roman, în aceeași măsură în care s-a familiarizat cu literatura patristică, părintele profesor Ioan G. Coman a prezentat pe Sfinții Părinți drept continuatori ai anticilor (...) integrînd perioada patristică în istoria culturii europene și universale. De la părintele profesor Ioan G. Coman literatura patristică nu mai aparține exclusiv teologiei, ci culturii în general. Pentru el Parnasul s-a întîlnit cu Taborul, între unul și altul existînd legături puternice de continuitate” — scrie, în continuare, fostul student al profesorului Coman, pe care-l apreciază ca fiind creatorul unei noi discipline: „patristica străromână” (p. 398 sq.).

Profesorul și-a adunat cîteva studii, risipite prin reviste, ca și pe unele inedite, și le-a predat fostului său student pentru editare. Studentul i-a împlinit dorința după trecerea sa la cele eterne.

Magistrul și învățacelul își mărturisesc patetic afecțiunea reciprocă. Fiecare este deplin conștient de vrednicia celuilalt. Studentul de acum cîteva decenii a continuat osteneala profesorului, cu predilecție în domeniul esteticii patristice („Studii patristice”, 1984; „Patristica mirabilia”, 1987 etc.). Afecțiune și respect reciproc, căci „cine elimină respectul din prietenie dezbracă această virtute de cea mai bogată podoabă a ei” (Cicero). Virtutea nu poate ajunge pe piscuri decît însoțită de prietenie; la rîndu-i prietenia trebuie să fie o călătorie fericită către Binele suprem. Și, după cum conchide profesorul care ne-a prilejuit aceste marginale, „acestea sînt adevăratele legături dintre profesori și studenți, așa cum le-a înțeles și le înțelege Biserica: știința, evlavie și viață exemplară” (p. 161).

Definiția ne-a amintit de o altă prietenie a profesorului cu studentul său, prietenie zămislită din dragoste față de știință și față de neam. Ne referim la profesorul Euseviu Popovici al catedrei de Istoria bisericească universală de la Facultatea de Teologie a Universității cernăuțene (înființată în 1875). Vasta sa lucrare cu același titlu, alcătuită în limba germană, a fost tradusă în limba română, în patru volume, de Atanasie Mironescu, fost mitropolit primat, în colaborare (la ediția întâi) cu episcopul Gherasim Timuș al Argeșului. Precuvîntările autorului și traducătorului reflectă respectul și afecțiunea reciprocă, din care a rezultat traducerea în limba noastră a valoroasei lucrări.

Sînt, toate acestea, acte izvorîte din „dragostea de om” și dragostea de om însemnează, în primul rînd „cucerirea omului de către el însuși”.

Prof. dr. MARCU BĂNESCU

ADEVARURI CE NU TREBUIESC UITATE

Într-un „cuvînt pastoral” adresat clerului, monahilor și credincioșilor imediat după Revoluția din decembrie 1989, Sfîntul Sinod arăta, referindu-se la îndelungata perioadă de dictatură comunistă că deși „în particular ierarhii și-au exprimat adesea în fața autorităților de stat locale și centrale, prin nenumărate demersuri, problemele cu care erau confrunțați și s-au plîns de multe îngrădiri și abuzuri pe care trebuiau să le suporte din partea statului, public însă, Biserica nu a avut nici măcar libertatea de a-și arăta lacrimile sale... Foarte adesea noi nu am avut de ales între bine și rău, ci între un rău mai mic, adică vorbirea forțată, artificială, nesinceră și un rău mai mare, adică refuzul statului ateu” de a îngădui activitățile bisericești cerute de credincioși.

La dreptul vorbind lupta Bisericii contra dictaturii atee și comuniste a îmbrăcat forme clare și numeroase. Nu ne vom referi la de toți cunoscutele atitudini de împotrivire care au dus la persecuții, arestări, asasinat etc. căroro le-au căzut victimă ierarhi, preoți, monahi, credincioși..., ci vrem să cităm și acțiuni mai puțin știute pe care mărturiile oamenilor de bună credință le scot la iveală pe măsură ce se ivește prilejul.

Unul din cei care prin contactele avute cu persoane ale Bisericii a putut afla destule intimități edificatoare este profesorul Paul Miron de la Universitatea din Freiburg — R.F.G. Român de origine, a călătorit deseori în țară ori a primit la dînsul vizita unor ierarhi sau clerici, avînd astfel ocazia să vadă și să audă multe lucruri despre care pînă acum nu a vorbit public. Altele fiind acum împrejurările, dînsul a considerat potrivit să facă unele destăinuiri nu lipsite de interes.

Astfel nu demut a dat un interviu publicat în revista ieșeană „Convorbiri literare” (nr. 19 din 26 aprilie—3 mai 1990, p. 12) în care se referă la vrednicul de pomenire patriarh Justinian Marina: „Făceam parte — istorisește prof. Paul Miron — din delegația germană la festivitățile aniversării de un mileniu a Sfîntului Munte. La Megisti Lavra m-am întîlnit cu patriarhul Justinian cu care mai întîl m-am ciondănit, fiindcă tot ce mi-a spus despre România în public mi s-a părut a fi doar propagandă politică minoră. M-a rugat să-l caut apoi, după ce însoțitorii săi se culcă. Am stat o noapte întreagă de vorbă și am descoperit un om care implora ajutor. Se lecuise acum de cîrdășia cu Satana. Am pus la cale o acțiune numită „Briul Maicii Domnului” despre care va trebui să se scrie odată. Pe scurt: iadul există și pe pămînt. România e un iad. Se prevede îngrădirea, izolarea ei, ca puterea tiranilor să crească. În zidul diabolic pregătit trebuie sparte breșe ca să se mai poată circula dintr-o parte în alta. Patriarhul mă invita în „iad”, amenințîndu-mă însă cu pedeapsă de blestem, dacă vreodată, în România, voi renunța la demnitatea de om liber”.

Pentru cine l-a cunoscut pe patriarhul Justinian descrierea aceasta este mai mult decît verosimilă. Întîlstatătorul Bisericii Ortodoxe Române s-a împotrivit cu toată puterea deteriorării situației politice din țara noastră, imixtiunii factorului politic în treburile Bisericii. La un moment dat, pentru a-și face protestul mai evident, s-a retras la mănăstirea Dragoslavele și a refuzat cîteva luni orice contacte cu autoritățile de stat.

Atitudini asemănătoare au adoptat pe parcursul anilor și ceilalți ierarhi, recurgând și la alte mijloace, inclusiv denunțarea în străinătate a situației din ce în ce mai dificile din țară. Pentru a ilustra aceasta vom recurge tot la mărturia prof. Paul Miron. Într-o scrisoare adresată la 15 februarie 1990 redacției cotidianului „Renașterea Bănățeană” (nr. 48 din 2 martie 1990, p. 3) el afirma: „Am mijlocit în R.F.G. de mai multe ori vizite ale Mitropolitului Banatului la înalte personalități din lumea politică și bisericească — vizite tănuite organelor de tristă amintire — cu scopul de a informa cercurile competente despre situația reală a Bisericii din România și despre adevăratele sentimente ale poporului român față de clanul conducător. La întrevederile la care am asistat și eu, Mitropolitul Banatului și-a exprimat stăruitor mirarea asupra sprijinului copios pe care Apusul îl mai acorda tiranului de la București”.

Timpul va mai scoate la iveală, fără îndoială, multe alte întâmplări asemănătoare care vor pune în evidență, în ciuda aparențelor, atitudinea reală a Bisericii și reprezentanților ei față de dictatura comunistă, față de regimul care a terorizat România după încheierea celui de al 2-lea război mondial. Ele vor trebui luate în considerare de toți cei care analizează situația din țara noastră în ultima jumătate de secol, nu mai puțin de aceia care prea ușor defăimează ierarhia Bisericii fără să cunoască realitățile sau urmăresc în mod intenționat compromiterea ei.

RELIGIA CRUCII

Pentru romani crucea era instrument de tortură. Și poate că nimic nu prevestește mai adânc și mai direct totodată Răstignirea de pe Golgota decât acea crucificare de-a lungul Viei Appia a răsculaților lui Spartacus. Suferințele și tortura acelor sclavi răsculați au fost Eliberare, Izbăvire. Moartea pe cruce era aplicată, potrivit jurisdicției romane, tilharilor, sclavilor (care nici cum nu erau considerați oameni), infamilor. Era moartea cea mai rușinoasă, mai odioasă. Dar prin cruce moartea își capătă un sens, iar viața, undeva în intimitatea ei, devine răstignire. A trebuit să mai treacă ceva timp pînă cînd Cineva să dea pentru totdeauna un sens suferinței. Astfel moartea vine să dea sens vieții.

Dar acesta este unul dintre adevărurile esențiale pe care cei două mii de ani de Creștinism n-au reușit să ni-l transforme într-o certitudine a unei evidențe elementare. Din nefericire. Din nefericire ne comportăm ca și cum am trăi veșnic pe pămînt. Să fie acesta semnul evident al neputinței umanului într-ale spiritului? Aceasta a fost pentru multă vreme iluzia și nu utopia comunismului. Grijiile inutile, gîndurile josnice și instinctele elementare invadează mintea și sufletul în așa măsură încît, lui Dumnezeu îi este refuzat locul de taină pe care îl merită în ființa noastră. Și, desigur, dacă Dumnezeu nu există, totul ne este permis sau, după cum spune Eliade, totul este cenușă. Dacă crucea nu există, nu există nici suferință, nici om, nici drum spre cer.

Hristos a venit să ne izbăvească de suferință prin cruce și crucificare. Crucea fără crucificare este un simplu element de tortură. Dar crucificarea este izbăvire. Mintea noastră încolțită de grijiile unui „a fi” biologic savurat cu convingere, greu și anevoios pătrunde spre lumină. Suntem furați de imaginile propriilor noastre dorințe biologice. Însă pentru creștinul adevărat, după cum spune Berdiaev viața

este o răstignire de sine. (Despre demnitatea Creștinismului și nedemnitatea creștinilor, trad. Ioan I. Ică, în rev. „Amfiteatru”, nr. 4, 1990, p. 8). Iar a căuta, potrivit cuvintelor lui Dostoievski puse în gura părintelui Zosima, fericirea în suferință, pare a fi explicația firească a sensului și existenței noastre pe pământ. Fuga de suferință este întâlnirea acută cu suferința. Este cercul care se rotește între bucurie și durere, acest cerc psihic pe care gândirea Sfintului Maxim Mărturisitorul îl exprimă cu atîta profunzime.

Fuga de suferință este fuga de cruce. Dar, în fapt, această „fugă” nici nu există în mod real. Pentru că nu se poate fugi de răstignire. Cine poate să fugă de propria-i moarte? Cine se poate ascunde de propria-i conștiință? Cel puțin de două mii de ani încoace nimeni nu mai poate fugi de crucificare. Mai devreme sau mai tîrziu sîntem chemați spre propria-ne Golgotă. Acestea ar putea să pară simple și jucăușe, cuvinte. Dar cuvîntul ne este dat spre a încerca să exprimăm cîte ceva din acel augustinian „intimior intimo meo” (mai intim decît intimul meu).

Religia Crucii este semnul omului deplin. Statura umanului se manifestă în structura ei esențială prin verticalitate. Crucea este chemată să refacă legătura pierdută dintre pământ și Cer. Și, prin această legătură, omul se redescoperă pe sine. Căci Hristos, omul-Dumnezeu, a venit să-i înapoieze omului paradisul pierdut. Paradisul pierdut după care natura noastră, conștient sau inconștient, tindește nostalgic:

Și spre a-l putea reda lui însuși, Hristos i-a dat omului crucea. „Dacă vrei să vii după Mine, ia-ți crucea și-Mi urmează...”. „Dacă vrei...”. Dar omul este o întrebare la care numai Dumnezeu singur poate să dea un răspuns (Olivier Clement). Va merge, oare, omul, în secolul următor, spre Golgota? Malreaux ne propune două alternative: secolul XXI va fi ori religios, ori nu va mai fi. Sau va fi oare secolul XXI Golgota umanității?

Creștinismul (nu creștinii) aduce omului demnitatea ființei sale. Dar, în același timp, nu încetusează cu nimic libertatea interioară prin care omul, singur, își exprimă rostul.

Punîndu-i în fața conștiinței crucea, Creștinismul îi solicită omului responsabilitatea ultimă: cunoașterea de sine prin care conștiința se poate întâlni cu Dumnezeu. Aceasta însă, presupune parcurgerea unor etape ale transformării lăuntrice. Aceste etape, la rîndul lor, răspund unei reflecții a lui Kazantzakis: ce urcuș înfricoșător de la maimuță la om, de la om la Divinitate!

Prin cruce omul își poate afla interioritatea. Adică paradisul. Dar luarea crucii propune (nu presupune — întrucît Dumnezeu nu operează cu nimic în libertatea nimănui) conștientizarea unui anumit real al existenței, al ființei noastre. „Dumnezeu este o realitate transsubiectivă și absolută” (pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 52). Pentru că este realitatea intimului umanului. Umanul nu se exprimă definitiv decît prin divin, adică prin acel „intimior intimo meo” al lui Augustin. Dar, privind lucrurile dintr-un punct de vedere al imediatului, omul se înșală pe el însuși. Se înșală crezînd că Dumnezeu este la dispoziția dorințelor sale egoiste. Omul se înșală din pricina necredinței sale.

Crucea a căpătat în timp valențe cosmice. Locașurile de cult ale creștinătății, sugerează arhitectonic crucea și nu sînt cu nimic mai sărace în semnificații și profunzimi filosofico-teologice decît, spre pildă, templul Barabudur din insula Java.

De la semnul făcut cu mîna asupra făpturii trupesti și sufletești a omului, pînă la crucile de la căpătiul mormintelor, pînă la structura arhitectonică a basilicilor, cosmosul întreg are formă de cruce.

Religia Crucii îmbrățișează întreg cosmosul cu semnificațiile și valorile sale. Religia Crucii transcende viața și moartea vizînd eternitatea. Însemnîndu-se cu semnul crucii omul se încadrează într-o altă ordine decît cea a cotidianului. Se înscrie în ordinea sacralului.

Crucea consfințește viața.

Intrînd într-o biserică, omul pătrunde în cruce. Punînd crucea la căpătiul celui trecut dincolo, omul este responsabil de aceasta. Crucea îl include pe om și omul este inclus în cruce. Acestea ar putea părea simple intonații lingvistice ușoare jonglări de cuvinte, dar există un „fel“ de obișnuință a profunzimii gîndului care nu-i este accesibilă decît *Omului*.

Unul dintre aspectele esențiale prin care statura spirituală a umanului își exprimă valoarea și sensul existențial este acela al iubirii. Omul superior (creștinul) își va îndrepta mereu atenția și dragostea față de lumea înconjurătoare. Va iubi toate viețuitoarele, aceste ființe lipsite de rațiune dar înzestrate, printr-o filiație universală, a unei alchimii a sentimentului, cu puterea de a se atașa de om, de a-i sluji. Omul superior este crucificatul de bună voie.

Iubirea înseamnă respect, dăruire, lepădare de sine și conștiință a jertfei. Acestea ar fi etapele esențiale ale iubirii:

respectul — care conduce spre dăruire;

dăruirea presupune lepădarea de sine;

lepădarea de sine implică conștiința jertfei supreme față de semn.

Crucea este și simbolul iubirii, a dăruirii prin jertfă. Sau a dăruirii pînă la jertfă. Dăruirea de Sine a lui Hristos ajunge pînă la jertfă. Și, într-adevăr, „nu dăruiești nimic oamenilor dacă nu te dăruiești pe tine“ (Axel Munthe).

Poate că nu este imperios necesară o teologie a crucii, precum a gîndit-o Paul Anthals, dar poate fi necesară o înțelegere a semnificațiilor pe care le comportă crucea ca element existențial încărcat cu sacralitate. Perceperea acestor semnificații trăiește organic în înălțarea conștiinței dincolo de limitele biologicului.

Pentru a putea îmbrățișa, omul își deschide brațele. Cel îmbrățișat se va afla întru brațele celui care îmbrățișează. Îmbrățișarea este unul dintre semnele dăruirii. Îmbrățișarea precede (sau simbolizează) răstignirea sinelui egoist. Prin îmbrățișare omul se deschide spre semenii. Îmbrățișarea apropie sufletele pînă la acea „desertare de ființă“ (D. Stăniloae) care este iubirea. Cei îndrăgostiți se îmbrățișează fiindcă în ei există tendința de a se uni, de a se contopi unul în altul, unul prin altul.

Îmbrățișarea este o crucificare sau, cel puțin, simbolul unei crucificări. Întru îmbrățișare ființa umană își exprimă solidaritatea cu celălalt. Și prin dragoste, cei cu adevărat solidari sînt întru Hristos, iar Hristos este întru ei. „Unde sînt doi sau trei întru numele Meu, acolo sînt și eu întru ei...“. Unde doi sau trei sînt întru iubire, Hristos Înșuși este prezent.

Crucificarea de pe Golgota este semnul suprem al îmbrățișării Celui crucificat a întregii omeniri. În Sine și Întru Sine, Dumnezeu-Om include întreaga umanitate. O crucifică spre a o izbăvi.

CEZAR STERPU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

SFINTELE PAȘTI — PRAZNICUL FUNDAMENTAL AL BISERICII

O fericită coincidență a făcut ca în anul mîntuirii 1990, sărbătoarea Învierii Domnului, prăznuită în aceeași zi de toți creștinii lumii, să reflecte deopotrivă și reînvierea neamului românesc, după 45 ani de dictatură totalitaristă și ateistă. Pentru prima oară după atîtea decenii, cea dintîi sărbătoare a creștinătății a putut fi trăită în plenitudinea ei de toți fiii meleagurilor românești, fără piedicile, discriminările și restricțiile impuse de vechiul regim care aruncase întregul popor român în prăpastia disperării.

Pentru credincioșii eparhiei și mai ales pentru cei din municipiul martir al Banatului, praznicul Sfințelor Paști a coincis, de asemenea, cu un alt eveniment: pentru prima oară în istoria ultimelor decenii, rețeaua națională a Televiziunii României Libere și posturile de Radio și Televiziune din Timișoara au transmis în direct slujba din noaptea Învierii și sfînta liturghie arhierescă din ziua praznicului.

Astfel, în prezența unei imense mulțimi de credincioși, închinători și locuitori ai Timișoarei, slujba Învierii de la „crăpatul zorilor” duminicii din 15 aprilie a.c. a fost oficiată de I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul, înconjuțați de un ales sobor de preoți și diaconi. Cuvîntul introductiv a fost rostit de P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul, iar I.P.S. Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei, a adresat credincioșilor și telespectatorilor cuvîntul de învătătură al Bisericii, la sfîrșitul serviciului religios.

În aceeași atmosferă de profundă trăire creștinească și în prezența reprezentanților de frunte ai conducerii de stat municipale și județene, a credincioșilor care au umplut pînă la refuz naosul catedralei mitropolitane, I.P.S. Mitropolit Nicolae a oficiat, la timpul potrivit, sfînta liturghie arhierescă, împreună cu un impunător sobor de clerici. Răspunsurile liturgice au fost intonate — pentru prima oară după deceniile dictaturii — de corul Filarmonicii „Banatul”, dirijat de Diodor Nicoară, care, la sfîrșitul serviciului divin, în timpul împărțirii anaforei de către Înaltul ierarh, a intonat și un mănunchi de imnuri religioase aferente praznicului.

Credincioșii și telespectatorii au urmărit cu aceeași atenție, pe lingă hirotonia întru preot a diaconului Daniel Vasi, un ales cuvînt de învățătură rostit de I.P.S. Mitropolit Nicolae, care a umplut sufletul tuturor ascultătorilor de vibrație duhovnicească. Trăind despre mărturia și martorii Învierii, această cuvîntare a încheiat de fapt un întreg ciclu rostit de Întîistătătorul eparhiei în seara fiecărei zile din

Săptămîna Mare, reconstituind drumul parcurs de Mîntuitorul, cu începere de la Intrarea în Ierusalim.

Săbătoarea Sfințelor Paști a continuat la reședința mitropolitană, cu recepția ofrită de Întîistătătorul eparhiei și P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul, la care au participat primarul municipiului Timișoara și prefectul județului Timiș, slujitori de frunte ai tuturor cultelor și religiilor existente pe raza municipiului, numeroși clerici și credincioși. Corul Filarmonicii „Banatul” a oferit și cu acest prilej un scurt concert de bucăți religioase. În cadrul recepției au luat cuvîntul P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, în numele clerului și credincioșilor eparhiei, precum și Mgr. Sebastian Krăuter, noul episcop romano-catolic al Timișoarei, în numele slujitorilor celorlalte culte, prezenți la festivitate.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei, a răspuns urărilor adresate, elogiind adevărata libertate religioasă sub auspiciile căreia am putut sărbători primul Paște autentic pe pămîntul românesc. A evocat, de asemenea, prestigiul de care se bucură clericii de toate confesiunile din municipiul martir al Banatului, o expresie a acestuia fiind recenta numire și instalare a Prea Sfințitului Episcop vicar Daniel Lugojanul, după cum și înălțarea pastorului Tökes Laszlo la demnitatea de episcop reformat al Oradiei și respectiv a Mgr. Sebastian Krăuter ca episcop romano-catolic al Timișoarei — cu toții prezenți la festivitate.

Sărbătoarea Sfințelor Paști la reședința mitropolitană a luat sfîrșit în aceeași atmosferă de profundă bucurie și cordialitate, resimțite de toți cei prezenți.

ADUNAREA EPARHIALĂ LA ÎNCEPUTUL UNEI NOI LEGISLATURI

În conformitate cu prevederile canonice și statutare, precum și cu hotărîrea Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, după alegerea de protopopi, consilii și comitete parohiale, în cursul lunii martie 1990 s-a procedat la alegerile de deputați, clerici și mireni, pentru Adunarea Eparhială, desfășurate simultan în toate cele zece circumscripții electorale ale eparhiei. Au fost cele dintîi alegeri cu adevărat libere, fără imixtiunile și piedicile dictaturii totalitariste și ateiste ce încorsetaseră țara timp de peste patru decenii.

Sala de festivități a Centrului eparhial a găzduit, în ziua de 19 aprilie a.c., prima sesiune — cea de constituire — a noii Adunări Eparhiale, deschisă cu serviciul religios al doxologiei, oficiat la paraclisul reședinței mitropolitane din Timișoara.

În prezidiu au luat loc I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop vicar Daniel Lugojanul, în sală, aflîndu-se, pe lîngă membrii Adunării Eparhiale și numeroși invitați.

La începutul lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Nicolae, președintele Adunării Eparhiale, a rostit o amplă alocuțiune inaugurală în cadrul căreia a subliniat rolul deosebit de important al acestui înalt for deliberativ al eparhiei, în contextul învierii fundamentale imprimată în viața întregii noastre țări prin maiestuoasa Revoluție românească din decembrie 1989. Exprimîndu-și satisfacția deosebită cu privire la etapa nouă deschisă astăzi în viața eparhiei și a Bisericii noastre, I.P.S. Sa a salutat prezența tuturor delegaților și invitaților la această nouă sesiune a Adunării Eparhiale.

În conformitate cu Regulamentul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Adunarea Eparhială a desemnat pe cei dintii doi secretari, în persoana preotului Gheorghe Sutac și a profesorului Gheorghe Luchescu. După apelul nominal și prezentarea mandatelor, membrii Adunării Eparhiale au fost împărțiți în două secțiuni pentru verificarea reciprocă a documentelor electiv.

Din concluziile celor două secțiuni, prezentate plenului Adunării Eparhiale, au rezultat neclarități cu privire la validarea a șase mandate, care ulterior au fost supuse dezbaterii comisiei de organizare și validare.

În continuarea lucrărilor sesiunii s-a procedat la alcătuirea biroului Adunării Eparhiale, format din I. P. S. Mitropolit Nicolae, în calitate de președinte, P. S. Episcop vicar Daniel Lugojanul, ca vicepreședinte, precum și a celor trei secretari permanenți: preotul Gheorghe Sutac, prof. Gheorghe Luchescu și judecător Gheorghe Ciulei.

După desemnarea comisiunilor permanente — bisericească, culturală, economică și cea de organizare și validare — compuse din câte doi preoți și patru mireni — au avut loc lucrările pe aceste secțiuni, în cadrul cărora membrii Adunării Eparhiale s-au familiarizat cu principalele probleme ce jalonează și confruntă viața eparhiei în fiecare dintre aceste domenii, stabilind pe președintele și raportorul fiecărei comisii.

Ascultînd raportul comisiei de organizare și validare și la propunerea acesteia, plenul Adunării Eparhiale a dezbătut pe larg aspectele divergente cu privire la validarea celor șase mandate, care, în urma acestor dezbateri, au fost confirmate ca atare, prin sufragiul majorității membrilor.

Adunarea Eparhială a desemnat apoi, componența Consiliului Eparhial, a Consistoriului eparhial, precum și a celor trei reprezentanți ai Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului în Adunarea Națională Bisericească: preotul Tiberiu Dan, dl. Gheorghe Ciulei și dl. Traian Vinchici.

În partea a doua a sesiunii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a făcut o expunere detaliată asupra celor mai importante probleme ce confruntă viața bisericească de pe meleagurile eparhiei, care capătă noi dimensiuni și exigențe sporite cu începerea din acest an, sub luminile Revoluției din neuitatul decembrie 1989. P. S. Episcop vicar Daniel Lugojanul și numeroși membrii ai Adunării Eparhiale au accentuat diferite aspecte ale lucrării bisericești în acest cadru nou de viață și faptă, deschis în patria noastră, toate vizînd imprimarea unor ritmuri sporite în toate compartimentele vieții bisericești și revitalizarea ei în general.

La sfîrșitul lucrărilor, rostind alocuțiunea de închidere a sesiunii, I. P. S. Mitropolit Nicolae a exprimat cordiale mulțumiri tuturor participanților pentru contribuția adusă la reușita acestora. Dejunul oficial a încheiat această zi deosebită ce deschide noi perspective în viața bisericească de pe meleagurile eparhiei.

VIZITA CHIRIARHALA ȘI RESPECTIV ARHIEREASCA

În cea de a doua zi a Sfințelor Paști, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei, a efectuat o nouă vizită canonică în orașul Caransebeș —

vizită ce se înscrie pe linia unei binecuvîntate tradiții cu prilejul marilor sărbători bisericești ale anului.

Înconjurat de un mare sobor de preoți, Chiriarhul a oficiat sfînta liturghie arhierescă în biserica purtînd hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”, în prezența unui impresionant număr de credincioși ai orașului, vîrstnici și tineri, care pentru prima oară după deceniile interdicțiilor dictaturii totalitariste au putut participa la întîlnirea cu Întîistătătorul eparhiei.

La timpul potrivit, în acea atmosferă de elevată trăire duhovnicească, toți cei prezenți au ascultat cuvîntul de învățătură și zidire sufletească rostit de I. P. S. Mitropolit Nicolae, care a stăruit asupra adevărului Învierii Domnului.

Festivitatea a continuat la reședința mitropolitană din Caransebeș, cu recepția oferită de Întîistătătorul eparhiei. Au participat reprezentanți de frunte ai autorităților locale de stat, clerici și numeroși credincioși. Corul parohial, dirijat de prof. Gheorghe Dobreanu, a intonat și cu acest prilej un mînunchi de imnuri religioase aferente praznicului.

În aceeași zi de sărbătoare, P. S. Episcop vicar Daniel Lugojanul a efectuat prima sa vizită arhierescă în municipiul Lugoj, fiind primit cu alese sentimente de dragoste de mulțimea credincioșilor care au ținut să fie prezenți la acest moment deosebit.

Împreună cu soborul de preoți și diaconi, P. S. Sa a slujit sfînta liturghie arhierescă, răspunsurile liturgice fiind intonate de corul parohial și mulțimea credincioșilor prin cîntarea omofonă.

În cuvîntul de învățătură, P. S. Episcop vicar Daniel Lugojanul a umplut sufletul tuturor celor prezenți cu bogată merindă duhovnicească, tratînd adevărul învierii și universalitatea mîntuirii neamului omenesc.

Recepția oferită la sediul oficiului protopopes, cu participarea a numeroși participanți, clerici și mireni, a încheiat această binecuvîntată zi de rugăciune și înălțare duhovnicească.

INTRARE ÎN CLER

La solicitarea credincioșilor parohiei Alioș din protopopiatul Timișoara, vacantată recent, de a li se încredința un nou păstör sufletesc, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Consiliul Eparhial l-au numit în acest oficiu bisericesc pe tînărul *Daniel Vasi*, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu. Hirotonia întru diacon și respectiv preot a avut loc în cadrul sfîntelor liturghii arhieresti oficiată de I. P. S. Mitropolit Nicolae în duminicile din 8 și 15 aprilie 1990.

În conformitate cu procedeul îndătinat, după efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și centrul eparhial, noul cleric al eparhiei a fost instalat în parohia pe seama căreia a fost numit și hirotonit.

ELEVATĂ EXPRESIE LOCALĂ A COMUNIUNII ÎN DRAGOSTE

La invitația cunoscutului pastor Tőkés László — înălțat recent la demnitatea de episcop reformat al Oradiei — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a efectuat o vizită la comunitatea parohială reformată din Timișoara (str. T. Cipariu nr. 1), în după amiaza duminicii din 29 aprilie 1990.

Insoțit de P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, Întistătătorul Mitropoliei Banatului a fost primit cu alese sentimente de stimă și considerație, asistând apoi la serviciul religios oficiat în lăcașul comunității, în cadrul căreia corul catedralei mitropolitane, dirijat de Aurel Ciobanu, a intonat un mănunchi de imnuri religioase.

Intreaga comunitate parohială, invitații și toți cei prezenți au ascultat apoi cuvântarea rostită de I. P. S. Mitropolit Nicolae, în cadrul căreia a tilcuit pericopa evanghelică din „Duminica mironosițelor”, cu mesajul ei ecumenic.

În încheierea festivității, pastorul Tőkés László a adresat mulțumiri cordiale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru vizita efectuată, ce se înscrie ca o contribuție de cea mai mare importanță la întărirea ecumenismului local, a armoniei și frățietății dintre toate naționalitățile conlocuitoare din România.

BISERICI NOI

Răspunzînd unor nevoi demult resimțite dar imposibil de îndeplinit în trecut, preoții și credincioșii din parohiile Caransebeș, Timișoara III, Timișoara II/3, Lugoj, Reșița și Moldova Nouă au inițiat construcția unor biserici noi, în care scop au luat contact cu autoritățile municipale și orașenești respective în vederea stabilirii amplasărilor celor mai potrivite, nu mai puțin cu arhitecții care să întocmească documentațiile de rigoare. Asemenea acțiuni se înregistrează și în alte numeroase parohii. Așteptăm cu toții concretizarea acestor planuri mai mult decît bine venite.

IN MEMORIA EROILOR MARTIRI AI TIMIȘOAREI

După exemplul troiței înălțate în fața catedralei mitropolitane grație preocupării Centrului eparhial, cîstînd eroii martiri ai Timișoarei, în ziua de 6 aprilie a.c. a fost inaugurată o altă troiță de lemn, ca un prinos de recunoștință al comunității parohiale din Tîrgul Lăpușului, jud. Maramureș. Lucrarea este opera unui grup de sculptori din localitatea menționată, prezentînd bazoreliefuri lucrate artistic, cu scene biblice și crîmpeie din timpul Revoluției din decembrie 1989, declanșată în municipiul martir al Banatului.

DECESE

În ziua de 13 martie 1990, a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Mihai Văcărescu*, în vîrstă de 77 ani, cu ultimul domiciliu în comuna Gîrlîște, jud. Caraș-Severin.

A văzut lumina zilei în 14 octombrie 1913, în com. Apadia, jud. Caraș-Severin, într-o familie de buni și credincioși gospodari. După ciclul elementar efectuat în comuna natală, a urmat cursurile liceului „Traian Doda” din Caransebeș, iar în continuare pe cele ale Academiei Teologice din același oraș. Și-a continuat pregătirea la Facultatea de Teologie din Cernăuți, devenind licențiat.

În anul 1940 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Doclin. În cursul activității sale în ogrorul Domnului a mai păstorit consecutiv și parohiile Surduc și Gîrliște, de unde în urma unui accident s-a pensionat în toamna anului 1973. A fost un preot cucernic, un om al datoriei, făcînd dovada unui înalt zel pastoral.

Serviciul religios al înmormîntării a avut loc în biserica parohială din Gîrliște, în ziua de 15 martie a.e., fiind oficiat de un mare sobor de preoți, în frunte cu P. On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței, care a rostit și cuvîntarea funebră. În dangătul clopotelor, sicriul cu osemintele sale a fost apoi condus spre locul de veșnică odihnă din cimitirul parohial.

S-a strămutat la Domnul, în ziua de 15 martie 1990, preotul pensionar *Ioan Traian Coșeriu* din Timișoara, în vîrstă de 79 ani.

S-a născut într-o familie de agricultori, la 26 iunie 1911, în comuna Teregovă, jud. Caraș-Severin, unde a urmat și cursurile învățămîntului elementar. Și-a continuat pregătirea la Caransebeș, respectiv la liceul „Traian Doda” și în continuare la Academia teologică pe care a absolvit-o în anul 1932. În următorii patru ani a frecventat cursurile Facultății de Drept din Cluj, în cadrul căreia a obținut titlul de doctor.

Hirotonit preot pe seama parohiei natale în anul 1933, a împlinit și alte încredințări, funcționînd un timp ca profesor la Academia teologică din Caransebeș, iar mai târziu în calitate de consilier la Episcopia Timișoarei, aducîndu-și contribuția la reînființarea Mitropoliei Banatului în anul 1947.

Cu începerea din anul 1962 a păstorit timp de peste două decenii la parohia Timișoara III, de unde s-a pensionat în toamna anului 1983, după o rodnică activitate în ogrorul Domnului, în cadrul căreia se înscrie și cea de președinte al Consistoriului eparhial — sarcină de care s-a achitat cu deosebită competență. Pentru meritele sale, conducerea bisericească eparhială l-a distins cu rangul de iconom stavrofor.

Prohodul regretatului preot a fost oficiat în ziua de 17 martie a.e., în capela cimitirului parohiei Timișoara III, din str. Cosminului, de un sobor de trei preoți și un diacon. Corul mixt al parohiei a intonat răspunsurile liturgice, iar preotul Ioan S. Drăgoi de la parohia Timișoara III a rostit necrologul, evidențiind meritele defunctului.

La ceremonia funebră au asistat, pe lângă membrii familiei un impresionant număr de credincioși care au adus defunctului ultimul lor omagiu. Au fost de față, de asemenea, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, P. On. Părinte Aurel Miculescu, cosilier eparhial și P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, ca delegați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae.

După oficierea serviciului religios, sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost preotul Traian Coșeriu a fost așezat la locul de veci din cimitirul parohial, spre veșnică odihnă.

În ziua de 24 aprilie 1990, s-a stins subit din viață, preotul pensionar *David Crăciun*, în vîrstă de 83 ani, cu ultimul domiciliu în Timișoara.

Născut la 4 ianuarie 1907 într-o familie de țărani săraci din comuna Apateu, jud. Arad, a urmat școala primară în localitatea natală, iar liceul la Ineu și Salonta. Vocația preotească i-a călăuzit pașii spre Academia teologică din Arad, pe care a absolvit-o în anul 1933. În anul următor a fost hirotonit diacon pe seama catedralei episcopale din Arad, pentru ca în 1938 să intre în cinul preotesc, păstorind consecutiv parohiile Biled și Teremia Mare din protopopiatul Timișoara, de unde s-a pensionat în toamna anului 1971. A fost un preot de credință profundă, respectat și iubit de toți credincioșii, continuând să slujească la altar și după pensionare, acolo unde era solicitat, până în preajma morții.

În ziua de 26 aprilie a.c., la cimitirul parohial din Fratelia, a avut loc slujba înmormântării regretatului preot, oficiată de un sobor de preoți, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a membrilor familiei și a numeroși credincioși care l-au cunoscut și stimat. În necrologul rostit, P. On. Părinte Ioan S. Drăgoi de la parohia Timișoara III a evocat meritele defunctului în întreaga sa activitate depusă în ogorul Domnului.

După oficierea serviciului religios, în dangătul melancolic al clopotelor, sicriul cu osemintele sale pămîntești a fost așezat la locul de veci, întru așteptarea învierii celei de obște.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ITINERAR PASTORAL

Perioada Sfîntului și Marelui Post, consacrat de tradiția ortodoxă pocăinței, înnoirii vieții duhovnicești, a constituit un nou prilej potrivit pentru intensificarea activității misionare și pastorale în rîndul credincioșilor.

În sîmbăta din 3 martie 1990, în ajunul Duminicii Ortodoxiei, Prea Sfîntul Episcop Timotei a slujit sfînta liturghie arhierescă în catedrala episcopală, hirotonind întru preot, pe seama parohiei Silvașu de Sus, protopopiatul Petroșani, pe diaconul Ion Bălăsoiu.

În după amiaza aceleiași zile, în catedrala mitropolitană din Timișoara, P.S. Sa a asistat la slujba vecerniei în cadrul căreia a avut loc ipopsifierea Prea Cuviosului dr. Daniel Ciobotea.

Duminică 4 martie a.c.m. de praznic Ortodoxiei, Chiriarhul locului, împreună cu I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei și Nicolae al Banatului, a oficiat sfînta liturghie arhierescă în catedrala mitropolitană din Timișoara slujbă prilejuită de hirotonirea întru arhieru și instalarea ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a Prea Sfîntului Daniel Lugojanul.

A doua zi, în prezența unui numeros auditoriu, Prea Sfîntul Episcop Timotei a condus conferința duhovnicească susținută la casa de cultură a sindicatelor din Arad de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania și preotul prof. dr. Constantin Galeriu.

În ziua de 17 martie, Chiriarhul locului a oficiat sfînta liturghie în catedrala episcopală, împărtaşind în cadrul acesteia harul Tainei Sfintei Preoții diaconului Cornel Corobea, hirotonit pe seama parohiei Luncani din protopopiatul Orăștie.

Duminică 18 martie 1990, la invitația preotului paroh Pavel Brîndușe, Prea Sfîntia Sa a oficiat *binecuvîntarea capelei* nou înființatei parohii Arad-Ceala. În continuare, înaltul ierarh, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi și în prezența unui mare număr de credincioși, a slujit sfînta liturghie, rostind cu acel prilej cuvîntul de învățătură cu privire la cinstirea Sfintei Cruci.

În ziua de 22 martie 1990 la împlinirea a trei luni de la victoria Revoluției românești care a pus capăt dictaturii totalitariste și ateiste, Prea Sfîntul episcop Timotei a asistat la slujba Te-Deumului consacrată evenimentelor din decembrie 1989, cu un moment de reculegere în memoria eroilor căzuți în timpul Revoluției.

Duminică 8 aprilie, la praznicul Intrării Domnului în Ierusalim, Chiriarhul locului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a slujit sfînta liturghie arhierescă în catedrala episcopală rostind la momentul potrivit și predica zilei tratînd despre Iisus Hristos Împăratul păcii. În Miercurea mare din săptămîna Sfintelor Patimi, într-o atmosferă de adîncă meditație și reculegere, Prea Sfîntia Sa a asis-

tat la sfânta liturghie a darurilor mai înainte sfințite, oficiată în biserica parohiei Arad-Sega II. La sfârșitul slujbei, P.S. Timotei a rostit un cuvânt ocazional legat și de prezența la Arad a domnului Ion Iliescu, Președintele Consiliului Provizoriu de Uniune Națională, care în cadrul vizitei efectuate a depus coroane de flori la Crucea eroilor din fața Primăriei, împreună cu aprinderea unei lumânări în biserica menționată.

Slujba deniilor Sfințelor Patimi a adunat în toate lăcașurile de închinare ale eparhiei o imensă mulțime de credincioși veniți să se împărtășească cu Sfințele Taine, să se închine cu toată evlavie și să dea importanța cuvenită evenimentelor istoriei mântuirii, petrecute în răstimpul acestei săptămîni. La catedrala episcopală din Arad; în seara zilei de joi 12 aprilie, un sobor de preoți și diaconi avînd în frunte pe Prea Sfințitul Episcop Timotei, însoțit de P.S. Emilian Arădanul — noul arhiereu vicar al Episcopiei Aradului — a săvîrșit slujba celor 12 evanghelii a Patimilor Domnului, iar în Vinerea Măre ambii ierarhi au oficiat slujba Prohodului Domnului.

Duminică 15 aprilie — înția zi de Paști — Chiriarhul eparhiei, în prezența unui impresionant număr de credincioși veniți să sărbătorească pentru prima dată în deplină libertate cel mai însemnat praznic al creștinătății, a săvîrșit slujba Învierii Domnului în catedrala episcopală. La sfârșitul slujbei, P.S. Timotei a ținut un cuvânt ocazional consacrat semnificației praznicului Învierii Domnului. În continuare, P.S. Sa, înconjurat de un impunător sobor de preoți și diaconi, a oficiat sfînta liturghie, roșind și predica zilei. Conform tradiției îndătinată în după amiaza aceleiași zile, după oficierea vecerniei la reședința eparhială a avut loc recepția oferită de P.S. Episcop Timotei preoților și credincioșilor din municipiul Arad și parohiile limitrofe. În cursul acesteia, Întistătătorul eparhiei a prezentat celor de față pe P.S. Emilian Arădeanul, noul Arhiereu vicar al Episcopiei Aradului. Luînd cuvîntul, P.S. Emilian a răspuns adresînd celor prezenți mulțumirile sale cele mai sincere.

În aceeași zi, P.S. Emilian a săvîrșit slujba Învierii în biserica parohială Segă I, iar slujba sfîntei liturghii la biserica din Segă II. Itinerarul pastoral al P.S. Sale din această zi de praznic a continuat prin slujirea vecerniei la biserica parohiei Arad-Centrul, împărtaşind un bogat cuvînt de învățătură.

A doua zi de Paști, Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie arhierească în biserica parohială „Sfîntul Nicolae” din municipiul Deva. La prîceasnă, Chiriarhul eparhiei a rostit predica zilei dezvoltînd tema „Despre prezența și lucrarea lui Dumnezeu în lume”. Tot în această zi de praznic luminat, P.S. Sa a făcut o vizită pastorală la biserica parohială „Sfîntul Vasile cel Mare” din municipiul Deva și a săvîrșit slujba vecerniei în biserica parohială cu hramul „Buna-vestire”, unde a vorbit despre darurile Învierii.

Tot a doua zi de Paști, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Timotei, P.S. Arhiereu vicar Emilian Arădeanul însoțit de P.C. Părinte Iacob Bupte, consilier administrativ și P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu, a descins în parohia Șiria unde a oficiat slujba vecerniei rostind un ales cuvînt de învățătură.

A treia zi de Paști, Prea Sfințitul Episcop Timotei s-a deplasat în orașul Huedoara unde a oficiat sfînta liturghie arhierească în biserica parohială „Sfinții

Impărați Constantin și Elena". La momentul potrivit, P.S. Sa a vorbit credincioșilor despre Învierea Domnului în Sfânta Scriptură. În seara aceleiași zile P.S. Sa a slujit vecernia la biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, vorbind credincioșilor despre stabilirea datei serbării Sfințelor Paști.

Duminică 22 aprilie a.c., din încredințarea Chiriarhului eparhiei, P.S. Arhiepiscopul vicar Emilian, însoțit de ieromonahul Ilarion Tăucean și de diaconul Cornel Clepea de la Centrul eparhial, a făcut o vizită pastorală la biserica din comunele Apateu și Somoșcheș. La Apateu, P.S. Sa a fost întâmpinat de un mare număr de credincioși în frunte cu P.C. Părinte Moise Nica, protopopul Ineuului care a relatat aspecte din trecutul istoric, din realizările și preocupările actuale ale parohiei. A răspuns P.S. Emilian care a exprimat cuvinte de apreciere la adresa preotului și credincioșilor, pentru tradițiile și realizările lor creștinești și românești, încurajându-i spre o activitate tot mai spornică în viitor. În continuare P.S. Sa, ajutat de cuviosul Ilarion Tăucean și preotul paroh Simeon Mladin, a oficiat sfânta liturghie. Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii. La momentul potrivit P.S. Emilian a vorbit credincioșilor despre semnificația și însemnătatea creștinească a duminicii a doua după Sfintele Paști (a Tomii).

În după amiaza aceleiași zile, P.S. Arhiepiscopul vicar Emilian a participat la slujba vecerniei din parohia Somoșcheș, protopopiatul Ineu, unde a rostit un ziditor cuvânt de învățătură. După slujba vecerniei, la casa parohială a avut loc o agapă.

Duminică 29 aprilie, în a III-a duminică după Paști (a mironosițelor). P.S. Episcop Timotei, însoțit de diaconul Cornel Clepea de la Centrul eparhial a săvârșit sfânta liturghie în biserica parohială din Drauf, protopopiatul Ineu. La pricaz P.S. Sa a rostit un ziditor cuvânt de învățătură pornind de la pericopa evanghelică a zilei.

NOI CLERICI AI EPARHIEI

Pentru a nu lipsi pe credincioșii parohiilor vacante de prezența și slujirea preotului, prin grija Prea Sfințitului Episcop Timotei și a Consiliului Eparhial, recent au fost hirotonisiți și au intrat în rîndul clerului alți doi tineri absolvenți ai școlilor noastre teologice, după cum urmează :

— Ioan Bălășoiu, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 18 februarie 1990 iar preot în 3 martie a.c., pe seama parohiei Silvașul de Sus, protopopiatul Petroșani ;

— Cornel Corobea, absolvent al Seminarului teologic, hirotonit diacon în 3 martie 1990 și preot în 17 martie a.c., pentru parohia Luncani, protopopiatul Orăștie.

După hirotonie, noii slujitori ai altarului au fost rînduiți să efectueze îndătinata practică liturgică omiletică la catedrala din Arad.

Înainte de a fi instalați în parohiile încredințate spre păstorie, P.S. Episcop Timotei le-a dat o seamă de îndrumări și povețe duhovnicești, necesare misiunii lor preoțești.

INAUGURAREA UNUI NOU LĂCAȘ DE ÎNCHINARE

Duminică din 1 aprilie 1990, a constituit pentru credincioșii parohiei *Cîmpul lui Neag* din protopopiatul Petroșani un prilej de aleasă bucurie duhovnicească, marcată de antisfințirea noii lor biserici ridicate pe vatra alteia mai vechi prin strădania preotului Dumitru Băloi și a vrednicilor credincioși ai acestei parohii.

Binecuvîntarea provizorie a lăcașului a fost efectuată de un sobor de preoți desemnați de P.S. Episcop Timotei, în frunte cu P.C. Părinte Octavian Pătrașcu, protopopul Petroșanilor.

După împlinirea rînduielilor tipiconale, s-a oficiat sfînta liturghie, în timpul căreia credincioșii au dat glas bucuriei mulțumind lui Dumnezeu pentru realizarea gîndului și rugăciunilor lor.

La priceasnă, P.C. Părinte Octavian Pătrașcu, rostind un cuvînt de învățătură și îndemnînd la statornicie în dreapta credință, a felicitat pe preotul paroh și credincioșii săi pentru ridicarea noii biserici, pentru zelul depus în realizarea acestui ideal atît de scump tuturor credincioșilor.

ACTIVITĂȚI CULTURALE

În ziua de 22 februarie 1990, a avut loc la Arad dezvelirea oficială a bustului lui Dimitrie Țichindeal, așezat în parcul din fața Liceului pedagogic — opera sculptorului Petru Stoicu.

La acest eveniment au luat parte dl. jurist Silviu Raț — primarul municipiului Arad, prof. Stelian Ionuțiu, inspector general al Inspectoratului școlar județean, P.C. Părinte Dumitru Viorel Sasu de la parohia ortodoxă română din New York, și numeroși alți invitați și locuitori ai municipiului, cadre didactice și elevi.

Din partea Centrului eparhial a participat o delegație alcătuită din șase preoți, în frunte cu P.C. Părinte Traian Micoroi, consilier administrativ. Cu acest prilej s-a săvîrșit sfințirea monumentului, s-au înălțat rugăciuni și s-a slujit un Te-Deum pentru un nou început al anului școlar.

În cadrul cuvîntărilor rosite la această festivitate, P.C. Părinte Traian Micoroi, consilier administrativ, a omagiat activitatea ilustrului înaintaș desfășurată în folosul școlii românești.

În ziua de 6 aprilie 1990, la invitația conducerii Liceului pedagogic din Arad, Prea Sfințitul Episcop Timotei, Întîistătătorul eparhiei, a conferențiat în aula acestei vechi instituții de cultură românească, în prezența cadrelor didactice și a elevilor, cu privire la „Biserica Ortodoxă Română în context ecumenic și interreligios”. În urma prelegerii, Chiriarhul a răspuns la întrebările puse de cei prezenți.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Preot prof. univ. dr. Petru Rezuș, *Teologia ortodoxă contemporană*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1989, 655 pp.

Înainte de a prezenta cuprinsul acestui vast și valoros volum, consider necesare unele deslușiri. Întâia vizează titlul cărții. Pentru a preveni posibile interpretări, străine de convingerile autorului, acesta își prefătează lucrarea cu anumite precizări: „Prin esența sa doctrinară hristică, apostolică și patristică. Teologia ortodoxă a fost de la începuturile sale și pînă astăzi totdeauna contemporană”. Problema unei „contemporaneizări” sau „actualizări” a Ortodoxiei trebuie pusă cu o deosebită atenție, ținînd seama nu numai de „terminologie”, ci și de toate implicațiile sale, fiindcă doctrina ortodoxă este dată pentru viață, pentru realizarea mîntuirilor subiective ale credincioșilor, neexistînd o dihotomie între doctrină și viață. Doctrina ortodoxă este contemporană, fiindcă este permanent prezentă, mereu vie, mereu actuală. Deci nu este vorba de o „teologie nouă” pentru a fi contemporană. Doctrina a rămas aceeași, nealterată, nemodificată, dar problemele care se pun sînt altele. Nu există contradicții între stabilitatea doctrinară ortodoxă și contemporaneitate. Deci această perspectivă privește autorul Ortodoxia contemporană. Și totuși se poate vorbi de o Teologie ortodoxă contemporană. Și aceasta se reduce, în ultima analiză, la atitudinile și interpretările ale Teologiei de totdeauna.

A doua deslușire o raportăm la o impresionantă confesiune a autorului. Tot în „Introducere” P.C. Sa scrie: „Din cuprinsul cărții se va putea constata preocuparea permanentă cu aceste probleme care sînt încă în atenția teologilor tuturor religiilor. Le-am definitivat pe toate, ultimul capitol fiind: *Actualitatea Teologiei bizantine, cercetată de mulți teologi și oameni de cultură. Cu aceasta cred că*

mi-am încheiat munca mea teologică de peste cincizeci de ani (1931—1985), lăsînd pe seama urmașilor purtarea flăcării mai departe” (subl. n.).

Să fie P.C. Sa fericitul care să poată afirma că „a terminat totul și e mulțumit de ceea ce a făcut”? Se spune că nu există, în activitatea umană, cuvîntul „ajunge”, ci doar cuvîntul „încă”... Și părintele Petru Rezuș va mai lucra. Nu este omul care să lase condeiul din mînă pentru o dulce și meritată odihnă a... senectuții. Efortul cerebral îi menține neastîmpărul tinereții. Și vigoare. Ceea ce îi dorim și noi din toată inima!

Este adevărat că P.C. Sa a dat mult Teologiei și literaturii române. La finel volumului pe care-l prezentăm, părintele Rezuș a adăugat titlul lucrărilor teologice și istorice pe care le-a publicat (bibliografie selectivă). Un număr impresionant de volume și broșuri, articole și studii, reprezintă o muncă titanică. La acestea se mai adaugă publicațiile literare abordînd toate genurile — poezie, eseu, roman, critică și istorie literară, culegeri de folclor... Și totuși nu le-a „definitivat pe toate”. Nici nu le-a amintit pe toate. Și nici investigațiile nu le-a conținut. Patosul creației îl poartă spre alte căutări. Din anii tinereții propune „o dogmatică ortodoxă” redimensionată, dinamică, militantă, pentru a limpezi haosul creat de liberalismul unor confesiuni și teologi îndepărtați de dreapta credință. A abordat toate problemele fundamentale ale teologiei cum remarcă I.P.S. Mitropolit Nicolae în „Cuvînt înainte”: „Puțini din teologii noștri au dovedit precum părintele prof. Petru Rezuș atîta zel în studierea problemelor de bază ale teologiei și, de asemenea, puțini au abordat cu atîta deschidere, dar și respect pentru regula de credință, aspectele contemporane ale gîndirii creștine”.

Deci, de la părintele Rezuș mai așteptăm „încă”... Bilanțul nu l-a încheiat.

Și mai semnalăm o confesiune a părintelui Rezuș, care, pentru generațiile mai tinere, merită a fi reținută: „Am lucrat această carte pînă aproape de marginile vieții și am dorit s-o public în Banat, acolo unde mi-am petrecut cei mai frumoși ani (și poate cei mai rodnici) ai tinereții mele”. Într-adevăr bănațenii l-au primit și apreciat cu sinceritate și tipografia episcopiei Caransebeșului i-a tipărit cele mai valoroase opere. Cu aceeași bucurie li primesc și prezenta lucrare, care, repetăm, nu poate să fie ultima.

Avînd un imens material documentar, autorul l-a organizat spre dezvoltarea Teologiei ortodoxe, fixîndu-i atitudinea în probleme actuale.

Este dificilă rezumarea unei cărți care abordează o mare diversitate de probleme, cu soluționări temerare, dar judicioase. Interpretînd diferiți autori, cu adînci coborîri în esența lucrurilor, autorul merge pînă la limite, uneori pînă în proximitatea erorii, dar teologul erudit face oportune întoarceri și rezoluția este totdeauna fericită. Cine cunoaște, mai mult sau mai puțin, opera P.C. Sale, teologică și literară, citește cartea cu ușurință și folos. Celor care-l citesc înția oară li se cere un efort mai mare, dar cu aceleași foloase. Pentru aceștia, mai ales, spicuiem cîteva aspecte din gîndirea autorului.

Lucrarea este structurată în cinci părți.

Partea I a (13 capitole), sub genericul „Religia și mîntuirea, debutează, firesc, cu definiția ființei religiei. Întemeiat pe o foarte bogată literatură teologică, filosofică și de psihologie a fenomenului religios, autorul conturează ființa religiei, implicînd cu pregnanță două elemente opuse, dar care colaborează armonic — „naturalul religios” și „supranaturalul religios” — adică o contribuție naturală a credinciosului în procesul religios — elementul vizibil, subiectiv — și elementul revelat de Dumnezeu — elementul obiectiv, legea de existență a religiei. Neglijarea sau eludarea colaborării acestor elemente, în Teologia contemporană, duce inevitabil la ipoteze curioase și la deformarea fenomenului religios însuși.

Viața religioasă subiectivă (totalitatea manifestărilor intelectuale, afective și vo-luționale ale credinciosului) se alimentează din supranaturalul religios, care, deci, are rol decisiv, dar din colaborarea lor armonică și unitară se naște legătura dintre credincios și Dumnezeu...

„Componentele” religiei, sub incidență empirică, metafizică, sociologică, psihologică, antologică, fenomenologică, istorică, sînt concentrate în cinci realități religioase: Dumnezeu, credinciosul, doctrina, morala și cultul. Fiecare în parte și toate împreună oferă imaginea ființei religiei creștine. Avem în față un tratat de Teologie și antropologie, de dogmatică și morală, de simbolică și apologetică, de pastorală și retorică sacră, de psihologie și filozofie a religiei ș.a., care trebuie să se afle în biblioteca fiecărui preot, alături de atîtea cărți valoroase, editate de Biserica noastră.

Consemnînd apariția acestui volum, indicăm doar titlul problemelor și unele idei principale, unele necesitînd reveniri mai insistente.

Partea I mai tratează: „Religia subiectivă” (raportarea credinciosului la realitățile religioase, modul de acțiune religios și îndrumarea sau pastorația credinciosului pentru a transpune în viață principiile doctrinei obiective). Starea psihică rezultată din însușirea învățăturii creștine.

Formele de expresie ale religiei — Graiul, cel mai frecvent mod de exprimare doctrinară, rostit, scris, cîntat. Mișcarea sub diferite forme, mers, îngenunchere, gestulație. Pictura, sculptura, arhitectura (icoanele). Formele interioare: meditația, rugăciunea fără cuvinte...

Temeiuri revelatoare (raționale, morale, sociale, culturale). Specificul religiei creștine — doctrina, morala, desăvîșirea, frumusețea și unitatea ei. Deosebirea de alte religii. Psihologia mîntuirii subiective. Universalitatea și diversificarea ei. Libertatea alegerii. Rugăciunea. Istoria mîntuirii — noi încercări și sistematizări. „Teologia istoriei mîntuirii”. Terminologia nouă. Echilibrul în viața religioasă. Ruperea echilibrului. Pastorația. Religia și pacea. Vrajba dintre religii și confesiuni. Războiul n-a fost niciodată o soluție fericită.

Partea a II-a tratează, în 10 capitole, o sumă de probleme sub titlul general: „Dezvoltarea și împlinirea Revelației divine”.

Individualizarea revelației creștine în istorie. Munca de realizare în istorie. Romano-catolicismul intervine în „procesul închis” al revelației. Protestantismul îi des-ființează caracterul istoric, unic, definitiv, pentru a justifica starea de fluiditate doctrinară. Ortodoxia o păstrează nealterată.

Cuvîntul lui Dumnezeu — o continuare, sub alte incidente, a celor antecedente. Izvoarele Revelației creștine. Servitutea rațională — Luther și urmașii săi înlocuiesc „servitutea papală” cu „servitutea rațională”. Și acest proces duce inevitabil la „înstrăinare” de fondul genuin al creștinismului. Reacția de apărare a determinat studii numeroase, dar „liberalismul” protestant se manifestă, dezlănțuit și agresiv, subordonînd totul principiului autonom al rațiunii și devine tribut ar curenților filosofice idealiste. În labirintul ce s-a creat, autorul ține „firul Ariadnei”. Structura Revelației divine — autorul, primitorul, mijlocitorul. Cuvîntul — mijloc de expresie religioasă. Aspecte negative. Deosebiri confesionale. Trecerea de la adevărul revelat la cel dogmatizat. Împlinirea și dezvoltarea Revelației. Procesul de dezvoltare dogmatică. Principiile ortodoxe ale propovăduirii.

Partea a III-a. Domnul nostru Iisus Hristos în Teologia contemporană.

Istoricitatea Mîntuitorului. Dovezi din surse păgîne, iudaice, creștine arheologice. Originalitatea creștinismului. Divinitatea creștinismului. Maica Domnului. Sînt combătute cu vigoare formulările adverse.

Autenticitatea creștinismului. „Teologia morții lui Dumnezeu”. Noțiuni noi, ciudate, circulă în lumea unor teologi din Apus, ca: „teologie radicală”, „ateism creștin”, „teologia morții lui Dumnezeu...”, care cred că se pot numi creștini negînd însăși ideea de divinitate. Curente se consideră a fi „o dezvoltare”, „o creștere” în interiorul protestantismului, căci Dumnezeu n-a corespuns cerințelor contemporanilor și s-a „autoeliminat” etc. O „ciudățenie teologică”.

Hristologia contemporană. De la apariția protestantismului pînă în actualitate asistăm la o repunere în discuție a mesianității și divinității Domnului Iisus Hristos, cu derivații din arianism, semiarianism, nestorianism, monofizitism, monotelitism ș.a.

Partea a IV-a. Dialogul interconfesional și interreligios. Concepția doctrinară a Ortodoxiei contemporane, definită și redefinită pentru a-i adînci și lărgi capacitatea de cuprindere a tuturor credincioșilor. Procesul de confesionalizare. Spiritul irenic. Probleme contemporane: pacea, dezarmarea, eliminarea șomajului... Observații critice pe marginea Conciliului II Vatican. Constituția dogmatică „Dei verbum”.

Aportul pozitiv în Teologia contemporană. Probleme nerezolvate. Curente născute în sînul protestantismului (Karl Barth, Em. Brunner, Rudolf Bultmann, Paul Pillich, Dietrich Bonhoeffer, James Robinsou, Oscar Cullmann, C. H. Dodd, John A. T. Robinson), dar, precizează autorul, acestea nu reprezintă protestantismul. Trecînd la Biserica Anglicană, autorul prezintă „autoritatea celor 39 articole”, expresia istorică și doctrinară a poporului englez după despărțirea de Roma. Deosebiri și aprecieri față de Ortodoxie. Bisericile și confesiunile creștine, în noul climat ecumenist.

Partea a V-a. Ortodoxia și viața. Răspunderea creștinilor față de lume.

„Slujirea” ca funcție esențială a Bisericii. Prin slujire se definește activitatea Bisericii. Pentru o „teologie a slujirii” militează confesiunile creștine. Mișcarea ecumenică este confruntată nu numai cu problema relațiilor interbisericești, ci și cu slujirea față de lume.

Volumul se încheie cu expunerea unor probleme majore ale contemporaneității — cultura, patriotismul, ecumenismul, pacea, dezarmarea.

Calea pe care merg Bisericile creștine este o cale bună.

Fără a formula reproșuri care să impiețeze caracterul științific al expunerii autorului, credem că vastul material s-ar fi putut organiza și în alt mod, din multe posibile, pentru a evita reluările tematiche, unele „lungimi” și frecvențele repetări care dificultează lectura. Este, desigur, o opțiune subiectivă, dincolo de care lucrarea își păstrează integral valoarea și noi, cititorii, beneficiem, cu recunoștință, de osteneala P.C. Sale.

Am prezentat cîteva „titluri” din sistemul de gîndire al părintelui prof. dr. Petru Rezuș, dar cartea o recomandăm cu insistență pentru lectură integrală.

Prot. dr. Marcu Bănescu

Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești II*, București, 1988, 808 pp.

Cu o rîvnă cu adevărat duhovnicească, părintele protosinghel Ioanichie Bălan de la sfînta mănăstire Bistra-Neamț, re dă al doilea volum de *Convorbiri duhovnicești*, bogat înzestrat cu valori spirituale și prețioase mărturii de la Locurile Sfinte. Volumul este prefăcut de P.S. Episcop Ef-

timie al Romanului, eparhie în a cărei editură a apărut lucrarea.

Volumul conține teme biblice, teologice, probleme de morală, de liturgică, teme dogmatice expuse pe larg, probleme de istorie și artă bisericească și mai ales probleme duhovnicești.

Dintre acestea notăm: rolul apostolic al Bisericii în păstrarea unității de credință și a dreptei credințe, sfaturi deschise, îndrumări părintești, recomandări și propuneri pentru sporirea duhovnicească, experiențe și trăiri pentru cei care-l caută pe Hristos și care vor să se desăvârșească în Hristos. S-a stăruit, de asemenea, asupra păcii, asupra dialogului Ortodoxiei cu celelalte mari confesiuni asupra mișcării ecumenice, asupra bibliotecilor mănăstirești și manuscriselor păstrate, ca și asupra tipografiilor. Autorul oferă și câteva meditații, precum: „Însingurare și comuniune”, „Viața monahală”, „Ce-i datoriez lui Hristos?”, apoi la „Duminica vameșului și fariseului, la Duminica fiului risipitor, la Schimbarea la față. Sînt incluse alte diferite convorbiri pe teme duhovnicești, asupra oamenilor îmbunătățiți — călugări sau mireni — despre felul în care s-au nevoit luminării călugări. Autorul prezintă și un document pînă acum necunoscut: „Testamentul patriarhului Justinian” — document impresionant prin vastitatea cuprinsului și dimensiunea lui duhovnicească, prezentat de literatul arhimandrit Bartolomeu Anania (607—612).

Conținutul lucrării este împărțit în cinci părți distincte: I. Convorbiri cu dascăli de Teologie, II. Convorbiri cu părinți din Moldova, III. Convorbiri cu părinți din Muntenia și Oltenia, IV. Convorbiri cu părinți din Transilvania, V. Convorbiri cu părinți români din Muntele Atos. Dialogul e purtat cu: Dumitru Stăniloae (București), Constantin Galeriu (București), Ioan Mihăilțan (Sibiu), Daniel Ciobotea (București), Ioan Negruțiu (Timișoara), Ioan Bunea (Cluj-Napoca), Ioan Mircea (București), Scarlat Porcescu (Iași), Paul Mihail (Iași), Ioan Ivan (Iași), arhimandritii: Chesarie Georgescu (București), Bartolomeu Anania (București), Sofian Boghiu (București), B. Ghiuș (București), Iachint Unciuleac (măn. Putna), Gr. Calciuc (măn. Sf. Ioan Suceava), Zenovici Ghidescu (măn. Horaița), Iachint Ciobanu (măn. Sfinții Apostoli — Huși), Gamaliil Vaid (Cozia), Timotei Eftimie (măn. Hodoș — Bodrog), Teofil Părăian (măn. Brîncoveanu) și Cleopa Nanu (măn. Nicula);

protosinghelii: Ieronim Gagea (Bucium — Iași), Calinic Prisecaru (măn. Văratec), Marchian Ciubotaru (măn. Bistruța), Clement Cucu (măn. Sihastu), Damian Bogdan (schitul Sitaru), Galaction Stîngă (schitul Crasna), Arsenie Papacioc (schitul Techirghiol), Vitimion Nițoiu (schitul Slănic-Muscel), Daniel Băicuș (Cozia), Arcadie Stratulat (măn. Sinaia), Filaret Puț (măn. Toplița) și Petroniu Tănase (schitul „Prodromul” Atos), monahii: Nicolae de la Rohia (măn. Rohia), Damian Guția (Cernica), Ioan Sovă (chilia „Sf. Gheorghe” — Atos) și monahiile: Chiriachia Rotaru (măn. Agapia Veche), Pavelina Aciubotăriței (Agapia), Laurenția Mititelu (Agapia), Epifania Gidloi (Văratec), Agata Ciuciu (măn. Sihăstria), Paisia Popescu (măn. Rătești) și Ierusalima Gligor (măn. Tismana).

Problemele puse sînt numeroase și variate, teoretice și practice. Ele ating teme esențiale și de interes, atît pentru slujitorii la altar cît și pentru credincioși.

Răspunsurile date la întrebările puse sînt rezultatul experienței îndelungate, am putea spune de o viață. Pentru valoarea ei spirituală „sui generis”, lucrarea poate fi considerată un fel de „vadamecum” în cele ale Ortodoxiei.

De la părintele Ioanichie Bălan, care ne-a dat *Patericul românesc, Mărturia românească la locurile sfinte, Vetre de sihăstrie românească și Convorbiri duhovnicești I*, nici nu ne putem aștepta decît la o altă carte care „să dezvăluie frumusețile Ortodoxiei” — cum se exprimă P.S. Episcop Eftimie al Romanului.

Pr. prof. Nicolae Neaga

Pr. Vasile Hațegan, *Romanian culture in America (Cultura română în America)*, Cleveland-Ohio, 1988, 112 pp.

În trecut mulți dintre românii de dincoace de Carpați se rostiau trecînd în țară. Acolo se fereau mai ales în pămîntul dobrogean, ca oieri sau ca lucrători de pămînt. Un mare număr au fost tentați de mirajul Americii, de unde cei mai mulți s-au întors acasă, doar cu bilețul de drum. Foarte puțini s-au putut aranja, doar cei mai viguroși; care puteau suporta muncile grele din minele lipsite de aer și lumina soarelui, de la furnalele înalte și supravegherea piraiei de fier topit, munci la care abia aveau timp să răsuflă. Cîntecul „Doina americanului” demonstrează pentru toate veacurile cît de lungă și cît de amară era calea dolarului.

Între cei care și-au încercat norocul în America se află și părinții preotului Vasile Hațegan, unul, tata, din Oarda de Jos, (Alba) iar altul, mama, din satul filosofului Lucian Blaga din Lancrăm. Oameni cu alege însușiri spirituale, aceștia au inspirat fiului lor Vasile dragostea de neam și de lege și l-au trimis din America să studieze teologia și chiar filosofia în țară la Sibiu și la București între anii 1933—1938 și următori. A urmat apoi cursurile de teologie și sociologie în Anglia (Cambridge și Southwest). Reîntors în America s-a preotit în 1941 și a slujit vreme de aproape jumătate de veac, dezvoltând o frumoasă activitate misionară, socială, pastorală și culturală interortodoxă și ecumenică. A publicat studii de cărți de interes bisericesc și românesc. Volumul de care ne ocupăm este dedicat pionierilor care emigrând în America au organizat viața religioasă, școlară și socială și au promovat cultura română în noua lor patrie.

După o scurtă prefață și introducere, ne dă câteva sumare informații privind statistica românilor americani, cu referire specială la cei care își păstrează limba, credința și datinile străbune.

În general românii s-au impus prin caracterul lor și s-au ridicat numai prin școala muncii, cum a fost cazul generalului George Pomuț.

Acolo au întemeiat tipografii, librării, biblioteci, muzee, au dat muncitori calificați, maiștri și fabricanți, muzicologi, sculptori, oameni de cultură, literați, cadre universitare.

Presă a luat un avânt deosebit. Ea a ajuns la titluri de ordinul sutelor. Cităm doar: „Ortodoxia“, „Solia“, „Credința“, „Românul american“, „Libertatea“, „Dreptatea“, „Foaia poporului“, „Tribuna“, „Familia“, „Creștinul“, „Ortodoxul român“, „Unirea“, „Ecoul Americii“, „Artă și gândire“, „Calicul american“, „Săgeata“, „Cuvîntul românesc“, „Romanian Canadian“, „Adevărul“, „Acțiunea românească“ etc.

Românii au tipărit cărți, unele de caracter religios, altele de literatură sau de caracter practic. Menționăm doar pe poetul Aron Cotruș, pe romancierul Peter Neagoe, amîndoi din părțile Sibiului, apoi pe Ioan Cârje cu a sa „Întoarcerea în Infern“, Ion Podea cu „Românii din America“ (1912), Ilie Martin Sălișteanu cu „Istoria Americii“ (în limba română), Șerban Drutzu și Andrei Popovici cu „Ro-

mânii din America“ (în limba română), N. Petrescu cu „România Through the Ages“ (1919).

Leon Feraru cu „Developement of Romanian Culture“ (1929) etc.

K. Hitchins, american prin ascendență, care a beneficiat de îndrumarea unor istorici români, precum Emil Turdeanu, Andrei Oțetea, David Prodan și Ștefan Pascu, și a cunoscut mai de aproape mediul universităților din București, Cluj și Institutul teologic universitar din Sibiu, a scris „The Romanian national Movement in Transilvania 1780—1848“.

Îmi îngădui a întregi cartea părintelui Vasile Hațegan amintind că un frumos act de cultură îl constituie cartea lui K. Hitchins „Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1700—1869)“ apărută la Cluj-Napoca în 1987, într-o frumoasă traducere românească de Pompiliu Teodor, Sever Trifu și Codruța Trifu.

În afară de acestea K. Hitchins a mai scris monografia intitulată „Andrei Șaguna și românii din Transilvania“ iar în 1974 a publicat documente privitoare la trecutul Bisericii ortodoxe din Transilvania după 1761 (împreună cu părintele profesor I. Beju de la Sibiu).

Autorul îl citează și pe arhimandritul Bartolomeu Anania care a lucrat între anii 1965—1976 la Arhiepiscopia misionară ortodoxă română cu mult folos în servicii prestigioase, și fi menționează „Geneza“, „Miorița“ și „Mesterul Manole“.

Se înțelege că un loc important în promovarea culturii române în America îl are Mircea Eliade, cel mai mare istoric al religiilor.

Autorul constată că s-a tradus în engleză, pentru uzul românilor americani, din Mihail Eminescu, Vasile Alecsadri, Ion Creangă, Ion Slavici, Duiliu Zamfirescu, George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Octavian Goga și alții.

În multe universități există catedre de limba română. Spre scopul acesta s-au tipărit manuale, gramatici, cursuri.

Schimburi culturale s-au produs multe. Au activat în America: Nicolae Iorga, patriotul Vasile Lucaciu, George Enescu, Andrei Oțetea, Grigorie Gafencu, Vasile Pirvan, N. Petrescu, Nicolae Bănescu. Un rol nu de minimă importanță l-a jucat corpul diplomatic al României în America. De asemenea s-au remarcat preoții Bisericii ortodoxe prin Ion Podea, înteme-

iătorul „Semănătorului”, Teodor Scorob, Eugen Lazăr, episcopul Policarp Morușca, ca să mă refer numai la cei plecați dintre noi.

Avântul cultural luat de românii americani îl dovedește și faptul că numai cu un an înainte de lucrarea de care ne ocupăm, aa apărut o prețioasă tipăritură teologică. Mă refer la lucrarea preotului dr. Dumitru Bodale: „Dumnezeu Tatăl” (Michigan, Ohio, 1987, pp. 216), care constituie o lectură bogată în învățături dogmatice și morale o vibrantă chemare la cunoașterea învățaturii noastre de credință, cum o apreciază venerabilul prof. dr. Teodor Bodogae.

Dragostea de țară este uneori atât de puternică încât unii au cultivat stilul românesc în construirea caselor. Nicolae Petru ((din Sibiu) și-a construit în Mexic o casă identică cu cea părintească din Sibiu (Sibiu). În general au construit biserică în arhitectura celor din Munții Apuseni și din nordul Moldovei.

Românii au păstrat obiceiurile la nunți și înmormântări, uzul obișnuit la botez, jocurile populare de acasă, iar marii noștri artiști și muzicologi cîntăreți, făcîndurul Americii, constituie totdeauna adevărată feerie pentru frații noștri îndepărtați.

Iată o treabă meritorie a părintelui Vasile Hantegan. Dar un lucru mai trebuie să spun: care îl rugăm stăruitor și anume: să contribuie din tot sufletul la unitatea neîmpărțită și nedespărțită a fraților noștri de peste mări și țări, și să introducă într-o viitoare tipăritură, în mod special, activitatea îmbelsugată a Arhiepiscopiei noastre de acolo ca și în contribuția la toate nivele adusă de membrii Sfintului Sinod, patriarhii și ierarhii Bisericii noastre.

Pr. prof. dr. Nicolae Neaga

Georgeta Tănase, *Valori umaniste în gândirea românească. Antologie și prezentări*, vol. I. București 1988, 386+316 pp.

Autoarea acestei antologii a selecționat cele mai reprezentative texte asupra evoluției gândirii umaniste și patriotice românești din perioada secolelor XV—XIX. Se aduc texte legate de conștiința originii comune și a unității poporului nostru, pe teritoriul patriei noastre strămoșești și de dragostea pentru carte.

Obiect de atenție sînt Nicolae Olahul Grigorie Ureche, Miron Costin, Neagoe Basarab, Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Mihail Kogălniceanu, Mihail Eminescu, A. D. Xenopol și alți fruntași ai scrisului românesc.

Din materialul amplu și edificator, vom stăruia mai mult asupra lucrărilor de caracter biblic și teologic bisericesc, menționînd mai întîi pe Nicolae Milescu. Erudit cunoscător al mai multor limbi, Nicolae Milescu Spătaru a desfășurat o bogată și intensă activitate. În fruntea lucrărilor sale autoarea așează Vechiul Testament tradus din grecește, constituind punct de plecare pentru Biblia de București de la 1688.

În capitolele „Cultul pentru carte” și „Umanism și patriotism” îl întîlnim la loc de frunte pe voievodul Neagoe Basarab, cu prețuirea cuvenită scrierii sale „Învățăturile către fiul său Teodosie”. Aceasta este una dintre cele mai vechi scrieri filosofice românești, la alcătuirea căreia se servește în mare măsură de Sfînta Scriptură. Cu fiul său Teodosie, Neagoe se comportă întocmai ca Solomon, care în Proverbele sale ia atitudinea unui tată față de fiu, a unui pedagog binevoitor față de elev. Îi vin în ajutor și cărțile Iov, Isus Sirah s.a.

O mare apropiere de Sfînta Scriptură se observă la Miron Costin. Cheia de boltă a sistemului său de cugetare este Dumnezeu: „Scriptura ne învață cu cele trepte vremi să pricepem pe cele viitoare”. De asemenea și lui Dimitrie Cantemir îi vin în ajutor multe idei biblice.

Gheorghe Lazăr a plecat la București, după ce în calitate de profesor la școala teologică din Sibiu aprofundase Sfînta Scriptură: „Voim a da la lumină filosofia, matematica și geografia, catehismul Testamentului Vechi și Nou, dacă va vrea și Dumnezeu”.

Heliade Rădulescu a scris despre Cădere dracilor. Ar fi trebuit menționată în lucrarea sa intitulată *Biblicele sau notițe istorice*, în 1858. Acest volum este determinat de convingerea că „Biblia oriunde apără, făcu lumină”—(Biblicele s. IX).

Între atitudinile progresiste a fost amintit și Coresi cel preocupat de introducerea limbii românești în Biserică. Sînt cunoscute operele sale principale: Catehismul din 1559 (?), Tetraevangeliul (1560), Apostolul (1563), Evanghelia cu tîlc (1564).

Molitvelnicul (1564), în cadrul acestui capitol, autoarea înșiră și Palia de la Orăștie (1582) redînd un fragment din Predoslovie: „Acum cinci cărți ale lui Moisi prorocul carele sînt întoarse și scoase din limba jidovească pre grecește, de la greci sîrbești și într-altele limbi, din acelea scoase pre limba românească”.

Printre personalitățile marcante ale vremii se înscrie și Antim Ivireanul cu operele sale: *Învățătura pe scurt pentru taina pocăinții* (1703); *Învățătura bisericăască... la învățătura preoților* (1710); *Chipurile Vechiului și Noului Testament* (1709).

Autorii volumului au apreciat pe scriitori după contribuția adusă la curente de idei umaniste ale epocii. Antologia de față oferă cititorilor texte de bază din istoria gîndirii românești.

„Cultura spirituală și conștiința de sine a poporului român”, — prefața — reflectă o prestigioasă incursiune în istoria culturii românești. Mai subliniem și capitolele: „Miracolul spiritual geto-dacic, Sineteza daco-romano, Cultura populară” și cultura scrisă a evului mediu românesc și „Umanismul românesc de tip renașcentist”.

Incheiem cu o considerație formulată de Lucian Blaga: „Examenul atent și stăruitor al culturii noastre ne-a dus la concluzia reconfirmantă despre existența unei matrice stilistice românești. Latentele ei întrezărite, ne îndreptătesc la afirmația că avem un înalt potențial cultural”.

Pr. prof. dr. N. Neaga

Haralambos K. Papastathis, *Nomocanon Gheorghion Trapezuntin (Nomocanonul lui Gheorghe din Trapezunt)*, în „Epetiris ton Kentron erevnis istorias ton ellenikon dikaiou”, vol. XXVII—XXVIII (1980—1981), Atena, 1985, pp. 363—631.

Studiul profesorului H. K. Papastathis de la Tesalonc cuprinde o ediție critică a Nomocanonului tradus în limba greacă populară de Gheorghe din Trapezunt, profesor la Academia Domnească din București, din dispoziția domnului Nicolae Mavrocordat. În anul 1730. Manuscrisul se află la Biblioteca Academiei Române, avînd cota ms. gr. 696 (297) și purtînd titlul: *Diatanair ton eion kai cereon*

apostolon. El provine de la Seminarul central, este scris pe hîrtie și însumează 257 file, format 30/16 cm.

Manuscrisul începe cu scrierea intitulată *Înțelepciunea lui Isus fiul lui Sirah* (f. 1—62). La fila 69 se află titlul Nomocanonului și o sumară tablă de materii. Textul propriu-zis îl arată pe autor și condițiile în care a fost efectuată traducerea: data de 20 mai 1730 pare a indica mai degrabă momentul terminării ei decît cel al dispoziției lui Nicolae Mavrocordat.

În Introducere (pp. 367—375), H. Papastathis face o scurtă prezentare a monumentelor juridice din spațiul românesc în secolul XVIII și începutul celui următor, precum și a literaturii de specialitate ce le-a fost consacrată. În acest cadru se plasează opera lui Gheorghe din Trapezunt de traducere a canoanelor Sfinților Apostoli și a altor legiuri bisericești, cunoscută deja în țările române, în texte slavone sau românești, ca și fragmentele din Isus Sirah cuprinse în *Floarea darurilor* din 1700 (cap. 3 și 13). Pornind de la considerentele lui Fr. Funk asupra Dreptului canonic, autorul face cîteva precizări privitoare la raportul dintre *Faptele Apostolilor*, Canoanele apostolice și cele ale Sinodului II trulan. În continuare, se dau cîteva amănunte asupra personalității lui Nicolae Mavrocordat, a patronajului său cultural în spiritul despotismului luminat, a importanței Academiei Domnești de la București, în cadrul căreia și-a desfășurat activitatea și Gheorghe din Trapezunt. Se remarcă și faptul că acesta din urmă considera sinonime formulele „Io” și „Ioan” din titulatura domnilor români (p. 372, nota 18), concluzie la care ajung și unii cercetători moderni (spre ex. E. Vîrtosu și Gr. Nandriș).

În partea finală se prezintă cîteva aplicații asupra tehnicii editării textului, arătîndu-se că s-a procedat la copierea fidelă a manuscrisului, respectîndu-se întru totul ortografia sa. Printre cele cîteva intervenții ale editorului, se numără introducerea unor semne de punctuație, aceea a majusculei la numele proprii, notarea pe marginea filelor a numărului cărții și capitolului respectiv din model (după ediția lui Cotelerius) pentru fiecare capitol al textului editat. La fiecare capitol se indică, în final, izvoarele teo-

logice pe baza cărora a fost alcătuit textul. Un glosar, o listă a titlurilor capitolelor și câteva reproduceri în facsimil vin să întregescă înalta ținută științifică a ediției.

H. Papastathis face și o serie de interesante considerații asupra limbii acestui manuscris. El constată că Gheorghe din Trapezunt posedă atât limba greacă a modelului tradus, cât și pe aceea a epocii sale. Examinând fraza sa după criteriile contemporane, editorul conchide că este vorba de limba cultă, cu diferite concesii, destul de importante, făcute limbii vorbite. Se poate chiar considera, spune el, că, pentru începutul secolului XVIII, când limba neogreacă nu era încă formată pentru cuvântul scris, limba lui Gheorghe din Trapezunt este limba populară.

Considerat pierdut în urma evacuării fondului Bibliotecii Academiei Române în timpul primului război mondial și recuperat mult după aceea, manuscrisul a fost semnalat, în trecut, de câțiva cercetători. (C. Litzica, I. Peretz, St. Berchet, Pan I. Zepos, Val. Al. Georgescu) fără a se bucura de o analiză mai profundă. Editarea integrală a Nomocanonului lui Gheorghe din Trapezunt vine să completeze în mod fericit colecția de „Izvoare ale vechiului Drept românesc”, punând la îndemână un monument juridic de interes comun atât specialiștilor români, cât și celor greci. Desigur, ar fi interesant de stabilit dacă Nomocanonul

poate fi considerat — așa cum susține editorul — „primul dintre izvoarele grecești de Drept care a făcut obiect de interes în Principatele dunărene în perioada fanariotă”. Credem că s-ar putea adăuga, ca izvoare subsidiare, diferitele acte normative privind o serie de aspecte ale vieții social-politice a vremii. Dar interesul său rămâne acela al unui text în primul rând cu caracter judecătoresc și, după formula lui Pan Zepos, citată de editor, „el cuprindea mai ales dispoziții canonice și prin urmare nu avea o importanță mai generală pentru întreaga istorie a Dreptului romano-bizantin mai vechi”. Ca atare, editorul pe bună dreptate, vede în această inițiativă a lui Nicolae Mavro-cordat nu atât un efort legislativ, cât mai ales un fapt de semnificație pentru civilizația timpului.

Ar mai rămâne, ca o sarcină de viitor, încercarea de a se stabili în ce măsură Gheorghe din Trapezunt, a cărui cultură și experiență didactică sînt evidente poate să fi avut un rol în prelucrarea acestui text, adică o contribuție originală în selectarea și chiar adaptarea unor pasaje. Editarea *Nomocanonului* lui Gheorghe din Trapezunt ne oferă deci un interesant material juridic pentru o mai bună cunoaștere a secolului XVIII, atât de discutat în istoriografia românească și străină, îndeosebi în ultima vreme.

Preot prof. Constantin Rus

POȘTA REDACȚIEI

NEDUMERIRILE UNEI CREDINCIOASE

Aflându-se pentru câteva zile în Timișoara doamna Carmen Stoica, soția unui preot din părțile Olteniei, a asistat la oficierea Sfintei Taine a Botezului într-o biserică pe care n-o numește, dar unde a avut prilejul să facă mai multe observații pe care ni le-a comunicat în scris. Ni s-a părut util să le dăm publicației cu gândul că ar putea da de gândit tuturor aceluia care procedează precum preotul în cauză. Iată observațiile sale :

„După cum se știe, desfășurarea fiecărui serviciu religios ortodox se află prescrisă în cărțile de cult ce se găsesc în inventarul tuturor parohiilor. De felul cum sînt respectate rînduielele liturgic-tipiconale prevăzute în aceste cărți depinde uniformizarea cultului ortodox pe întreg cuprinsul țării. Iată însă că tocmai noi, cei dinlăuntrul Ortodoxiei să nesocotim rînduiala indicată în cărțile destinate cultului divin public, cu referire mai exactă la Sfintele Taine.

„Recent, am avut ocazia să asist la ceremonialul religios prilejuit de botezul unui prunc la una din parohiile ortodoxe ale orașului Timișoara. Totul s-a petrecut așa de repede încît am rămas mirată, eu, care cunoșteam practica botezului de la soțul meu, preot într-o parohie din Oltenia.

Trecînd peste ritmul alert în care s-a desfășurat slujba, aș avea alte multe observații de făcut. Dintre ele iată cîteva :

1. Nu s-a făcut sfințirea apei. Este o primă parte de seamă a slujbei Botezului în care preotul se roagă pentru sine însuși, ca Dumnezeu să-i ajute să săvîrșească cu vrednicie Sfînta Taină, pentru cel ce se botează și pentru sfințirea apei prin harul și puterea Sfîntului Duh.

2. Nu am văzut „întreita cufundare“, ci numai cîțiva stropi de apă aruncați în grabă peste pruncul a cărei zi ar fi trebuit să fie ziua încreștinării. Întreita afundare arată pe de-o parte că temeiul credinței noastre e Sfînta Treime, iar pe de altă parte închipuiește cele trei zile petrecute de Domnul în mormînt (Matei 12, 40); prin afundarea în apă se închipuie moartea noastră pentru viața în păcat și îngroparea noastră împreună cu Hristos, iar prin ieșirea din apă se închipuiește învierea noastră împreună cu El.

3. Lumînarea a fost aprinsă de către nași, nu de preot, încă de la începutul slujbei.

4. Nu s-a citit „Apostolul“ care vorbește chiar despre botez.

5. Ungerea cu Sfîntul Mir s-a făcut superficial, pruncu miruindu-se numai pe frunte, mîini și picioare, dar omîțindu-se ochii, gura, nările, urechile, pieptul și spatule.

6. Nu s-a făcut spălarea pruncului, după ce a fost uns cu Sfîntul Mir.

7. Pruncu nu a fost împărtășit.

Toate aceste acte își au simbolul și rostul lor, dincolo de faptul că încarcă de frumusețe ceremonialul. Consider că nu pot fi lăsate de o parte în mod orbitor de către cei care au datoria să păstreze datinile, tradițiile și practicile creștin-ortodoxe, ca să nu mai vorbim de datoria sacră a slujirii !

CHAPTER I

The first part of the book is devoted to a general survey of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

CHAPTER II

The second part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

CHAPTER III

The third part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

CHAPTER IV

The fourth part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

The fifth part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

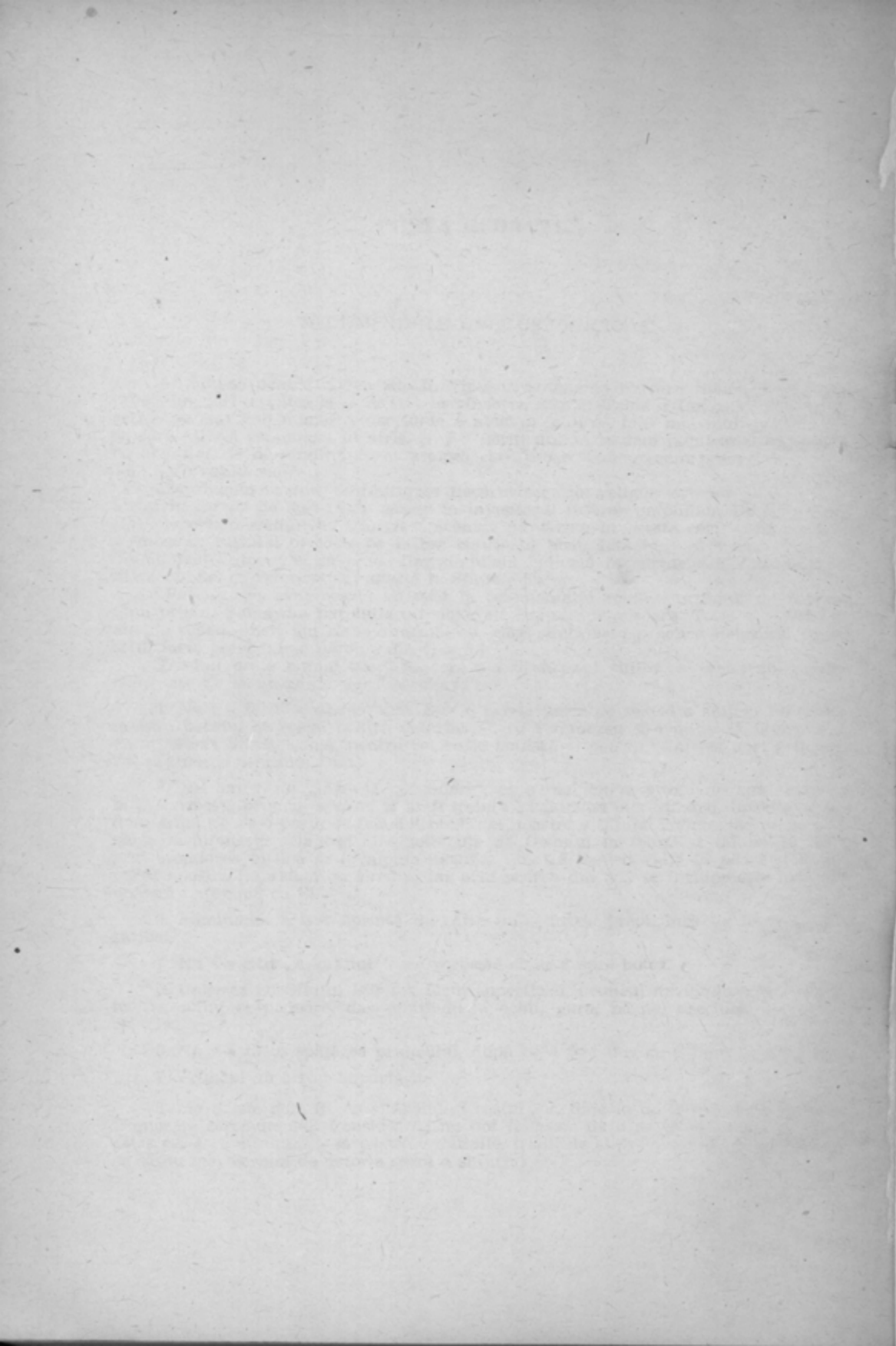
CHAPTER V

The sixth part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

CHAPTER VI

The seventh part of the book is devoted to a detailed account of the history of the subject. It begins with a brief account of the early history of the subject, and then proceeds to a more detailed account of the history of the subject in the last few years. The author shows how the subject has developed from a simple study of the history of the subject to a more complex study of the history of the subject.

CHAPTER VII

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

N. D. PETNICEANU : Preotul Ion Belciug din romanul „Ion“ — 103

CRONICA BISERICEASCĂ

Dialogul bilateral dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Romano-Catolică. Noul episcop romano-catolic al Timișoarei. Reuniunea Comitetului Central al C.E.B. Întrunire specială în cadrul C.B.E. Seminar ecumenic de educație teologică. Întruniri ecumenice privind învățămîntul teologic. Simpozion teologic internațional. Simpozion de istorie ecleziastică comparată — — — — — 111

NOTE ȘI COMENTARII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Prietenia — — — — — 116
 Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Adevăruri ce nu trebuie uitate 119
 CEZAR STERPU : Religia crucii — — — — — 120

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Sfintele Paști — praznicul fundamental al Bisericii. Adunarea Eparhială la începutul unei noi legislaturi. Vizită chiriarhală și respectiv arhierescă. Intrare în cler. Elevată expresie locală a comuniunii în dragoste. Biserici noi. În memoria eroilor martiri ai Timișoarei. Decese — — — — — 123

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului

Itinerar pastoral. Noi clerici ai eparhiei. Inaugurarea unui nou lăcaș de închinare. Activități culturale — — — — — 130

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Pr. prof. univ. dr. Petru Rezuș, *Teologia ortodoxă contemporană*, Timișoara 1989 (M. Bănescu); Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, II, București, 1988 (N. Neaga); pr. Vasile Hațegan, *Romanian culture in America*, Cleveland-Ohio, 1988 (N. Neaga); Georgeta Tănase, *Valori umaniste în gîndirea românească. Antologie și prezentări*, vol. I, București, 1988 (N. Neaga); Haralambos K. Papastathis, *Nomokanon Gheorghion Trapezuntin*, Atena, 1985 (C. Rus) — — — — — 134

POȘTA REDACȚIEI

Nedumeririle unei credincioase — — — — — 142

90,00